

Oikeusministeriölle

Oikeusministeriö asetti 1 päivänä maaliskuuta 2000 työryhmän, jonka tehtävänä oli Eduskunnan 19 päivänä lokakuuta 1999 antamaan lausumaan liittyen selvittää, miten lainsäädäntöä tulisi täydentää säännöksillä, joilla voidaan selvittää lasten ja nuorten kanssa työskentelemään hakeutuvien tausta niin, ettei tällaisiin tehtäviin oteta henkilöitä, jotka on tuomittu lapsiin kohdistuneista seksuaalirikoksista.

Toimeksiantonsa mukaan työryhmän tuli selvittää erityisesti

- 1) mitä henkilöryhmiä ja mitä rikoksia menettely koskee,
- 2) kenelle tehtäviin hakeutuvia koskevia taustatietoja voidaan luovuttaa ja missä vaiheessa,
- 3) onko henkilön taustatietojen selvittäminen hänet työhön ottavan viranomaisen, laitoksen tai muun tahon oikeus vai velvollisuus,
- 4) luovuttaako tiedot työnhakija vai hankkiiko työnantaja ja onko työnhakijan suostumus tarpeen,
- 5) mitä muutoksia menettelyn käyttöönotto aiheuttaa rikosrekisterin ylläpitoon, ovatko rikosrekisterin tietojen poistamista koskevat säännökset menettelyn kannalta asianmukaiset ja onko taustatietojen hankinnassa perusteltua käyttää poliisin henkilörekistereitä sekä
- 6) mitä vaatimuksia henkilötietojen suoja asettaa menettelylle.

Työryhmän puheenjohtajaksi oikeusministeriö nimesi lainsäädäntöneuvos Arto Sulosen opetusministeriöstä sekä jäseniksi lainsäädäntöneuvos Liisa Lehtimäen oikeusministeriöstä, ylikomisario Mikko Lampikosken sisäasiainministeriöstä, hallitussihteeri Kari Peltosen valtiovarainministeriöstä, hallitusneuvos Maini Kososen sosiaali- ja terveysministeriöstä, neuvotteleva virkamies Jouni Lemolan työministeriöstä, työmarkkinalakimies Marja-Leena Kiivasen Kunnallisesta työmarkkinalaitoksesta ja pääsihteeri Eeva Kuuskosken Mannerheimin Lastensuojeluliitosta. Työryhmän sihteeiksi oikeusministeriö nimesi lainsäädäntösihteeri Satu Sundbergin oikeusministeriöstä ja ylitarkastaja Anne Hujalan sosiaali- ja terveysministeriöstä.

Työryhmän tuli kuulla asiantuntijoina ainakin oikeusrekisterikeskuksen ja tietosuojavaltuutetun toimiston edustajia sekä kysymyksessä olevia aloja edustavia keskeisiä ammattijärjestöjä ja lastensuojelujärjestöjä.

Työryhmän tuli saada työnsä valmiiksi 31 päivään elokuuta 2000 mennessä.

Työryhmä on kokoontunut yhdeksän kertaa. Työryhmä otti nimekseen ”lasten kanssa työskentelemään hakeutuvien taustojen selvittämistyöryhmä”.

Työryhmä on kuullut asiantuntijoina tietosuojavaltuutettu Reijo Aarniota tietosuojavaltuutetun toimistosta, apulaisjohtaja Tauno Aaltoa Oikeusrekisterikeskuksesta, erikoissuunnittelija Erkki Wuomaa sisäasiainministeriöstä, neuvotteleva virkamies Risto Rönömoellia sosiaali- ja terveysministeriöstä ja tulosaluejohtaja Sirpa Taskista Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus Stakesista. Työryhmän edustajat ovat myös kuulleet asiantuntijana tutkimusjohtaja Kauko Aromaata Oikeuspoliittisesta tutkimuslaitoksesta. Lisäksi työryhmä on järjestänyt 31 päivänä toukokuuta 2000 kuulemistilaisuuden keskeisille työntekijöitä, viranhaltijoita ja työnantajia edustaville järjestöille sekä keskeisille lastensuojelu-, vanhempain- ja opiskelijajärjestöille.

Työryhmä ehdottaa säädettäväksi, että otettaessa henkilö sellaiseen virkaan tai työsuhteeseen, johon olennaisesti kuuluu alaikäisen kasvatusta, opetusta, hoitoa tai muuta huo-

lenpitoa taikka muuten työskentelyä muussa kuin satunnaisessa henkilökohtaisessa vuorovaikutuksessa alaikäisen kanssa, työnantajan tulee vaatia työhön valittua henkilöä ennen lopullista nimittämistä tai työsopimuksen tekemistä toimittamaan työnantajalle ote rikosrekisteristä, josta ilmenee onko henkilö tuomittu rikoslain nojalla sukupuolisiveellisyyttä loukkaavasta teosta, seksuaalirikoksesta, törkeästä henkeen tai terveyteen kohdistuneesta rikoksesta taikka huumausainerikoksesta. Rikosrekisteriote olisi pyydettävä myös silloin, kun työnantaja työ- tai virkasuhteen kestäessä ensimmäistä kertaa osoittaa työntekijälle tai viranhaltijalle mainittuja tehtäviä. Menettely ei kuitenkaan koskisi hyvin lyhytaikaista työskentelyä kuten lyhytaikaisia sijaisuuksia. Koska menettely ulotettaisiin yhdenvertaisesti kaikkiin uusiin työ- ja virkasuhteisiin, menettely tulisi koskemaan laajaa henkilömäärää. Menettely koskisi uusia virka- tai työsuhteita, joten nykyisin mainituissa tehtävissä työskentelevien taustoja ei voimassa olevan virka- tai työsuhteen aikana selvitetäisi.

Kaikki työnantajat olisivat velvollisia pyytämään rikosrekisteriotteen riippumatta siitä, tapahtuuko edellä tarkoitettu työskentely julkisen vallan järjestämänä tai valvomana, elinkeinovapauden mukaisessa yritystoiminnassa vai aatteellisten yhdistysten toiminnassa. Ratkaisevaa olisi se, että työskentely tapahtuu virka- tai työsuhteessa. Tämän lisäksi ote olisi toimitettava valvovalle viranomaiselle silloin kun mainittu työskentely perustuu perhehoitajalain (312/1992) mukaiseen toimeksiantosopimukseen, yksityisten sosiaalipalvelujen valvonnasta annetun lain (603/1996) mukaiseen lupaan tai ilmoitukseen taikka yksityisestä terveydenhuollosta annetun lain (152/1990) mukaiseen lupaan. Menettely edellyttää, että työnantaja jo etukäteen arvioi, mihin tehtäviin olennaisesti kuuluu alaikäisen kasvatusta, opetusta, hoitoa tai muuta huolenpitoa taikka muuta työskentelyä henkilökohtaisessa muuten kuin satunnaisessa vuorovaikutuksessa alaikäisen kanssa ilman huoltajan läsnäoloa.

Otetta ei sen sijaan vaadittaisi vapaaehtoistyössä, jossa alaikäisten kanssa työskennellään ilman virka- tai työsopimusta tai muuta lailla säänneltyä valvontaa. Näin siitä huolimatta, että tarve lasten suojelemiseen on vapaaehtoistyössä usein yhtä suuri kuin virka- tai työsuhteessa tapahtuvassa toiminnassa. Työryhmä ei kuitenkaan katso menettelyn ulottamista vapaaehtoistyöhön mahdolliseksi, koska vapaaehtoistyö ei ole luvan tai ilmoituksen varaista toimintaa. Rikosrekisteriotteen pyytämismenettelyn noudattamista ei voitaisi käytännössä mitenkään valvoa. Oikeusrekisterikeskuksella ei myöskään olisi minkäänlaisia mahdollisuuksia valvoa, onko otteen pyytämiseksi asiallinen laissa tarkoitettu peruste. Menettelyn laajentaminen vapaaehtoistyöhön saattaisi johtaa helposti yksityisyyden suojan kannalta arveluttavaan arkaluonteisten tietojen laajamittaiseen ja kontrolloimattomaan leviämiseen.

Ehdotetun menettelyn tarkoituksena on osaltaan parantaa edellytyksiä välttää tilanteita, joissa alaikäiset joutuisivat lasten parissa työskentelevien taholta lasten turvallisuutta ja tasapainoista kehitystä vaarantavien toimenpiteiden kohteeksi. Ehdotettu menettely edellyttää, että työnantajat riittävästi jo työvoiman rekrytointivaiheessa varmistuvat siitä, että heidän palveluksessaan olevat henkilöt eivät vaaranna lasten turvallisuutta. Ehdotus asettaisi työnantajalle säädetyt selvitysvelvollisuuden, mutta ei merkitsisi kieltoa palkata tehtäviin myös henkilöä, jolla on rikosrekisterissä merkintä menettelyn piiriin kuuluvasta rikoksesta. Voidaan olettaa, että rikosrekisterimerkinnän omaavia henkilöitä palkataan työskentelemään alaikäisten parissa vain huolellisen harkinnan jälkeen.

Menettelyn osalta työryhmä ehdottaa, että rikosrekisteriotteen toimittaisi työnantajalle se henkilö, joka on päätetty ottaa virkaan tai tehtävään tai jolle virka- tai työsuhteen kestäessä on päätetty osoittaa uusia tarkistusvelvollisuuden piiriin kuuluvia tehtäviä.

Ehdotus edellyttää muutoksia työsopimuslakiin (320/1970), valtion virkamieslakiin (750/1994), kuntalakiin (365/1995), yksityisten sosiaalipalvelujen valvonnasta annettuun lakiin (603/1996), perhehoitajalakiin (312/1992), yksityisestä terveydenhuollosta annettuun lakiin (152/1990) sekä rikosrekisterilakiin (770/1993). Evankelis-luterilaisen kirkon viranhaltijoiden oikeudellisesta asemasta säädetään kirkkolaisissa (1054/1993), jonka mukaan kirkolla on yksinoikeus ehdottaa kirkkolakia kaikesta, mikä koskee ainoastaan kirkon omia asioita sekä kirkkolain muuttamista ja kumoamista. Työryhmä katsoo, että ehdotettua menettelyä tulisi noudattaa myös palkattaessa viranhaltijoita kirkon sellaisiin tehtäviin, joissa työskennellään alaikäisten parissa. Kirkkolakiin tulisi tällöin tehdä ehdotetut muutokset kirkkolain säätämisyjärjestyksessä.

Kun ehdotettu tarkastusmenettely toteutuu, on olemassa riski siitä, että hyväksikäyttöön taipuvaiset henkilöt hakeutuvat vapaaehtoispuolelle, jossa vastaavaa kontrollia ei ole. Työryhmän lyhyt määräaika ei kuitenkaan ole antanut mahdollisuutta yksityiskohtaisemmin selvittää ja arvioida niitä keinoja, joilla olisi mahdollisuus estää lasten hyväksikäyttöön tai muuhun tämän esityksen mukaiseen rikokseen syyllistyneiden henkilöiden hakeutuminen lasten kanssa tapahtuvaan vapaaehtoistyöhön tai miten ja mihin lainsäädäntöön tällaisen toiminnan sääntely voitaisiin sisällyttää. Työryhmä katsookin, että asiaa olisi syytä vielä erikseen selvittää. Selvitystyö ei kuitenkaan ole este tämän esityksen eteenpäinviemiseen.

Saatuana työnsä päätökseen työryhmä luovuttaa oikeusministeriölle oheisen hallituksen esityksen muotoon laaditun ehdotuksensa.

Helsingissä 26 päivänä syyskuuta 2000

Arto Sulonen

Marja- Leena Kiivanen

Maini Kosonen

Eeva Kuuskoski

Mikko Lampikoski

Liisa Lehtimäki

Jouni Lemola

Kari Peltonen

Anne Hujala

Satu Sundberg

SISÄLLYSLUETTELO

TIIVISTELMÄ	1
ESITYKSEN PÄÄASIALLINEN SISÄLTÖ	2
YLEISPERUSTELUT	2
1. Johdanto	2
2. Nykytila	4
2.1. Lainsäädäntö ja käytäntö	4
2.1.1. Yleistä	4
2.1.2. Lasten parissa työskentely sosiaalihuollossa	4
2.1.3. Lasten ja nuorten kanssa työskentely terveydenhuollossa	10
2.1.4. Lasten ja nuorten parissa työskentely opetusministeriön hallinnonalalla	11
2.1.5. Lasten ja nuorten kanssa työskentely aloilla, joiden toiminnasta ja valvonnasta ei ole säädetty	16
2.1.6. Henkilötietojen suoja	17
2.1.7. Rikosrekisteri	18
2.1.8. Luotettavuuslausuntojen antaminen	21
2.2. Lainsäädäntö Ruotsissa ja Norjassa	22
2.3. Nykytilan arviointi	25
3. Esityksen tavoitteet ja keskeiset ehdotukset	26
3.1. Yleistä	26
3.2. Säännösten soveltamisala	27
3.3. Taustatietojen laajuus	31
3.4. Menettely taustatietojen selvittämisessä	33
4. Esityksen vaikutukset	35
5. Asian valmistelu	36
5.1. Valmisteluvaiheet	36
5.2. Lausunnot	36
6. Muita esitykseen vaikuttavia seikkoja	37
YKSITYISKOHTAISET PERUSTELUT	37
1. Lakiehdotuksen perustelut	37
1.1. Työsopimuslaki	37
1.2. Kuntalaki	39
1.3. Valtion virkamieslaki	40
1.4. Laki yksityisten sosiaalipalvelujen valvonnasta	41
1.5. Perhehoitajalaki	42
1.6. Laki yksityisestä terveydenhuollosta	43
1.7. Rikosrekisterilaki	44

2.	Voimaantulo	45
3.	Säätämisyjärjestys	45
	Laki työsopimuslain muuttamisesta	47
	Laki kuntalain muuttamisesta	48
	Laki valtion virkamieslain muuttamisesta	49
	Laki yksityisten sosiaalipalvelujen valvonnasta annetun lain muuttamisesta	50
	Laki perhehoitajan 1 §:n muuttamisesta	51
	Laki yksityisestä terveydenhuollosta annetun lain 4 §:n muuttamisesta	52
	Laki rikosrekisterilain 6 ja 7 §:n muuttamisesta	53

TIIVISTELMÄ

Oikeusministeriö asetti 1.3.2000 työryhmän valmistelemaan hallituksen esityksen muotoon tarvittavat lainsäädäntömuutokset, jotta voidaan selvittää lasten ja nuorten kanssa työskentelemään hakeutuvien tausta niin, ettei tällaisiin tehtäviin oteta henkilöitä, jotka on tuomittu lapsiin kohdistuneista seksuaalirikoksista.

Työryhmä esittää, että luotaisiin menettely, jolla lasten kanssa työskentelemään valittavien henkilöiden rikostaustaa koskevia tietoja voitaisiin tarkistaa laajemminkin kuin seksuaalirikosten osalta. Menettelyn avulla voitaisiin myös selvittää, onko henkilö tuomittu sukupuolisiveellisyttä loukkaavasta teosta, seksuaalirikoksesta, törkeästä henkeen ja terveyteen kohdistuvasta rikoksesta tai huumausainerikoksesta.

Menettely koskisi sellaisia työ- ja virkasuhteisia henkilöitä, joiden työtehtäviin olennaisesti kuuluu alaikäisen kasvatusta, opetusta, hoitoa tai muuta huolenpitoa taikka muuten työskentelyä muussa kuin satunnaisessa henkilökohtaisessa vuorovaikutuksessa alaikäisen kanssa ilman huoltajan läsnäoloa.

Esityksen mukaan lasten kanssa työskentelemään valitun henkilön tulisi toimittaa työnantajalle itseään koskeva ote rikosrekisteristä. Samoin ennen alaikäiselle annettavan perhehoidon toimeksiantosopimuksen tekemistä kunnan tai kuntayhtymän tulisi pyytää perhehoitajaksi aikovaa toimittamaan ote rikosrekisteristä. Silloin kun alaikäiselle palveluja tuottavan yksityisen sosiaali- ja terveystalvelujen tuottajan henkilöstöön kuuluva toimii muussa kuin työsopimussuhteessa tulee lääninhallituksen ennen toimiluvan myöntämistä tai kunnan viipymättä vastaanotettuaan toimintaa koskevan ilmoituksen pyytää nähtäväksi rikosrekisteriote.

Työnantaja on velvollinen pyytämään otteen aina palkatessaan henkilöä edellä mainittuihin tehtäviin. Otteen toimittaisi vain se henkilö, jota tehtävään ollaan esittämässä.

Rikosrekisterilakia ehdotetaan muutettavaksi siten, että henkilöllä olisi oikeus saada ote rikosrekisteristä voidakseen luovuttaa sen työnantajalle, lupaviranomaiselle tai muulle viranomaiselle.

Rikosrekisterissä oleva merkintä ei merkitsisi nimitys- tai toimintakieltoa, vaan hakijan tai perhehoitajan soveltuvuus taikka palvelun tuottajan toiminnan asianmukaisuus jäisi työnantajan tai valvontaviranomaisen harkintaan.

Hallituksen esitys Eduskunnalle lasten kanssa työskentelemään hakeutuvien rikostaustan selvittämistä koskevaksi lainsäädännöksi

ESITYKSEN PÄÄASIALLINEN SISÄLTÖ

esityksessä ehdotetaan lisättäväksi työopimuslakiin, kuntalakiin ja valtion virkamieslakiin säännökset, joiden mukaan otettaessa henkilö sellaiseen virkaan tai työsuhteeseen, johon olennaisesti kuuluu alaikäisen kasvatusta, opetusta, hoitoa tai muuta huolenpitoa taikka muuten työskentelyä muussa kuin satunnaisessa henkilökohtaisessa vuorovaikutuksessa alaikäisen kanssa, työnantajan tulee vaatia työhön valittua henkilöä ennen bpullista nimittämistä tai työopimuksen tekemistä toimittamaan työnantajalle nähtäväksi ote rikosrekisteristä, josta ilmenee, onko henkilö tuomittu rikoslain mjjalla sukupuolisiveellisyttä loukkaavasta teosta, seksuaalirikoksesta, törkeästä henkeen tai terveyteen kohdistuneesta rikoksesta taikka huumausainerikoksesta. Vastaavasti ehdotetaan lisättäväksi yksityisten sosiaalipalvelujen valvonnasta annettuun lakiin, yksityisestä terveydenhuollosta annettuun lakiin ja perhehoitajalakiin säännökset, jotka mahdollistavat taustan selvittämisen haettaessa toimilupaa tai toteutettaessa ilmoitusvelvollisuutta vastaavien sosiaali- ja terveyspalvelujen tuottamiseen sekä valmisteltaessa perhehoidon toimeksiantosopimusta alaikäisen osalta. Lisäksi ehdotetaan muutettavaksi rikosrekisterilakia siten, että henkilöllä on oikeus saada itseään koskeva edellä mainitun sisältöinen ote rikosrekisteristä.

Ehdotetut lait on tarkoitettut tulemaan voimaan mahdollisimman pian sen jälkeen, kun ne on hyväksytty ja vahvistettu.

YLEISPERUSTELUT

1. JOHDANTO

Viime vuosikymmenen aikana on julkisuudessa käyty runsaasti keskustelua lapsiin kohdistuvasta väkivallasta ja varsinkin sen erityismuodoksi luettavaksi seksuaalisesta hyväksikäytöstä. Keskustelun taustalla ovat tutkimukset yleisestä lasten pahoinvoinnin lisääntymisestä sekä eräät paljon julkisuutta saaneet seksuaalisen hyväksikäytön tapaukset, joissa hyväksikäyttöön ovat syylistyneet myös opetustoimen ja sosiaalitoimen palveluksessa olleet lasten kanssa työskennelleet henkilöt. Vaikka viimeksi mainitut ovatkin olleet harvinaisia yksittäistapauksia, osoittavat eräät tutkimukset, että lasten seksuaalista hyväksikäyttöä koskevat epäilyt ovat viimeisen vuosikymmenen aikana moninkertaistuneet. Syynä tähän on ollut yhteiskunnallisen ilmapiirin muuttuminen aikaisempaa otollisemmaksi araksi koetun asian esilletuomiseen. Toisaalta ei voida sulkea pois sitäkään, että seksuaalisen hyväksikäytön tapaukset ovat myös lisääntyneet.

Käyty keskustelu on johtanut siihen, että lasten oikeuksien turvaamiseen on alettu perinteisen lastensuojelulainsäädännön lisäksi kiinnittää huomiota myös muussa lapsia ja nuoria koskevassa lainsäädännössä. Esimerkkinä tästä voidaan mainita vuoden 1999 alusta voimaan tullut perusopetusta, lukiota ja ammatillista koulutusta koskeva lainsäädäntö, jonka mukaan oppilailta ja opiskelijoilta on oikeus turvalliseen opiskeluympäristöön. Tämä oikeus asettaa koulutuksen käytännön järjestelyistä vastaaville velvollisuuden aktiivisesti toimia oppilaiden ja opiskelijoiden turvallisuutta vaarantavien tekijöiden

poistamiseksi. Käytännön tilanteiden ja mahdollisten toimenpiteiden moninaisuuden vuoksi koulutuslainsäädännössä ei ole tarkemmin säädetty keinoista, joilla turvallinen opiskeluympäristö toteutetaan. Yksi olennainen keino kuitenkin on, että koulutuksen järjestäjä henkilökuntaa palkatessaan pyrkii varmistumaan siitä, että henkilökunta on pätevää ja henkilökohtaisilta ominaisuuksiltaan opetustehtäviin soveltuvaa. Tällaisiin tehtäviin ei tulisi palkata esimerkiksi väkivaltaisesti lapsia kohtaan käyttäytyviä henkilöitä. Työnantajalla voidaan katsoa olevan edellä todettu velvollisuus myös ilman siihen erikseen velvoittavaa säännöstäkin, koska työnantaja on vastuussa henkilöstönsä toiminnasta työ- tai virkasuhteessa.

Työnantajat käyttävät varsin paljon erilaisia soveltuvuusarvioita palkatessaan uutta henkilökuntaa. Arvioiden luotettavuutta ja työnhakijoiden oikeusturvaa pyritään parantamaan eduskunnalle keväällä 2000 annetussa hallituksen esityksessä laiksi yksityisyyden suojasta työelämässä ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi (HE 75/2000 vp) ehdotetuilla toimenpiteillä. Mainitussa hallituksen esityksessä ehdotetaan säädettäväksi menettelytapoista hankittaessa ja käsiteltäessä henkilötietoja virka- tai työsuhteeseen liittyen. Laikiin ehdotetaan säännöksiä muun ohella henkilö- ja soveltuvuusarvioinneista, terveydentilan tarkastamisesta ja muusta testauksesta sekä työntekijän terveydentilaa koskevista tiedoista.

Voimassa oleva lainsäädäntö ei mahdollista lasten ja nuorten kanssa työskentelemään hakeutuvien mahdollisen rikostaustan selvittämistä rikosrekisteristä. Tätä voidaan pitää epäkohtana ottaen huomioon tarve suojella lapsia ja nuoria heihin kohdistuvilta oikeudenloukkauksilta, kuten väkivallalta ja seksuaaliselta hyväksikäytöltä. Voimassa oleva lainsäädäntö rajoittaa lasten ja nuorten suojelutarpeen näkökulmasta työnantajien mahdollisuuksia riittävästi varmistua palkattavan henkilökunnan soveltuvuudesta tehtäviinsä. Tätä voidaan pitää ongelmana erityisesti julkisen vallan tarjoamissa lakisääteisissä palveluissa, kuten sosiaali- ja opetustoimessa. Lasten ja nuorten kanssa työskentelemään hakeutuvien rikostaustan selvittäminen on varsin yleistä muissa Länsi-Euroopan maissa. Norjassa menettely on ollut voimassa vuodesta 1996 ja Ruotsissa menettely on tulossa voimaan ensi vuonna.

Eduskunta on 19 päivänä lokakuuta 1999 antamassaan vastauksessa (EV 34/1999 vp) hallituksen esitykseen laiksi rikosrekisterilain muuttamisesta (HE 8/1999 vp) edellyttänyt, että lainsäädäntöä täydennetään vuoden 2000 aikana säännöksillä, joilla voidaan selvittää lasten ja nuorten kanssa työskentelemään hakeutuvien henkilöiden tausta niin, ettei tällaisiin tehtäviin oteta henkilöitä, jotka on tuomittu lapsiin kohdistuneista seksuaalirikoksista.

Edellä todetun perusteella on katsottu tarpeelliseksi ryhtyä toimenpiteisiin sellaisen lainsäädännön aikaansaamiseksi, joka mahdollistaa lasten ja nuorten pariin työskentelemään hakeutuvien henkilöiden mahdollisen rikostaustan selvittämisen. Lainsäädännöllä tulee ratkaista useita menettelyn soveltamisalaan kuuluvia kysymyksiä, kuten minkälaisiin tehtäviin hakeutuvien tausta selvitetään, minkälaisia rikoksia selvitys koskee, miten selvittävät tiedot hankitaan ja miten mahdolliset rekisterimerkinnot vaikuttavat mahdollisuuteen palkata henkilö. Tarkastelussa tulee ottaa huomioon lapsiin kohdistuneiden seksuaalirikosten lisäksi myös eräät muut rikostyypit, kuten väkivalta- ja huumausainerikokset, koska myös näihin rikoksiin syyllistyneet saattavat toiminnallaan vaarantaa lapsen tai nuoren turvallisuutta ja kehitystä.

2. NYKYTILA

2.1. Lainsäädäntö ja käytäntö

2.1.1. Yleistä

Lasten hyvinvoinnin edistäminen ja turvallisuuden lisääminen on kirjattu lapsen oikeuksia koskevaan yleissopimukseen ja Suomen perustuslakiin. YK:n lapsen oikeuksia koskevan yleissopimuksen (SopS 60/1991) keskeinen periaate on, että lasten etu tulee aina asettaa ensisijalle, kun tehdään heitä koskevia viranomaispäätöksiä, lakeja tai yhteiskuntapoliittisia ratkaisuja. Sopimuksen mukaan lapsia on suojattava erityisesti väkivallalta ja seksuaaliselta hyväksikäytöltä (19 ja 34 artiklat). Lisäksi Euroopan neuvoston ihmisoikeussopimuksen (769/1998, SopS 86) mukaan jokaisella on oikeus vapautteen ja henkilökohtaiseen turvallisuuteen (5 artikla). Suomen perustuslain (731/1999) 6 §:n mukaan lapsia on kohdeltava tasa-arvoisesti yksilöinä, ja heidän on saatava vaikuttaa itseään koskeviin asioihin kehitystään vastaavasti. Perustuslain 19 §:n mukaan julkisen vallan on tuettava lasten huolenpidosta vastaavien mahdollisuuksia turvata lapsen hyvinvointi ja yksilöllinen kasvu. Hyvinvoinnin edistäminen kattaa myös suojan väkivaltaa, alistamista ja hyväksikäyttöä vastaan (HE 309/1993 vp).

Perheen ohella lapset ovat aikuisten kanssa tiiviissä kanssakäymisessä erityisesti sosiaali- ja terveydenhuollossa, koulutuksessa, liikuntatoimessa ja nuorisotyössä. Sosiaalihuoltoa ja eri koulumuotoja koskevassa lainsäädännössä on säännöksiä, joilla pyritään turvaamaan lapsen kasvu- ja opiskeluympäristö. Lapsen turvallisuuden kannalta keskeistä on, että häntä hoitavat ja opettavat henkilöt ovat ammattitaitoisia ja muutenkin tehtäviinsä soveltuvia. Nämä seikat on otettava huomioon erityisesti valinnoissa koulutukseen ja työtehtäviin sekä osana työnjohdon ja valvontaviranomaisten tehtäviä. Lainsäädäntöön ei sen sijaan sisälly säännöksiä erityisistä keinoista selvittää työntekijän tai työntekijäksi hakeutuvan henkilön mahdollista rikollista taustaa.

Tiedot rikoksista ja tuomituista rangaistuksista merkitään oikeusrekisterikeskuksen ylläpitämään rikosrekisteriin lähinnä sakkorangaistuksia lukuun ottamatta. Rikosrekisterilain (770/1993) mukaan rikosrekisteritietojen luovuttaminen ei ole mahdollista työntekijän taustojen selvittämiseksi lasten suojelemisen tarkoituksessa. Rikosrekisteritietojen käyttäminen osana työhönoton yhteydessä tehtävää soveltuvuusharkintaa ei luo täydellistä suojaa lapsille seksuaalista hyväksikäyttöä tai muuta vakavaa rikollisuutta vastaan. Taustatietojen selvittämisellä voidaan kuitenkin osaltaan parantaa mahdollisuuksia luoda lapsille mahdollisimman turvallinen kasvuympäristö.

2.1.2. Lasten parissa työskentely sosiaalihuollossa

Sosiaalihuollossa alle 18-vuotiaiden nuorten kanssa työskennellään pääasiassa lasten päivähoidossa sekä järjestettäessä lastensuojeluna kodin ulkopuolista hoitoa. Lastensuojelun avohuollon tukitoimena voidaan perhe- tai laitoshuollon lisäksi järjestää lapselle tukihenkilö tai -perhe tai järjestää loma- ja virkistystoimintaa esimerkiksi lomaperheissä.

Sosiaalihuoltolain (710/1982) ja sitä täydentävän erityislainsäädännön mukaan sosiaalihuollon järjestämismääräykset on kunnalla. Kunta voi järjestää sosiaali- ja terveydenhuollon alaan kuuluvat tehtävät hoitamalla toiminnan itse, sopimuksin yhdessä muun kunnan taikka muiden kuntien kanssa, olemalla jäsenenä toimintaa hoitavassa kuntayhtymässä tai hankkimalla palveluja valtiolta, toiselta kunnalta, kuntayhtymältä tai muulta julkiselta taikka yksityiseltä palvelujen tuottajalta. Vastaava koskee myös toimintaa hoitavaa kuntayhtymää.

Hankkiessaan palveluja yksityiseltä palvelujen tuottajalta kunnan ja kuntayhtymän on varmistuttava siitä, että hankittavat palvelut vastaavat sitä tasoa, jota edellytetään vastaavalta kunnalliselta toiminnalta. Yksityisesti järjestetyistä palveluista esimerkkinä ovat yksityiset lastensuojelulaitokset, päiväkodit tai muu päivähoito sekä kotipalvelut.

Päivähoito

Lasten päivähoitoa koskevat säännökset sisältyvät lasten päivähoitolaissa (36/1973) ja asetukseen (239/1973). Lasten päivähoitolla tarkoitetaan lapsen hoidon järjestämistä päiväkotihoidona, perhepäivähoitona, leikkitoimintana tai muuna päivähoitotoimintana. Päiväkotihoidon voidaan järjestää tätä tarkoitusta varten varatussa tilassa, jota kutsutaan päiväkodiksi. Perhepäivähoitoa voidaan järjestää yksityiskodissa tai muussa kodinomaisessa hoitopaikassa, jota kutsutaan perhepäiväkodiksi. Leikkitoimintaa ja muuta päivähoitotoimintaa voidaan järjestää tätä tarkoitusta varten varatussa paikassa. Päivähoitossa olevalle lapselle voidaan järjestää myös tarpeelliset kuljetukset.

Lasten päivähoitoa voivat saada lapset, jotka vielä eivät ole oppivelvollisuusikäisiä sekä milloin erityiset olosuhteet sitä vaativat eikä hoitoa ole muulla tavoin järjestetty, myös sitä vanhemmat lapset. Lasten päivähoito on pyrittävä järjestämään siten, että se tarjoaa lapsen hoidolle ja kasvatukselle sopivan hoitopaikan ja jatkuvan hoidon sinä vuorokauden aikana, jona sitä tarvitaan.

Päivähoidon tavoitteena on tukea päivähoitossa olevien lasten koteja näiden kasvatustehtävissä ja yhdessä kotien kanssa edistää lapsen persoonallisuuden tasapainoista kehitystä. Päivähoidon tulee omalta osaltaan tarjota lapselle jatkuvat, turvalliset ja lämpimät ihmissuhteet, lapsen kehitystä monipuolisesti tukevaa toimintaa sekä lapsen lähtökohdat huomioon ottaen suotuisa kasvuympäristö. Lapsen iän ja yksilöllisten tarpeiden mukaisesti päivähoitotoiminnan tulee yleinen kulttuuriperinne huomioon ottaen edistää lapsen fyysistä, sosiaalista ja tunne-elämän kehitystä sekä tukea lapsen esteettistä, älyllistä, eettistä ja uskonnollista kasvatusta. Uskonnollisen kasvatuksen tukemisessa on kunnioitettava lapsen vanhempien tai holhoojan vakaumusta. Edistäessään lapsen kehitystä päivähoitotoiminnan tulee tukea lapsen kasvua yhteisvastuuseen ja rauhaan sekä elinympäristön vaalimiseen.

Yksityinen henkilö tai yhteisö, joka korvausta vastaan harjoittaa lasten päivähoitotoimintaa, on velvollinen tekemään ilmoituksen asianomaiselle sosiaalilautakunnalle viimeistään kahden viikon kuluessa toiminnan aloittamisesta. Sosiaalilautakunnan tehtävänä on valvoa toimintaa.

Sosiaalilautakunnan tulee päivähoitotoiminnan harjoittamista koskevan ilmoituksen saatuaan välittömästi suorittaa tarkastus päivähoitopaikassa sekä huolehtia siitä, että päivähoito-

paikka ja siellä annettava hoito vastaavat päivähoidolle asetettuja terveydellisiä ja muita vaatimuksia. Sosiaalilautakunnan on pidettävä luettelo päivähoidon harjoittajista. Jos päivähoitopaikka tai siinä annettu hoito todetaan sopimattomaksi tai puutteelliseksi, sosiaalilautakunnan on yritettävä sopivilla keinoilla saada aikaan korjaus. Jollei korjausta ole asetetussa määräajassa tapahtunut, sosiaalilautakunta voi kieltää lapsen pitämisen päivähoidossa sanotussa hoitopaikassa. Yksityisen päivähoidon valvontaan sovelletaan yksityisten sosiaalipalvelujen valvonnasta annettua lakia (603/1996).

Päiväkodeissa on hoito- ja kasvatustehtävissä toimivan henkilöstön lisäksi mm. keittiö- ja taloushuoltohenkilökuntaa. Yleisin perhepäivähoidon muoto on se, että lapset ovat perhepäivähoitajan kodissa. Hoitajan kodissa lapset voivat olla tiiviissä vuorovaikutuksessa myös hoitajan perheenjäsenten kanssa.

Leikkitoiminta tarjoaa erilaista ohjattua viriketoimintaa. Leikkitoiminnan muotoja ovat leikkikerhot, leikkipuistot, leikki- ja toimintavälinelainaamot ja avoin päiväkotitoiminta.

Lastensuojelu

Lastensuojelua koskevat säännökset sisältyvät lastensuojelulakiin (683/1983) ja -asetukseen (1010/1983). Lastensuojelulaisena lapsena pidetään alle 18-vuotiasta. Lastensuojelulain 1 §:n mukaan lapsella on oikeus turvalliseen ja virikkeitä antavaan kasvuympäristöön, tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen sekä etusija erityiseen suojeluun. Lastensuojelun tarkoituksena on turvata lapsen edellä mainitut oikeudet vaikuttamalla yleisiin kasvuoloihin, tukemalla huoltajia lasten kasvatuksessa sekä toteuttamalla perhe- ja yksilökohtaista lastensuojelua. Tavoitteena on, että lapsi saa kaikissa olosuhteissa sellaisen huollon kuin lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetussa laissa (361/1983) on säädetty.

Lapsen sijaishuollolla tarkoitetaan lapsen hoidon ja kasvatuksen järjestämistä kodin ulkopuolella. Sijaishuoltoon voidaan sijoittaa vain sosiaalilautakunnan huostaan ottama lapsi. Sosiaalilautakunnan huostaan ottaman lapsen sijaishuolto voidaan järjestää perhehoitona tai laitoshuoltona taikka muulla tarkoituksenmukaisella tavalla. Sosiaalilautakunta voi järjestää lapsen sijaishuollon lastensuojelujärjestön tai muun sosiaalihuollon palveluja antavan yhteisön avustuksella. Käytännössä kysymys on sijaishuoltosijoitusten hoitamisesta järjestöjen kautta.

Avohuollon tukitoimena lapselle voidaan järjestää perhehoitoa tai laitoshuoltoa joko yksin tai yhdessä hänen vanhempansa, huoltajansa tai sen henkilön kanssa, jonka hoidossa ja kasvatuksessa lapsi on. Avohuollon tukitoimet perustuvat vapaaehtoisuuteen. Huostaanoton ja sijaishuollon päätyttyä lapselle tai nuorelle järjestettävä jälkihuolto voidaan järjestää perhe- tai laitoshuoltona. Myös jälkihuoltona voidaan järjestää tukihenkilö tai -perhe. Velvollisuus jälkihuollon järjestämiseen päättyy, kun nuori täyttää 21 vuotta.

Sosiaalilautakunnalla on huostaanoton tarkoituksen toteuttamiseksi oikeus päättää lapsen hoidosta, kasvatuksesta, valvonnasta ja muusta huolenpidosta sekä olinpaikasta. Lapsen sijaishuoltopaikassaan saamaa huoltoa ja lapsen edun toteutumista valvoo aina myös lapsen sijoittaneen kunnan sosiaalilautakunta.

Jos sosiaali- ja terveydenhuollon, koulutoimen, poliisitoimen tai seurakunnan palveluksessa taikka luottamustoimessa oleva henkilö on virkaa tai tointa hoitaessaan saanut tietää ilmeisestä perhe- ja yksilökohtaisen lastensuojelun tarpeesta olevasta lapsesta, hänen on ilmoitettava asiasta viipymättä sosiaalilautakunnalle. Myös muu henkilö voi tehdä tällaisen ilmoituksen.

Laitoshuolto

Lastensuojelulaitoksia, joissa voidaan järjestää lapsen sijaishuoltoa ja laitoshuoltoa tukitoimena, ovat lastensuojelulain 29 §:n mukaan lastenkodit, nuorisokodit ja koulukodit sekä muut näihin rinnastettavat lastensuojelulaitokset. Lastensuojelulaitoksia on sekä julkisen organisaation ylläpitämiä, kuten valtion koulukodit ja kunnalliset lastensuojelulaitokset, että yksityisiä.

Lastensuojelulaitoksissa lapset ovat lapsiryhmissä. Ryhmän toiminnasta vastaa hoito- ja kasvatushenkilöstö. Lisäksi lastensuojelulaitoksissa on muuta henkilökuntaa kuten keittiöhenkilökuntaa, kiinteistöhuollosta vastaavaa henkilöstöä sekä hallinto- ja toimistohenkilöstöä. Lisäksi joissakin lastensuojelulaitoksissa on erityishenkilöstöä kuten sosiaalityöntekijä tai psykologi.

Avohuolto

Lastensuojelun avohuollon tukitoimena lapselle voidaan järjestää tukihenkilö tai tukiperhe sekä järjestää loma- ja virkistystoimintaa. Tukihenkilö järjestää lapselle vapaa-ajantoimintaa ja on muutoinkin lapsen tukena. Lapsi voi myös viettää viikonloppuja tukihenkilön tai tukiperheen kotona. Tukihenkilöitä voi myös olla laitokseen sijoitetuilla lapsilla. Lapsia voidaan loma-aikoina sijoittaa lomaperheisiin muutaman viikon ajaksi. Sijoitukset valmistelee joko sosiaalilautakunta tai lastensuojelujärjestö, kuten Pelastakaa Lapset ry. Useat lastensuojelujärjestöt järjestävät leirimuotoista virkistystoimintaa lapsille.

Lastensuojelun avohuollon tukitoimina ovat yleistyneet erilaiset kotiin vietävät palvelut. Perinteisen kodinhoitotyön rinnalle on tullut erilaisia perhetyön muotoja, jotka tapahtuvat perheen omassa kodissa. Lisäksi perheet voivat suoraan ostaa esimerkiksi järjestöjen organisoimia lapsenhoitopalveluja. Kotipalveluilla tarkoitetaan sosiaalihuoltolain 20 §:n mukaan asumiseen, henkilökohtaiseen hoivaan ja huolenpitoon, lasten hoitoon ja kasvatukseen sekä muuhun tavanomaiseen ja totunaiseen elämään kuuluvien tehtävien ja toimintojen suorittamista tai niissä avustamista. Kotipalveluja annetaan alentuneen toimintakyvyn, perhetilanteen, rasittuneisuuden, sairauden, synnytyksen, vamman tai muun vastaavanlaisen syyn perusteella niille, jotka tarvitsevat apua suoriutuakseen edellä luetelluista tehtävistä.

Kasvatus- ja palveluneuvolat antavat asiantuntija-apua kasvatus- ja perheasioissa sekä järjestävät lapsen myönteistä kehitystä edistää sosiaalista, psykologista ja lääketieteellistä tutkimusta ja hoitoa.

Perhehoito

Perhehoitoa koskevat säännökset sisältyvät sosiaalihuoltolain 25 ja 26 §:ään, perhehoitajalakiin (312/1992) sekä asetukseen perhehoitajalle maksettavasta palkkiosta ja korvauksesta (420/1992). Perhehoitoa voidaan antaa työsopimussuhteisena tai perhehoitajalain tarkoittaman toimeksiantosopimuksen perusteella taikka ostopalveluperiaatteella. Perhehoidolla tarkoitetaan henkilön hoidon, kasvatuksen tai muun ympäristövoimavarojen huolenpidon järjestämistä hänen oman kotinsa ulkopuolella yksityiskodissa. Perhehoidolla tarkoitetaan lääninhallituksen luvan saanutta tai perhehoitajalaissa tarkoitettua kunnan tai kuntayhtymän hyväksymää yksityiskotia, jossa annetaan perhehoitoa.

Perhehoidon tulee terveydellisiltä ja muilta olosuhteiltaan olla siellä annettavalle hoidolle sopiva. Kunnan tai kuntayhtymän on perhehoidon sopivuutta harkitessaan kiinnitettävä erityistä huomiota perhehoidon ihmissuhteisiin, perhehoitoa antavan henkilön mahdollisuuksiin ottaa huomioon ja tyydyttää perhehoitoon sijoitettavan henkilön tarpeet henkilön edun mukaisesti samoin kuin perhehoitoa antavan henkilön yhteistyökykyyn kunnan tai kuntayhtymän ja perhehoitoon sijoitettavalle henkilölle läheisten henkilöiden kanssa. Lisäksi on selvitettävä, hyväksyvätkö muut perhehoidon jäsenet perhehoitoon sijoitettavan henkilön ja voiko perhehoitoon sijoitettava henkilö saada perhehoidon muihin jäseniin nähden tasavertaisen aseman.

Perhehoidossa voidaan pääsääntöisesti hoitaa samanaikaisesti enintään neljää henkilöä, mutta mahdollista on enintään seitsemän henkilön samanaikainen hoitaminen. Tällöin edellytetään, että perhehoidosta vastaa vähintään kaksi perhehoidossa asuvaa henkilöä. Lisäksi edellytetään, että erityiset kelpoisuusehdot täyttää aina kin toinen hoito- ja kasvatustehtävään osallistuva henkilö. Kelpoisuusehtoja ovat tehtävään soveltuva koulutus ja riittävä kokemus hoito- ja kasvatustehtävistä. Perhehoitoa antaville henkilöille ei ole asetettu ammatillisen kelpoisuuden vaatimusta.

Toimeksiantosopimussuhteisessa perhehoidossa kunta tai kuntayhtymä, käytännössä sosiaalilautakunta ja yksityinen henkilö, tekevät toimeksiantosopimuksen perhehoidosta ja perhehoitoa koskevista seikoista. Toimeksiantosopimussuhteisessa perhehoidossa perhehoitajana toimii lähes poikkeuksetta vain jompikumpi perhehoidon vanhemmista. Perhehoitoon sijoitetun lapsen kanssa samassa taloudessa asuu usein myös perhehoitajan puoliso ja mahdollisesti perhehoitajan omia lapsia.

Ostopalvelutilanteissa yksityinen palveluntuottaja ja kunta sopivat perhehoidon järjestämisestä. Tällöin hoidosta ja kasvatuksesta vastaavat perheen molemmat vanhemmat, jotka toimivat yksityisyrittäjinä tai työsopimussuhteessa ylläpitäjätahoon, esim. yksityiseen yhdistykseen. Perhehoidon ylläpitäjänä ja kasvattajina voivat toimia muutkin kuin puoliset. Toimintayksikköön voi myös olla palkattu muuta henkilöstöä kasvatustehtäviin tai muihin tehtäviin.

Kehitysvammahuolto

Laissa kehitysvammaisten erityishuollosta (519/1977) säädetään erityishuollon antamisesta henkilölle, jonka kehitys tai henkinen toiminta on estynyt tai häiriintynyt synnynäisen tai kehitysiässä saadun sairauden, vian tai vamman vuoksi ja joka ei muun lain nojalla voi saada tarvitsemiaan palveluksia. Erityishuollon tarkoituksena on edistää hen-

henkilön suoriutumista päivittäisistä toiminnoista, hänen omintakeista toimeentuloaan ja sopeutumistaan yhteiskuntaan sekä turvata hänen tarvitsemansa hoito ja muu huolenpito.

Kunnan erityishuoltoviranomaisena toimii sosiaalilautakunta, jonka kanssa erityishuoltopiirin kuntayhtymän tulee toimia yhteistyössä silloinkin, kun paikallisen erityishuollon järjestäminen on kuntayhtymän tehtävänä. Kunnallisten erityishuollon toimintayksiköiden lisäksi voi valtiolla olla erityishuollon toimintayksiköitä. Lisäksi on olemassa yksityisiä erityishuollon toimintayksiköitä. Yksityiset erityishuollon toimintayksiköt voivat tuottaa erityishuoltopalveluksia kuntainliitoille tai kunnille taikka muille palveluksia haluaville. Yksityiset henkilötkin voivat olla palvelun tuottajina. Vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista annetun lain (380/1987) mukaan vammaisen henkilökohtainen avustaja on työsuhteessa vammaiseen, vaikka kunta korvaa tästä johtuvat kustannukset.

Alaikäisiä kehitysvammaisia on hyvin vähän kodin ulkopuolisessa hoidossa. Silloin kun kehitysvammaista lasta hoidetaan kodin ulkopuolella, hoito tapahtuu yleisimmin erityishuoltopiirin kuntayhtymän hoitoyksikössä tai perhehoidossa.

Valvonta

Sosiaalihuoltolain 3 §:n perusteella sosiaalihuollon yleinen valtakunnantasoinen suunnittelu, ohjaus ja valvonta kuuluu sosiaali- ja terveysministeriölle. Läänin alueella sosiaalihuollon suunnittelu, ohjaus ja valvonta kuuluu lääninhallitukselle. Lisäksi lastensuojeluasetuksen 16 § velvoittaa lääninhallitusta seuraamaan lastensuojelulaitoksen toimintaa ja valvomaan erityisten rajoitusten käyttöä. Valtion koulukotien valvontaa koskeva erityissäännös sisältyy valtion koulukodeista annetun asetuksen (769/1978) 3 §:ään, jonka mukaan laitosten toiminnan yleinen johto ja valvonta kuuluu sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämisseläkselle.

Kehitysvammaisten erityishuollosta annetun lain mukaan erityishuollon yleinen suunnittelu, ohjaus ja valvonta kuuluu sosiaali- ja terveysministeriölle. Läänin alueella erityishuollon suunnittelu, ohjaus ja valvonta kuuluu lääninhallitukselle. Jos erityishuoltopiiri sijaitsee kahden tai useamman läänin alueella, lääninhallitusten tulee toimia keskenään yhteistyössä.

Yksityisten sosiaalipalvelujen valvontaa koskevat säännökset sisältyvät yksityisten sosiaalipalvelujen valvonnasta annettuun lakiin (603/1996). Yksityisiä sosiaalipalveluja tuottavalla toimintayksiköllä tulee aina olla nimettynä palveluista vastaava henkilö, joka vastaa siitä, että toimintayksikkö ja palvelut täyttävät niille asetetut vaatimukset. Ympäri vuorokautista palvelutoimintaa harjoittavan yksityisen palveluntuottajan, kuten yksityisen perhekodin, on ennen toiminnan aloittamista ja olennaista muuttamista saatava lääninhallituksen lupa. Yksityiselle lastensuojelulaitokselle lupa myönnetään edelleen lastensuojelulain perusteella. Muuta kuin ympärivuorokautista toimintaa koskeva ilmoitusvelvollisuus sille kunnalle, jossa palveluja annetaan. Palveluista vastaava henkilö tulee nimetä ilmoitus- tai lupamenettelyn yhteydessä.

Yksityisten sosiaalipalvelujen valvonnasta annetun lain mukaan toimiluvan myöntämisen edellytyksenä on, että toimintayksikkö on terveydellisiltä ja muilta olosuhteiltaan

siellä annettavalle hoidolle, kasvatukselle ja muulle huolenpidolle sopiva. Henkilöstön lukumäärän tulee olla riittävä palvelujen tarpeeseen ja hoidettavien lukumäärään nähden. Toimintayksikössä tulee olla riittävät ja asianmukaiset toimitilat ja toimintavälineet sekä toiminnan edellyttämä henkilöstö. Henkilöstön on täytettävä samat kelpoisuudet kuin mitä kunnan tai kuntayhtymän sosiaalihuollon ammatilliselta henkilöstöltä vastaavissa tehtävissä vaaditaan. Siltä osin kuin lakia sovelletaan perhehoitoon, perhekodin henkilöstön on kuitenkin täytettävä perhehoitajalaissa säädetty kelpoisuus.

Yksityisten sosiaalipalvelujen valvontalakiin perustuvan toiminnan yleinen valtakunnantason ohjaus ja valvonta kuuluu sosiaali- ja terveysministeriölle. Laissa tarkoitettujen palvelujen valvonta puolestaan kuuluu asianomaiselle lääninhallitukselle sekä sille kunnalle, jossa palveluja annetaan. Kunnassa valvontaviranomaisena toimii sosiaalihuollosta vastaava toimielin tai sen määräämä viranhaltija. Valvontaviranomaisen on toimittava yhteistyössä yksityisen sosiaalipalvelujen tuottajan kanssa järjestettäessä palvelujen tuottamisessa tarpeellista ohjausta, neuvontaa ja seurantaa.

Jos yksityinen sosiaalipalvelujen tuottaja ei ole täyttänyt ilmoitus- tai luvanhakuvollisuuttaan tai jos laissa tarkoitettujen sosiaalipalvelujen antamisessa havaitaan puutteellisuuksia tai epäkohtia, lääninhallituksen on annettava määräys ilmoitus- tai lupavollisuuden täyttämistä tai puutteellisuuksien korjaamisesta taikka epäkohtien poistamisesta sekä samalla asetettava määräaika, jonka kuluessa tarpeelliset toimenpiteet on suoritettava. Lääninhallituksella on oikeus velvoittaa asianomaisen noudattamaan määräystä sakon uhalla tai uhalla, että palvelutoiminta keskeytetään taikka että toimintayksikön tai sen osan käyttö kielletään.

Jos toiminnan järjestämisessä on menetelty valvontalain tai sen nojalla annettujen säännösten tai määräysten vastaisesti, lääninhallituksella on oikeus keskeyttää toiminta kokonaan tai osittain taikka kieltää toimintayksikön tai sen osan käyttö, kunnes puutteellisuus on korjattu tai epäkohta poistettu. Jos rikkomus on olennainen, lääninhallitus voi myös peruuttaa ympärivuorokautiseen sosiaalipalvelujen antamiseen myöntämänsä luvan.

2.1.3. Lasten ja nuorten kanssa työskentely terveydenhuollossa

Terveydenhuollossa alle 18-vuotiaiden kanssa työskennellään muun muassa lastenneuvoloissa, kouluterveydenhuollossa sekä sairaaloiden lastenosastoilla ja lasten- ja nuortenpsykiatrisilla osastoilla. Lisäksi lapsiasiakkaita on lääkärin ja terveydenhoitajan vastaanotoilla, lääkinnällisessä kuntoutuksessa sekä muissa tutkimukseen ja hoitoon liittyvissä toiminnoissa. Terveyspalveluja järjestetään sekä julkisena että yksityisenä palveluna. Suurin osa terveydenhuollon palveluista toteutetaan julkisella sektorilla ja erityisesti lapsille suunnatut terveydenhuollon palvelut ovat pääsääntöisesti kunnan tai kuntayhtymän tuottamia.

Julkisia terveyspalveluja järjestetään kansanterveyslain (66/1972) ja erikoissairaanhoitolain (1062/1989) nojalla. Kansanterveystyöllä tarkoitetaan yksilön ja hänen elinympäristöönsä kohdistuvaa terveydenhoitoa ja yksilön sairaanhoitoa sekä niihin liittyvää toimintaa, jonka tarkoituksena on väestön terveydentilan ylläpitäminen ja edistäminen. Kansanterveystyön järjestäminen on kunnan velvollisuus. Erikoissairaanhoidolla tarkoi-

tetaan lääketieteen ja hammaslääketieteen erikoisalojen mukaisia sairauksien ehkäisyyn, tutkimiseen, hoitoon, lääkinnälliseen pelastustoimintaan sekä lääkinnälliseen kuntoutukseen kuuluvia terveydenhuollon palveluja. Sairaanhoidopiirin kuntainliiton tehtävänä on järjestää erikoissairaanhoito alueellaan.

Kansanterveystyön ja erikoissairaanhoidon yleinen suunnittelu, ohjaus ja valvonta kuuluu sosiaali- ja terveysministeriölle. Läänin alueella kansanterveystyön ja erikoissairaanhoidon ohjaus ja valvonta kuuluu lääninhallitukselle.

Yksityisten terveydenhuollon palvelujen järjestämisestä säädetään laissa yksityisestä terveydenhuollosta (152/1990). Palvelujen tuottajalla tarkoitetaan yksittäistä henkilöä taikka yhtiötä, osuuskuntaa, yhdistystä tai muuta yhteisöä taikka säätiötä, joka ylläpitää terveydenhuollon palveluja tuottavaa yksikköä. Terveydenhuollon palveluja voidaan tuottaa myös itsenäisenä ammatinharjoittajana, jolloin henkilö terveydenhuollon ammattihenkilöistä annetun lain (559/1994) nojalla harjoittaa itsenäisesti ammattiaan.

Yksityisiä terveydenhuollon palveluja annettaessa on oltava asianmukaiset tilat ja laitteet sekä toiminnan edellyttämä henkilökunta. Toiminnan on oltava lääketieteellisesti asianmukaista ja siinä tulee ottaa huomioon potilasturvallisuus. Palvelujen tuottajalla on oltava lääninhallituksen lupa terveydenhuollon palvelujen antamiseen. Palvelujen tuottajalla tulee olla lääninhallituksen hyväksymä terveydenhuollon palveluista vastaava johtaja. Vastaava johtaja vastaa siitä, että terveydenhuollon palveluja annettaessa toiminta täyttää sille asetetut vaatimukset. Jos vastaava johtaja laiminlyö valvontatehtäviänsä tai ei muuten kykene huolehtimaan tehtävistään, vastaavan johtajan hyväksyminen voidaan peruuttaa.

Jos terveydenhuollon palvelujen antamisessa havaitaan puutteellisuuksia tai epäkohtia, lääninhallituksen on annettava määräys puutteellisuuksien korjaamisesta tai epäkohtien poistamisesta sekä samalla asetettava määräaika, jonka kuluessa tarpeelliset toimenpiteet on suoritettava. Lääninhallituksella on oikeus keskeyttää toiminta taikka kieltää huoneiston tai sen osan sekä laitteen käyttö kunnes puutteellisuus on korjattu tai epäkohta poistettu. Jos toiminnassa on törkeästi rikottu lakia yksityisestä terveydenhuollosta tai sen nojalla annettuja säännöksiä tai määräyksiä, lääninhallitus voi peruuttaa terveydenhuollon palvelujen antamiseen myöntämänsä luvan.

2.1.4. Lasten ja nuorten parissa työskentely opetusministeriön hallinnonalalla

Opetusministeriön toimialalla on koulutuksessa sekä liikuntatoiminnassa ja nuorisotyössä tehtäviä, joihin olennaisena osana kuuluu työskentely pääasiassa lasten tai alle 18-vuotiaiden nuorten kanssa. Myös kirkollisasiat sekä rekisteröidyt uskonnolliset yhdyskunnat kuuluvat opetusministeriön hallinnonalaan. Kirkot (evankelis-luterilainen kirkko ja ortodoksinen kirkkokunta) sekä rekisteröidyt uskonnolliset yhdyskunnat tekevät lapsi- ja nuorisotyötä. Lisäksi kirjastojen henkilökunta työskentelee lasten ja nuorten kanssa. Kirjastolain (904/1998) mukaiset tehtävät on ehdotuksessa jätetty tarkastelun ulkopuolelle, koska kirjastohenkilöstö palvelee kutakin asiakasta yleensä lyhyehkön ajan kerrallaan.

Koulutuksen osalta oppilaiden ja opiskelijoiden kanssa työskentelemään hakeutuvien henkilöiden taustan selvittäminen tulisi kysymykseen perusopetuslain (628/1998), l-

kiolain (629/1998), ammatillisesta koulutuksesta annetun lain (630/1998), taiteen perusopetuksesta annetun lain (633/1998) ja vapaasta sivistystyöstä annetun lain (632/1998) mukaisessa toiminnassa. Oppilaalla ja opiskelijalla on lain mukaan perusopetuksessa, lukiossa ja ammatillisessa koulutuksessa oikeus turvalliseen opiskeluympäristöön.

Ammatillisesta aikuiskoulutuksesta annetun lain (631/1998) mukaan lain tarkoituksena on ylläpitää ja kohottaa aikuisväestön ammatillista osaamista, antaa opiskelijoille valmiuksia itsenäisen ammatin harjoittamiseen, kehittää työelämää ja edistää työllisyyttä sekä tukea elinikäistä oppimista. Ammatillista Isäkoulutusta järjestetään myös työministeriön toimialaan kuuluvana työvoimapolitiittisena aikuiskoulutuksena siten kuin työvoimapolitiittisesta aikuiskoulutuksesta annetussa laissa (763/1990) säädetään. Lain mukaan koulutukseen valittavan tulee ennen koulutuksen alkamista olla 20 vuotta täyttänyt, jollei asetuksella toisin säädetä. Alle 18-vuotias voi tulla valituksi tähän koulutukseen vain harvoissa poikkeustapauksissa.

Jokaisella lain mukaista koulutusta järjestävällä oppilaitoksella tulee olla toiminnasta vastaava rehtori. Koulutuksen järjestäjällä tulee olla koulutuksen järjestämistapa huomioon ottaen riittävä määrä opettajan virkoja tai työsopimussuhteisia opettajia. Lisäksi koulutuksen järjestäjällä voi olla tuntiopettajia, koulunkäyntiavustajia ja muuta henkilöstöä. Erityisesti vapaan sivistystyön oppilaitoksilla on runsaasti tuntiopettajia ja lyhytaikaisia luennoitsijoita, jotka eivät ole pysyvässä palvelussuhteessa oppilaitokseen.

Perus- ja esiopetus

Perusopetuslaki kattaa oppivelvollisuuden alkamista edeltävänä vuonna annettavan vuoden mittaisen esiopetuksen, oppivelvollisuuteen kuuluvan perusopetuksen, perusopetuksen oppimäärän suorittaneille annettavan lisäopetuksen sekä maahanmuuttajille järjestettävän perusopetukseen valmistavan opetuksen.

Esiopetuksessa olevat oppilaat ovat pääsääntöisesti 5-6-vuotiaita (eräissä tapauksissa 7-vuotiaita), oppivelvollisuusopetusta saavat oppilaat ovat pääsääntöisesti 7-15-vuotiaita (eräissä tapauksissa myös 6 ja 16-vuotiaita) ja lisäopetuksessa olevat oppilaat 15-17-vuotiaita. Maahanmuuttajille järjestettävää perusopetukseen valmistavaa opetusta saavat ovat pääsääntöisesti alaikäisiä, mutta opetusta voidaan järjestää myös täysi-ikäisille. Perusopetusta voidaan järjestää myös muille kuin oppivelvollisille eli käytännössä yli 16-vuotiaille. Usein muille kuin oppivelvollisille annettavassa perusopetuksessa on kysymys aikuisopiskelusta, johon osallistuvat ovat pääasiassa täysi-ikäisiä.

Perusopetuslain mukaan kunta on velvollinen järjestämään sen alueella asuville oppivelvollisille perusopetusta. Perusopetusta voidaan järjestää myös kuntayhtymässä. Valtioneuvosto voi säädetyin edellytyksin myöntää rekisteröidylle yhteisölle tai säätiölle luvan perusopetuslaissa tarkoitetun opetuksen järjestämiseen. Opetusministeriön päätöksellä myös valtio voi järjestää laissa tarkoitettua opetusta. Oppilaan oikeudet tai velvollisuudet ovat riippumattomat opetuksen järjestäjän juridisesta organisoitumismuodosta. Ostopalvelut eivät lähtökohtaisesti ole sallittuja perusopetuksessa. Vuoden 2000 elokuun alusta ostopalvelut tulivat kuitenkin mahdollisiksi esiopetuksessa. Tällä on haluttu mahdollistaa kunnan järjestämän lasten päivähoidon yhteydessä aikaisemmin jär-

jestetyn esiopetuksen organisointikäytännöt esiopetuksen tultua säänneltyksi opetustoimen lainsäädännössä.

Perusopetus järjestetään lähiopetuksena, yleensä luokkaopetuksena. Perusopetusta annetaan osittain myös koulun ulkopuolella. Esimerkiksi yläasteella on työelämään tutustumisjaksoja työpaikoilla. Nämä ovat kuitenkin lyhyitä vain muutamia päiviä kerrallaan kestäviä jaksoja.

Lukiokoulutus

Lukiolaissa säädetään nuorille ja aikuisille annettavasta perusopetuksen oppimäärään perustuvasta yleissivistävästä lukiokoulutuksesta. Lukiokoulutusta saavat ovat pääasiassa 16-19-vuotiaita. On kuitenkin myös oppilaitoksia, jotka ovat erikoistuneet aikuisopiskelijoihin, kuten aikuislukiot ja iltalukiot.

Opetusministeriö voi myöntää kunnalle, kuntayhtymälle, rekisteröidylle yhteisölle tai säätiölle luvan järjestää lukiokoulutusta. Opetusministeriön päätöksellä myös valtio voi järjestää lukiokoulutusta. Lukiokoulutuksessa myös ostopalvelut ovat mahdollisia. Lukiolain mukaan koulutuksen järjestäjä voi hankkia osan lukiolaissa tarkoitetuista palveluista muilta koulutuksen järjestämisluvan saaneilta koulutuksen järjestäjiltä tai muulta yhteisöltä taikka säätiöltä. Koulutuksen järjestäjä vastaa kuitenkin aina siitä, että sen hankkimat palvelut järjestetään lukiolain mukaisesti. Oppilaan oikeudet tai velvollisuudet ovat riippumattomat opetuksen järjestäjän juridisesta organisoitumismuodosta. Lain mukaan lukiokoulutusta voidaan opetusministeriön luvalla järjestää myös ulkomailla. Koulutus voidaan järjestää osaksi tai kokonaan lähiopetuksena tai etäopetuksena.

Ammatillinen koulutus

Ammatillisesta koulutuksesta annetussa laissa säädetään nuorille ja aikuisille annettavasta ammatillisesta peruskoulutuksesta ja siinä suoritettavista ammatillisista perustutkinnoista. Lain nojalla vammaisille opiskelijoille voidaan järjestää valmentavaa ja kuntouttavaa opetusta ja ohjausta. Maahanmuuttajille voidaan järjestää ammatilliseen peruskoulutukseen valmistavaa koulutusta. Lisäksi ammatillisesta koulutuksesta annetun lain nojalla voidaan järjestää kotitalousopetusta myös muuna kuin ammatillisena peruskoulutuksena, esimerkkinä talouskoulut.

Nuorille järjestettävää ammatillisesta koulutuksesta annetun lain mukaista koulutusta saavat opiskelijat ovat pääsääntöisesti 16-19-vuotiaita. Ammatillista koulutusta voidaan kuitenkin järjestää kaikenikäisille. Nuorille ja aikuisille voi olla omat opiskeluryhmänsä, mutta on myös tilanteita, joissa samassa ryhmässä on sekä nuoria että aikuisia. Samassa oppilaitoksessa opiskelee miltei aina sekä nuoria että aikuisia.

Opetusministeriö voi myöntää kunnalle, kuntayhtymälle, rekisteröidylle yhteisölle tai säätiölle luvan järjestää ammatillista koulutusta. Opetusministeriön päätöksellä myös valtio voi järjestää ammatillista koulutusta. Myös ammatillisessa koulutuksessa ostopalvelut ovat mahdollisia. Ammatillisesta koulutuksesta annetun lain mukaan koulutuksen järjestäjä voi hankkia osan mainitussa laissa tarkoitetuista palveluista muilta koulutuksen järjestämisluvan saaneilta koulutuksen järjestäjiltä tai muulta yhteisöltä taikka sääti-

öltä. Koulutuksen järjestäjä vastaa kuitenkin aina siitä, että sen hankkimat palvelut järjestetään ammatillisesta koulutuksesta annetun lain mukaisesti. Oppilaan oikeudet tai velvollisuudet ovat riippumattomat koulutuksen järjestäjän juridisesta organisoitumis- muodosta. Ammatillisen koulutuksen järjestämislupaa ei voida myöntää ulkomailla järjestettävää koulutusta varten.

Ammatillista koulutusta voidaan järjestää lähi-, etä- ja monnimuoto-opetuksena, oppisopimuskoulutuksena tai muutoin työpaikalla käytännön työtehtävien yhteydessä. Oppisopimuskoulutukselle on ominaista, että opiskelu tapahtuu pääosin työpaikalla. Koulutuksessa olevat ovat työsopimussuhteessa koulutustyöpaikkaansa. Siinä työpaikalla käytännön työtehtävien yhteydessä järjestettäviä opintoja täydennetään tietuopuolisilla opinnoilla. Myös muuten kuin oppisopimuskoulutuksena järjestettävässä ammatillisessa koulutuksessa kaikkiin ammatillisiin perustutkintoihin sisältyy jatkossa vähintään puolen vuoden työssäoppimisjakso.

Taiteen perusopetus

Taiteen perusopetuksesta annetun lain (633/1998) mukaan taiteen perusopetus on tavoitteellista tasolta toiselle etenevää ensisijaisesti lapsille ja nuorille järjestettävää eri taiteenalojen opetusta. Opetus antaa oppilaalle valmiuksia ilmaista itseään ja hakeutua asianomaisen taiteenalan ammatilliseen ja korkea-asteen koulutukseen. Taiteen perusopetus on siten jo määritelmällisesti ensisijaisesti alaikäisille järjestettävää koulutusta, vaikka laki ei estä järjestämästä koulutusta myös aikuisille.

Taiteen perusopetukselle on ominaista täydellinen organisoitumisvapaus. Sitä voidaan järjestää niin kunnan, kuntayhtymän, valtion kuin yksityistenkin yhteisöjen ja säätiöiden toimesta. Ostopalvelut ovat taiteen perusopetuksessa mahdollisia ja yleisiä. Aina tulee kuitenkin noudattaa kunnan tai muun koulutuksen järjestämisluvan saaneen koulutuksen järjestäjän hyväksymiä opetussuunnitelmia, jotka puolestaan perustuvat opetushallituksen vahvistamiin valtakunnallisiin opetussuunnitelman perusteisiin. Taiteen perusopetusta on mahdollista järjestää esimerkiksi siten, että liiketaloudellisin perustein toimiva tanssikoulu sopii kunnan kanssa siitä, että koulussa noudatetaan kunnan vahvistamia tanssin opetussuunnitelmia ja kunta valvoo opetussuunnitelman toteutumista.

Vapaa sivistystyö

Vapaasta sivistystyöstä annetun lain (632/1998) mukaan vapaan sivistystyön tarkoituksena on elinikäisen oppimisen periaatteen pohjalta tukea yksilöiden persoonallisuuden monipuolista kehittymistä ja kykyä toimia yhteisössä sekä edistää kansanvaltaisuuden, tasa-arvon ja moniarvoisuuden toteutumista suomalaisessa yhteiskunnassa. Vapaan sivistystyön oppilaitoksia ovat kansalaisopistot, kansanopistot (internaatteja), opintokeskukset, liikunnan koulutuskeskukset (internaatteja) ja kesäyliopistot.

Vapaa sivistystyö luetaan aikuiskoulutukseksi, mutta vapaan sivistystyön koulutukseen osallistuvat laajasti myös perusopetuksensa päättäneet nuoret. Huomattava on, että useissa vapaan sivistystyön oppilaitoksissa järjestetään myös perusopetusta, lukiokoulutusta, ammatillista koulutusta ja taiteen perusopetusta.

Opetusministeriö voi myöntää kunnalle, kuntayhtymälle, rekisteröidylle yhteisölle tai säätiölle luvan ylläpitää vapaan sivistystyön oppilaitosta. Valtio ei voi olla vapaan sivistystyön oppilaitoksen ylläpitäjänä. Vapaalle sivistystyölle on ominaista, että koulutuksen järjestäjä päättää vapaasti opetuksen sisällöstä ja järjestämistavasta.

Liikuntatoimi ja nuorisotyö

Liikuntalain (1054/1998) tarkoituksena on edistää liikuntaa, kilpa- ja huippu-urheilua sekä niihin liittyvää kansalaistoimintaa, edistää väestön hyvinvointia ja terveyttä sekä tukea lasten ja nuorten kasvua ja kehitystä liikunnan avulla. Lisäksi lain tarkoituksena on liikunnan avulla edistää tasa-arvoa ja suvaitsevuuksia sekä tukea kulttuurien moninaisuutta ja ympäristön kestävä kehitystä.

Lain mukaan yleisten edellytysten luominen liikunnalle on valtion ja kuntien tehtävä. Liikunnan järjestämisestä vastaavat kuitenkin pääasiassa liikuntajärjestöt. Kunnan tulee luoda edellytyksiä kuntalaisten liikunnalle kehittämällä paikallista ja alueellista yhteistyötä sekä terveyttä edistävää liikuntaa, tukemalla kansalaistoimintaa, tarjoamalla liikuntapaikkoja sekä järjestämällä liikuntaa ottaen huomioon myös erityisryhmät.

Liikuntalaissa tarkoitettu toiminta kohdistuu kaikenikäisiin. Liikuntatoiminnalle on ominaista toimijoiden runsaslukuisuus ja laaja vapaaehtoistyö liikuntajärjestöissä etenkin lasten ja nuorten liikuntatoiminnan järjestämisessä.

Nuorisotyölain (235/1995) tarkoituksena on parantaa nuorten elinoloja ja luoda edellytyksiä nuorten kansalaistoiminnalle. Lisäksi tarkoituksena on edistää sukupolvien, sukupuolten ja Suomen alueiden välistä tasa-arvoa, suvaitsevuuksia ja kulttuurien moninaisuutta sekä luonnonkäytön kestävä kehityksen turvaamista. Lain mukaan nuorisotyön toteuttamisesta vastaavat ensisijaisesti valtio, kunnat ja nuorisojärjestöt. Nuorisotyö kuuluu kunnan toimialaan. Nuorten kansalaistoiminnan toteuttamisesta vastaavat pääasiassa nuoret ja heidän yhteisönsä sekä nuorisojärjestöt. Nuorisotyölle on ominaista toimijoiden runsaslukuisuus ja laaja vapaaehtoistyö järjestöissä.

Kirkkojen sekä muiden uskonnollisten yhdyskuntien lapsi- ja nuorisotyö

Evankelis-luterilainen kirkko ja ortodoksinen kirkkokunta ovat merkittäviä toimijoita lapsi- ja nuorisotyössä. Tällaista toimintaa järjestetään myös uskonnonvapauslain (267/1922) nojalla rekisteröidyissä uskonnollisissa yhdyskunnissa. Vuoden 1999 väestörekisteritietojen mukaan evankelis-luterilaisessa kirkossa oli noin 4,4 miljoonaa jäsentä, ortodoksisessa kirkkokunnassa noin 55 000 jäsentä ja 45 rekisteröidyissä uskonnollisissa yhdyskunnissa yhteensä niinkään noin 55 000 jäsentä.

Mainittujen kirkkojen seurakuntien kasvatustyö täydentää kodeissa ja kouluissa annettavaa kasvatusta. Esimerkiksi evankelis-luterilainen kirkko järjestää lapsille päiväkerhoja, pyhäkoulutoimintaa, partiotoimintaa, koululaisten iltapäiväkerhoja, perhekerhoja, leirejä sekä muita erilaisia tapahtumia, johon lapset ja nuoret osallistuvat. Jo pelkästään kirkon päiväkerhoihin osallistuu noin puolet kaikista maamme 4 - 6-vuotiaista. Koululaisten iltapäiväkerhoihin osallistuu vuosittain yli 7 000 perusopetuksen ala-asteen oppilasta. Rippikouluihin osallistuu vuosittain noin 60 000 rippikouluikäistä nuorta. Seura-

kuntien erityisnuorisotyö tukee syrjäytymisvaarassa ja vaikeuksissa olevia nuoria. Lapset ja nuoret osallistuvat laajasti myös seurakuntien järjestämään musiikkikasvatukseen.

Eräissä tapauksissa uskonnolliset yhdyskunnat vastaavat oppivelvollisten ja lukiolaisten uskonnon opetuksesta. Tämä koskee erityisesti ortodoksista uskonnonopetusta silloin, kun ortodoksiseen kirkkokuntaan kuuluvien oppilaiden vähäisen määrän vuoksi kunta ei ole velvollinen järjestämään mainitun uskonnon opetusta kunnan peruskouluissa. Myös eräät rekisteröidyt uskonnolliset yhdyskunnat vastaavat jäsentensä uskonnonopetuksesta.

Kirkkojen ja uskonnollisten yhdyskuntien lapsi- ja nuorisotyöstä vastaavat pitkälti mainittuihin organisaatioihin virka- tai työsuhteessa olevat henkilöt. Evankelis-luterilaisen kirkon viranhaltijoiden oikeudellisesta asemasta säädetään kirkkolaisissa (1054/1993), jonka 2 luvun 2 §:n mukaan kirkolla on yksinoikeus ehdottaa kirkkolakia kaikesta, mikä koskee ainoastaan kirkon omia asioita sekä kirkkolain muuttamista ja kumoamista. Uskonnollisissa yhdyskunnissa tehdään lapsi- ja nuorisotyötä myös vapaaehtoistyön muodossa, jolloin työssä on mukana sellaisiakin henkilöitä, jotka eivät ole virka- tai työsuhteessa yhteisöön.

2.1.5. Lasten ja nuorten kanssa työskentely aloilla, joiden toiminnasta ja valvonnasta ei ole säädetty

Yksityisellä sektorilla on runsaasti toimintaa, jonka olennaisena sisältönä on työskentely lasten ja nuorten kanssa. Yksityisen sektorin toiminnalla tarkoitetaan tässä toimintaa, jota yksityiset yhteisöt järjestävät elinkeinovapauden nojalla ja jonka sisältöä ja valvontaa ei ole säännelty asianomaista toimintaa koskevalla lainsäädännöllä (vrt. esimerkiksi yksityisten yhteisöjen opetustoimen ja sosiaali- ja terveystoimen lainsäädännön nojalla järjestämät palvelut). Toiminta voi olla tällöin yritystoimintaa, jolloin lasten ja nuorten kanssa työskentelevät ovat joko itsenäisiä yrittäjiä tai yrityksen työsuhteista henkilökuntaa. Työsuhteessa työntekijä tekee työtä työnantajan johdon ja valvonnan alaisena palkkaa tai muuta vastiketta vastaan. Toisaalta toiminta voi olla luonteeltaan aatteellista, jolloin siihen osallistutaan vapaaehtoistyön pohjalta myös työsuhteen ulkopuolella.

Yksityisellä sektorilla tapahtuva työskentely lasten ja nuorten kanssa on hyvin monimuotoista, eikä sen laajuutta ole tässä yhteydessä mahdollista arvioida. Valtaosan tällaisesta toiminnasta voidaan kuitenkin arvioida liittyvän lasten ja nuorten harrastustoimintaan, kuten esimerkiksi kaupalliselta pohjalta järjestettäviin liikunta- ja kulttuuripalveluihin.

Toisaalta eräät lastensuojelujärjestöt ja muut aatteelliset yhteisöt tarjoavat erilaisia palveluita myös aatteelliselta pohjalta ilman taloudellisen voiton tavoittelua. Mainittujen yhteisöjen toimintaan liittyy tällöin usein myös vapaaehtoistoimintaa, jolloin tehtäviä hoidetaan ilman, että henkilöt olisivat työsuhteessa yhteisöön. Esimerkkeinä voidaan mainita partiotoiminta ja nuorisoseuratoiminta sekä tilapäiset lastenhoito- ja kotipalvelut.

2.1.6. Henkilötietojen suoja

Suomen perustuslain 10 §:ssä on säädetty henkilön yksityiselämän ja henkilötietojen suojasta. Tämä henkilötietojen suoja koskevan perusoikeuden ulottuvuus johtaa muun muassa siihen, että yksityisyyden suojaaminen henkilötietojen käsittelyssä edellyttää aina laintasoista säätelyä, erityisesti jos on kysymys sellaisten henkilötietojen käsittelystä, joka käyttöyhteytensä, tietojen luonteen sekä rekisteröidyn ja rekisterinpitäjän välisen suhteen vuoksi merkittävällä tavalla koskettaa yksilön oikeusaseman perusteita.

Henkilötietojen suoja perustuu pääosin 1 päivänä kesäkuuta 1999 voimaan tulleeseen henkilötietolakiin (523/1999), joka on henkilötietojen käsittelyä koskeva yleislaki. Laki korvasi vuonna 1988 voimaan tulleen henkilörekisterilain (471/1987) ja sillä toteutettiin Euroopan parlamentin ja neuvoston tietosuojadirektiivi (95/46/EY). Lain tarkoitus on toteuttaa yksityiselämän suoja ja muita yksityisyyden suoja turvaavia perusoikeuksia henkilötietoja käsiteltäessä. Lisäksi eduskunnalle on kesäkuussa 2000 annettu hallituksen esitys laiksi yksityisyyden suojasta työelämässä (HE 75/2000). Esityksen tavoitteena on toteuttaa yksityiselämän suoja ja muita yksityisyyden suoja turvaavia perusoikeuksia sekä edistää hyvän tietojenkäsittelytavan kehittämistä ja noudattamista käsiteltäessä henkilötietoja työelämässä.

Henkilötietolaissa on säännökset henkilötietojen käsittelyä koskevista yleisistä periaatteista. Lain mukaan rekisterinpitäjän on toimittava niin, ettei rekisteröidyn yksityiselämän suoja ja muita yksityisyyden suoja turvaavia perusoikeuksia rajoiteta ilman laissa säädettyä perustetta. Henkilötietojen käsittelyn tulee olla asiallisesti perusteltua rekisterinpitäjän toiminnan kannalta (6 §). Henkilötietoja saa käyttää tai käsitellä vain tavalla, joka ei ole yhteensopimaton 6 §:n mukaisen käsittelyn tarkoituksen kanssa (7 §). Henkilötietolain mukaan käsiteltävien henkilötietojen tulee olla määritellyn henkilötietojen käsittelyn tarkoituksen kannalta tarpeellisia (9 §). Hallituksen esitykseen laiksi yksityisyyden suojasta työelämässä sisältyvän lakiehdotuksen 3 §:n mukaan työnantaja saisi käsitellä vain välittömästi työntekijän työsuhteen kannalta tarpeellisia henkilötietoja. Tarpeellisuusvaatimuksesta ei voitaisi poiketa työntekijän suostumuksella. Ehdotuksen perustelujen mukaan tarpeellisia tietoja olisivat lainsäädännön edellyttämät tiedot. Sanamuodolla on haluttu korostaa myös sitä, että käsiteltävien henkilötietojen olisi liitettävä osapuolten oikeuksien ja velvollisuuksien hoitamiseen.

Henkilötietolaissa säädetään arkaluonteisten henkilötietojen käsittelykiellosta (11 §). Käsittelykiellolla tarkoitetaan kieltoa kerätä, tallettaa, järjestää, käyttää, siirtää, luovuttaa, säilyttää, muuttaa, yhdistää, suojata, poistaa tai tuhota henkilötietoja. Arkaluonteisina tietoina pidetään säännöksen mukaan muun muassa henkilötietoja, jotka kuvaavat rikollista tekoa, rangaistusta tai muuta rikoksen seuraamusta, henkilön terveydentilaa, sairautta tai vammaisuutta taikka häneen kohdistettuja hoitotoimenpiteitä tai niihin verrattavia toimia tai henkilön seksuaalista suuntautumista tai käyttäytymistä (3, 4 ja 5 kohdat). Henkilötietolaissa säädetään poikkeuksista arkaluonteisten tietojen käsittelykiellosta (12 §). Arkaluonteisten tietojen käsittely on mahdollista ensinnäkin rekisteröidyn nimenomaisella suostumuksella. Käsittelykielto ei estä myöskään sellaista tietojen käsittelyä, josta säädetään lailla tai joka johtuu välittömästi rekisterinpitäjälle laissa säädetystä tehtävästä.

Suomen perustuslain mukaan viranomaisten hallussa olevat asiakirjat ja muut tallenteet ovat julkisia, jollei niiden julkisuutta ole välttämättömien syiden vuoksi lailla erikseen

rajoitettu (12 § 2 momentti). Rikosrekisterilain mukaan rikosrekisteriin merkityt tiedot on pidettävä salassa (3 §). Säännöksen mukaan rikosrekisteritietoja saa luovuttaa siten kuin rikosrekisterilaissa säädetään. Rikosrekisterin tietoja, kuten arkaluonteisia tietoja yleensäkin, koskee henkilötietolaissa säädetty vaitiolovelvollisuus (33 §). Lain mukaan henkilö, joka henkilötietojen käsittelyyn liittyviä toimenpiteitä suorittaessaan on saanut tietää jotain toisen henkilön ominaisuuksista, henkilökohtaisista oloista, tai taloudellisesta asemasta, ei saa henkilötietolain vastaisesti ilmaista sivulliselle näin saamiaan tietoja. Rangaistus vaitiolovelvollisuuden rikkomisesta tuomitaan rikoslain 38 luvun 1 tai 2 §:n mukaan, jollei teko ole rangaistava rikoslain 40 luvun 5 §:n mukaan tai siitä muualla laissa säädetä ankarampaa rangaistusta. Henkilötietolain säännöksiä sovelletaan sekä viranomaisiin että yksityisiin rekisterinpitäjiin ja niihin henkilöihin, jotka käsittelevät henkilötietoja tai suorittavat niihin liittyviä toimenpiteitä viranomaisen tai yksityisen rekisterinpitäjän palveluksessa tai toimeksiannosta.

2.1.7. Rikosrekisteri

Rikosrekisterin tietosisältö

Rikosrekisterin keskeinen tarkoitus on rikosoikeudellisen seuraamusjärjestelmän ja täytäntöönpanon tarvitseman tiedon kerääminen ja tallettaminen. Rikosrekisterilain 2 §:n mukaan rikosrekisteriin merkitään tuomioistuimen ilmoituksen perusteella tiedot ratkaisuksista, joilla henkilö on Suomessa tuomittu ehdottomaan vankeusrangaistukseen, yhdyskuntapalveluun, ehdolliseen rangaistukseen, oheissakkoon, nuorisorangaistukseen tai sen sijasta sakkoon, viraltapanoon taikka jätetty rikoslain 3 luvun 3 §:n nojalla tuomitsematta ymmärrystä vailla olevana. Tietoa sakkorangaistuksista ei merkitä rikosrekisteriin kuten ei myöskään tietoa sakon muuntorangaistuksesta eikä siviilipalveluslain nojalla tuomitusta vankeusrangaistuksesta. Lisäksi rikosrekisteriin merkitään tiedot tuomioistuinratkaisuksista, joilla Suomen kansalainen ja Suomessa pysyvästi asuva ulkomaalainen on ulkomailla tuomittu vastaavaan seuraamukseen. Merkitsemisestä säädetään tältä osin asetuksella. Käytännössä kysymykseen voivat tulla Islannin, Norjan, Ruotsin tai Tanskan rikosrekisteriä pitävän viranomaisen (asetus 598/1963 Suomen ja muiden pohjoismaiden välisestä yhteistoiminnasta rikosrekisterin pitämisessä) tai keskinäistä oikeusapua rikosasioissa koskevan eurooppalaisen yleissopimuksen (SopS 30/81) jäsenvaltion ilmoittamat tiedot.

Rikosrekisteristä näkyvät tiedot sakkorangaistusta ankarammista rangaistuksista. Ehdollisesta rangaistuksesta annetun lain (135/1976) 1 §:n mukaan enintään kahden vuoden vankeusrangaistus tai sakko voidaan määrätä ehdolliseksi, ellei yleisen lainkuuliaisuuden ylläpitäminen vaadi sen tuomitsemista ehdottomana. Ehdollisen vankeusrangaistuksen ohella voidaan tuomita oheissakko. Yhdyskuntapalvelusta annetun lain (1055/1996) 3 §:n mukaan rikoksenteikijä voidaan tuomita enintään kahdeksan kuukauden ehdottoman vankeusrangaistuksen sijasta yhdyskuntapalveluun. Nuorisorangaistuksen kokeilemisesta annetun lain (1058/1996) 3 §:n mukaan voidaan alle 18-vuotiaana tehdystä rikoksesta tuomita tietyillä kokeilupaikkakunnilla nuorisorangaistukseen, jos sakkoa on pidettävä riittämättömänä rangaistuksena eivätkä painavat syyt vaadi vankeusrangaistuksen tuomitsemista ja nuorisorangaistuksen tuomitsemista on pidettävä perusteltuna uusien rikosten ehkäisemiseksi ja tekijän sosiaalisen selviytymisen edistämiseksi. Jos nuorisorangaistukseen tuomittu rikkoo rangaistuksen ehtoja, hänet voidaan lain 11 §:n nojalla tuomita suorittamatta jäänyttä nuorisorangaistusta vastaavaan ran-

gaistukseen. Jos suorittamatta on vain osa nuorisorangaistuksesta, voi sitä vastata myös sakkorangaistus, joka tässä poikkeustapauksessa merkitään rikosrekisteriin (HE 109/1996 vp).

Rikosrekisteriin merkitään rikosrekisteriasetuksen (772/1993) 2 §:n mukaan henkilötietojen ja tuomioistuintietojen lisäksi muun muassa syyksi luettu rikos, teko aika ja rangaistus, yhteisen vankeusrangaistuksen määrääminen ja ratkaisun lainvoimaisuus. Jos henkilö tuomitaan samalla kertaa kahdesta tai useammasta rikoksesta vankeusrangaistukseen, hänet tuomitaan rikoslain (39/1889) 7 luvun 1 §:n pääsäännön mukaan rikoksista yhteiseen vankeusrangaistukseen.

Tuomioistuimen on asetuksen 6 §:n mukaan ilmoitettava ratkaisuun sisältyvät tiedot rikosrekisteriin pääsääntöisesti kultakin kuukaudelta ennen seuraavan kuukauden 15. päivää. Nuorisorangaistuksesta on tehtävä ilmoitus jo kahden viikon kuluessa. Ilmoitusta ei saa tehdä ennen tyytymättömyyden ilmoittamiselle säädetyn määräajan päättymistä ja jos asiassa on ilmoitettu tyytymättömyyttä, vasta kun on selvitetty, onko valitus ajettu perille.

Rikosrekisterilain 10 §:ssä säädetään tietojen poistamisesta rikosrekisteristä. Tiedot poistetaan rangaistuksen laadusta ja ankaruudesta riippuvan määräajan kuluttua lainvoiman saaneen tuomion antamispäivästä. Ehdollista rangaistusta, oheissakkoa, nuorisorangaistusta ja sen sijaan tuomittua sakkoa, viraltapanaa ja yhteisösakkoa koskeva merkintä poistetaan viiden vuoden, ehdotonta, enintään kahden vuoden vankeusrangaistusta ja yhdyskuntapalvelua koskeva merkintä poistetaan 10 vuoden ja ehdottoman, yli kahden ja enintään viiden vuoden vankeusrangaistusta sekä tuomitsematta jättämistä koskeva merkintä 20 vuoden kuluttua. Yli viiden vuoden ehdottomia vankeusrangaistuksia koskevat merkinnät poistetaan vasta, kun henkilö on kuollut tai täyttänyt 90 vuotta. Yksittäistä rangaistusta koskevaa tietoa ei kuitenkaan poisteta, jos henkilöstä on rikosrekisterissä sellainen tieto, jota ei vielä voida poistaa. Tällaisessa tapauksessa tiedot poistetaan vasta, kun viimeinenkin merkintä on poistettavissa.

Rikosrekisteritietojen luovuttaminen viranomaiselle

Rikosrekisterilain 4 §:ssä säädetään rikosrekisteritietojen antamisesta rikosoikeudellisen seuraamuksen määräämistä ja täytäntöönpanoa varten. Tämän lisäksi viranomaiselle voidaan luovuttaa henkilöä koskevat tiedot rikosrekisterilain 4 a §:n (1093/1999) mukaisissa asioissa, joissa on kysymys henkilön luotettavuuden tai henkilökohtaisen soveltuvuuden selvittämisestä ja arvioimisesta.

Rikosrekisterilain 4 a §:n 1 momentin 1 kohdan mukaan rikosrekisteristä luovutetaan tiedot passia, Suomen kansalaisuutta tai ulkomaalaislaissa (378/1991) tarkoitettua viisumia, lupaa tai muuta toimenpidettä varten. Momentin 2 kohdan mukaan henkilöä koskevat tiedot voidaan luovuttaa Suomen viranomaiselle asiassa, joka koskee viranomaisen lupaa tai hyväksyntää, jonka edellytyksenä on henkilön luotettavuus. Lupaa tai hyväksyntää edellyttäviä asioita ei ole laissa nimenomaisesti lueteltu mutta käytännössä yleensä vaaditaan, että henkilön luotettavuutta edellytetään laissa tai asetuksessa.

Rikosrekisterilain 4 a §:n 1 momentin 3 kohdan mukaan rikosrekisteristä luovutetaan henkilöä koskevat tiedot Suomen viranomaiselle asiassa, joka koskee henkilön valintaa

koulutukseen tai tehtävään, joka liittyy valtion turvallisuuteen, yleiseen järjestykseen ja turvallisuuteen, ulkoasiainhallintoon, Suomen kansainvälisiin suhteisiin, oikeushallintoon, keskuspankkitoimintaan tai rahanvalmistukseen ja jossa edellytetään henkilön erityistä luotettavuutta.

Valtion turvallisuuteen liittyvien henkilövalintojen yhteydessä tietoja voidaan antaa valtion ylimmän johdon sekä puolustushallinnon käyttöön. Puolustusvoimilla on tarve tarkastaa rikosrekisteritiedot palvelukseen astuvista varusmiehistä sekä reservin esimiestehtävissä olevista henkilöistä. Tällä perusteella tietoja voidaan antaa myös rajavartiolaitokselle sen palvelukseen hakeutuvista henkilöistä. Yleiseen järjestykseen ja turvallisuuteen liittyvien henkilövalintojen yhteydessä tietoja voidaan antaa sisäasiainministeriölle poliisihallinnon palvelukseen hakevista ja tullilaitokselle sen palvelukseen hakevista henkilöistä. Poliisille voidaan antaa tietoja poliisikoulutukseen pyrkivistä ja poliisihallinnon palvelukseen hakevista henkilöistä. Ulkoministeriö saa tietoja sen palvelukseen hakevista henkilöistä. Oikeushallinto saa tiedon muun muassa tuomarin tai syyttäjän virkaan ottamista koskevista asioissa. Keskuspankkitoiminnan ja rahanvalmistuksen osalta Suomen Pankki saa tietoja käytettäväksi henkilövalintojen yhteydessä ja se voi luovuttaa tietoja Setec Oy:lle käytettäväksi sen henkilövalinnoissa.

Rikosrekisterilain 4 a §:n 1 momentin 4 kohdan mukaan rikosrekisteristä voidaan luovuttaa tietoja viranomaiselle asiassa, joka koskee turvallisuusvalvontaa. Tämän nojalla tietoja voivat saada säteilyturvakeskus säteilyn ja ydinenergian käytön turvallisuusvalvontaa varten ja Ilmailulaitos ilmailun turvallisuusvalvontaa varten. Momentin 5 kohdan mukaan rikosrekisteristä voidaan luovuttaa tietoja viranomaiselle asiassa, joka koskee lapsen huostaanottoa. Tieto rikosrekisteristä voi olla tarpeen yhtäältä huostaanoton edellytyksiä ja toisaalta sijaishuollon järjestämistä harkittaessa.

Viranomaisen on 4 a §:n 3 momentin mukaan annettava henkilölle tieto siitä, että häntä koskevat tiedot voidaan pyytää rikosrekisteristä 1 momentissa tarkoitetun asian käsittelyä varten. Ilmoitusta ei tarvitse kuitenkaan tehdä, jos henkilön voidaan olettaa muutenkin tietävän tiedon hankkimisesta. Ilmoitustapaa ei ole laissa säännelty mutta se on hallituksen esityksen (HE 8/1999 vp) perustelujen mukaan tarkoitettu useimmissa tapauksissa tehtäväksi asiaa koskevassa hakulomakkeessa tai työpaikkailmoituksessa.

Eräissä erityislaeissa on säännöksiä viranomaisen oikeudesta saada tarpeellisia rikosrekisteritietoja toimiluvan myöntämiseksi tehtävää luotettavuusarviointia varten. Tällaisia ovat muun muassa laki ajoneuvojen katsastusluvista (1099/1998), laki kuljettajantutkintotoiminnan järjestämisestä (535/1998), laki luvanvaraisesta tavaraliikenteestä tiellä (342/1991), laki luvanvaraisesta henkilöliikenteestä tiellä (343/1991) ja laki perintätoimen luvanvaraisuudesta (517/1999). Näissä tapauksissa tietoja voidaan luovuttaa rikosrekisterilain 4 a §:n 1 momentin 2 nojalla. Lupaviranomaisen tiedonsaantioikeus rajoittuu pääsääntöisesti tietoon sellaisista rikoksista, jotka voivat tulla kysymykseen kyseisessä toiminnassa tai jotka osoittavat siinä ilmeistä sopimattomuutta tai epäluotettavuutta. Esimerkiksi perintätoiminnan luvanhakijan luotettavuutta arvioidaan harjoitettavan perintätoiminnan kannalta. Luvanhakijan sopimattomuutta alalle voivat osoittaa erityisesti sellaiset lainvastaiset toimet, joilla pyritään hyödyn tavoitteluun toimeksiantajien kustannuksella.

Yksityishenkilön oikeus saada tietoja rikosrekisteristä

Rikosrekisterilain 6 §:n 1 momentin mukaan yksityinen henkilö saa itseään koskevan otteen rikosrekisteristä viisumia, työlupaa, oleskelulupaa tai muuta niihin verrattavaa syytä varten. Tietoa pyydetessä on ilmoitettava tarkoitus, johon sitä tarvitaan.

Henkilön oikeuteen tarkastaa rekisterissä olevat itseään koskevat tiedot sovelletaan henkilötietolakia. Henkilötietolain nojalla henkilöllä on oikeus saada tietää, mitä häntä koskevia tietoja henkilörekisteriin on tallennettu. Henkilö saa myös tarkastaa itseään koskevat tiedot maksutta kerran vuodessa (26 §). Rikosrekisterilain mukaan rikosrekisteriin merkityllä henkilöllä on lisäksi oikeus saada tieto siitä, kenelle ja mihin tarkoitukseen hänestä on annettu tietoja rekisteristä viimeisen vuoden aikana (6 §:n 3 momentti).

Osaotteen antaminen rikosrekisteristä

Rikosrekisterin otteeseen voidaan merkitä vain osa rekisteriin talletetuista tiedoista siten kuin siitä asetuksella tarkemmin säädetään (7 §). Rikosrekisterin otteeseen merkitään, mihin tarkoitukseen se on annettu. Rikosrekisteriasetuksen (772/1993) mukaan rikosrekisteristä annettavaan otteeseen voidaan merkitä vain viimeisen kymmenen vuoden aikana annettuja ratkaisuja koskevat tiedot, jollei otteen tilaaja pyydä aikaisempien tietojen merkitsemistä (11 §). Nykyisin ei voida antaa sellaista osaotetta, josta näkyisivät vain tietyt erikseen yksilöidyt rikokset.

2.1.8. Luotettavuuslausuntojen antaminen

Henkilöstöturvallisuudesta huolehtiminen perustuu nykyisin pääasiassa suojelupoliisin ja pääesikunnan laatimiin luotettavuuslausuntoihin. Poliisin henkilörekistereistä annetun lain (509/1995) 23 §:n mukaan poliisilla on oikeus käyttää poliisin henkilörekisterilain tietoja tarpeellisessa laajuudessa annettaessa luotettavuuslausuntoja. Poliisin henkilörekistereitä ovat muun muassa poliisiasian tietojärjestelmä, hallintoasian tietojärjestelmä, epäiltyjen tietojärjestelmä ja suojelupoliisin toiminnallinen tietojärjestelmä. Henkilörekistereihin sisältyvää tietoa voidaan luovuttaa ja käyttää poliisilain mukaisten tehtävien suorittamiseen poliisin omiin tarkoituksiin ja eräisiin laissa säädeltyihin muihin viranomaistarkoituksiin (5 luku). Luotettavuuslausunnon antaa poliisin henkilörekisteriasetuksen (1116/1995) 9 §:n mukaisesti suojelupoliisi tai jossain tapauksessa paikallinen poliisilaitos.

Luotettavuuslausunto voidaan poliisin henkilörekisterilain 23 §:n mukaan antaa muun muassa henkilön luotettavuudesta tehtävään, johon liittyy pääsy valtiosalaisuuksiin taikka sellaisiin yrityssalaisuuksiin, joiden luvattomasta ilmaisemisesta voisi aiheutua vaaraa valtion turvallisuudelle taikka huomattavalle yleiselle edulle tai yksityiselle taloudelliselle edulle. Lisäksi luotettavuuslausunto voidaan antaa henkilön luotettavuudesta päästä kohteeseen, jolla on merkitystä valtion turvallisuudelle (esimerkiksi lentoasemat, ydinvoimalat, teleoperaattoreiden keskuskeskukset ja viranomaisverkot) taikka huomattavalle yleiselle edulle tai yksityiselle taloudelliselle edulle (esimerkiksi suuret atk-talot, erityisalojen tuotanto- ja tutkimuslaitokset).

Luotettavuustarkastus on pääasiassa rekisteritarkastusta, jossa henkilön tiedot tarkistetaan poliisirekistereistä lukuun ottamatta epäiltyjen rekisteriä, suojelupoliisin toiminnallisesta tietojärjestelmästä, oikeusministeriön tuomiolauselmajärjestelmästä sekä väestötietojärjestelmästä. Luotettavuuslausunto on vain osa työnantajan rekrytointivaiheessa suorittamaa soveltuvuusharkintaa eikä lausunnossa oteta kantaa siihen, tulisiko henkilö rekrytoida vai ei.

Poliisin tehtävien suorittamisesta puolustusvoimissa annetun lain (1251/1995) 22 §:n mukaan pääesikunnalla on oikeus käyttää siinä laissa tarkoitettujen henkilörekisterien tietoja tarpeellisessa laajuudessa annettaessa lausuntoja puolustusministeriön hallinnon alan tai rajavartiolaitoksen viranomaiselle valtion virkamieslain 7 §:n mukaista virkaa hakeneen tai virkaan nimitetyn henkilön tai muuta puolustushallinnon tehtävää hakeneen tai kyseisessä tehtävässä palvelevan henkilön luotettavuudesta. Laissa tarkoitettuja henkilörekistereitä ovat rikostietorekisteri ja sen arkistohakemisto, turvallisuustietorekisteri ja lain mukaan perustettu tilapäinen rekisteri (9 §). Lisäksi pääesikunnalla on lain 6 §:n 6 kohdan mukaan oikeus saada tietoja poliisin henkilörekistereistä henkilön sopivuuden arvioimiseksi puolustushallinnon alalla palvelemista varten.

2.2. Lainsäädäntö Ruotsissa ja Norjassa

Ruotsi

Ruotsin hallitus asetti vuonna 1997 erityisen selvittäjän, jonka tehtävänä oli arvioida, olisiko työnantajille annettava lisää mahdollisuuksia tai velvollisuus kontrolloida ja tutkia henkilöitä, jotka otetaan tai on jo otettu palvelukseen koulua edeltävässä toiminnassa, koulussa tai sen jälkeen järjestettävässä iltapäivätoiminnassa. Soveltuvuustutkinnan tarkoituksena olisi parantaa lasten ja nuorten suojaa ennen muuta seksuaalista hyväksikäyttöä vastaan. Selvittäjän ehdotus valmistui toukokuussa 1998 (SOU 1998:69). Selvityksen pohjalta on 27 huhtikuuta 2000 annettu hallituksen esitys henkilöstön soveltuvuustutkinnasta koulua edeltävässä toiminnassa, koulussa ja koululaisten iltapäivätoiminnassa (Proposition 1999/2000:123, *Lämplighetsprövning av personal inom förskoleverksamhet, skola och skolbarnomsorg*). Uudet säännökset esitetään tulevaksi voimaan 1 tammikuuta 2001.

Soveltuvuustutkinnalla tarkoitetaan sitä osaa työhön rekrytoinnista, jossa tavoitteena on soveliaan henkilöstön palkkaaminen. Työnhakijan rekisteritietojen tarkistaminen (jäljempänä *rekisterikontrolli*) on osa soveltuvuustutkintaa. Kun työhönottomenettely päättyy, päättyy myös soveltuvuustutkinta. Henkilöstön soveltuvuutta täytyy kuitenkin seurata myös sen jälkeen.

Esityksen lähtökohtana on, että hakemalla rekisteritiedot tietyistä rikoksista voidaan lasten ja nuorten suojaa väkivaltaa vastaan voimistaa. Rekisterikontrollia vastaan oleva intressi on henkilökohtaisen koskemattomuuden suojaaminen. Lasten ja nuorten suojaaminen hyväksikäytöltä on kuitenkin katsottu niin tärkeäksi, että henkilökohtainen koskemattomuus saa väistyä. Koskemattomuuteen puututaan esityksen mukaan niin vähän kuin mahdollista, mutta kuitenkin niin, ettei kontrollin tehokkuus kärsi.

Lasten ja nuorten suojaamisen tarpeessa ei ole pidetty perusteltuna tehdä eroa sen suhteen, harjoittaako toimintaa julkinen vai yksityinen taho, vaan esityksen mukaan työnhakijoiden kontrollointi tulee tehdä sekä julkisessa että yksityisessä toiminnassa. Periaatteessa koko

henkilökunta kouluun siirtymistä edeltävässä toiminnassa, oppivelvollisuuskoulussa ja iltapäivätoiminnassa on yhteydessä lapsiin. Rekisterikontrolli esitetään tämän vuoksi ulotettavaksi työnhakijoihin kaikissa ammattiryhmissä. Rekisterikontrolli tehtäisiin työhönotomenettelyn viimeisessä vaiheessa ja vain niistä henkilöistä, joille työpaikkaa tarjotaan. Ostopalvelusopimus kunnan ja yksityisen tahon välillä voidaan tehdä vain, mikäli palveluntuottaja sitoutuu noudattamaan rekisterikontrollia.

Esityksessä ei ehdoteta niiden henkilöiden kontrollointia, jotka on jo lain voimaan tullessa palkattu edellä mainittuun toimintaan. Jo työssä olevien jälkikäteinen kontrollointi merkittäisi suurempaa puuttumista koskemattomuuteen kuin rekrytointivaiheen kontrollointi.

Esityksen mukaan henkilö, jolle työpaikkaa tarjotaan, hankkii itse rekisteriotteen ja luovuttaa sen työnantajalle. Näin henkilöllä ei ole epävarmuutta siitä, mihin tietoihin työnantaja pääsee käsiksi. Valmistelun yhteydessä on keskusteltu kahdesta muuta menettelytavasta. Toisessa työnantajalle annettaisiin oikeus saada rekisteriote työnhakijasta. Useimmissa muissa tilanteissa, joissa rekisterin tietoja nykyisin luovutetaan, menettellään näin. Toinen tapa olisi se, että työnantajat voisivat kääntyä keskusviranomaisen, lähinnä valtion koululaitoksen puoleen, joka hankkisi tiedot ja luovuttaisi niitä edelleen. Tällä tavoin voitaisiin estää se, että suuri joukko pieniä työnantajia saisi suoraan arkaluonteisia tietoja. Koululaitos voisi myös luovuttaa edelleen vain ne tiedot, joilla voi olla merkitystä soveltuvuusarvioinnissa, tai antaa hakijasta soveltuvuustodistuksen. Menettelytavat lisääisivät riskiä, että rekisteritiedot leviäisivät laajemmalle kuin on tarpeellista.

Ehdotuksen mukaan henkilö toimittaa työnantajalle otteen seuraamusrekisteristä, joka ei saa olla vuotta vanhempi. Epäiltyjen rekisteriin sisältyviä tietoja ei ole tietojen epävarmuuden vuoksi haluttu sisällyttää työnantajalle annettavaan otteeseen. Esityksen mukaan seuraamusrekisteristä ei annettaisi täydellistä otetta. Ote sisältäisi ainoastaan tiedot sellaisista rikostyypeistä, jotka ovat merkityksellisiä soveltuvuustutkinnassa, jonka tavoitteena on hyväksikäytön ehkäiseminen. Tiedot tulisi luovuttaa seksuaalirikoksista, murhasta, taposta, törkeästä pahoinpitelystä, törkeästä ryöstöstä, ihmisryöstöstä ja lapsipornografiarikoksesta. Kymmentä vuotta vanhempia rikoksia ei merkitä rekisteriotteeseen.

Esityksen mukaan rikosrekisteriotteen vaatiminen palkattavalta työntekijältä olisi työnantajan velvollisuus. Julkiselle vallalle ei kuitenkaan ehdoteta erityisiä sanktioita sen varalta, että se laiminlyö tehtävänsä huolehtia siitä, että työnantajat täyttävät velvollisuutensa kontrolloida työnhakijoita. Tehtävä kuuluu sen virkavelvollisuuteen, joka vastaa siitä, että työhönotossa täytetään kontrollointivelvollisuus. Yksityisen harjoittaman toiminnan osalta viranomaisvalvonnalla tulisi toimittaa tarkastuksia sen selvittämiseksi, että velvollisuus on täytetty. Vakavat laiminlyönnit voisivat johtaa yksityisen toiminnan toimiluvan peruuttamiseen. Ehdotuksen mukaan julkisesti ylläpidetyssä toiminnassa rekisteritietoja koskee salassapitovelvollisuus. Yksityisesti harjoitetussa toiminnassa on vaitiolovelvollisuus.

Esityksessä ei ehdoteta kieltoa ottaa työntekijäksi henkilöä, joka on tuomittu sellaisesta rikoksesta, joka merkitään rekisteriotteeseen. Työnantaja saa itse tehdä arvion rikollisuutta koskevista tiedoista. Ammattikieltoa ei ole päädytty ehdottamaan muun muassa sen vuoksi, että kielto voisi johtaa joissain tapauksissa kohtuuttomiin seuraamuksiin erityisesti siksi, että rekisteriotteeseen sisällytetään tietoja muistakin rikoksista kuin lapseen kohdistuneista seksuaalirikoksista. Oletettavaa on, että rekisterimerkinnän omaava henkilö hakee harvoin lasten parissa tehtävää työtä. Jos näin käy, olosuhteet voivat yksittäistapauksessa olla sel-

laiset, että rekisterimerkinnän vaikutuksista voidaan luopua. Työnantajalla on oltava mahdollisuus tehdä tämä arvio. Olettaa voidaan, että työnantaja palkkaa seksuaalirikoksesta tuomitun henkilön vain huolellisen harkinnan jälkeen.

Norja

Norjan lainsäädännössä on säännöksiä, joiden tarkoitus on estää lapsen kohdistuneesta seksuaalirikoksesta tuomittuja henkilöitä saamasta työtä lastentarhoissa (barnehageloven 20 §, voimaantulo 1.1.1996). Lastentarhalla tarkoitetaan myös muun muassa esikoulua. Säännösten soveltamisalaa on vastikään laajennettu niin, että ne koskevat myös henkilökuntaa peruskouluissa (opplaeringslova § 10-9, voimaan 1.8.1999) sekä erilaisissa lapsia vastaanottavissa laitoksissa ja kasvatusvanhempia (barnevernloven § 6-10, voimaan 1.9.1999).

Säännöksissä edellytetään, että kaikkien lastentarhoissa työskentelevien on esitettävä hyväksyttävä poliisitodistus (politiattest). Tämä koskee sekä kunnallista että yksityistä toimintaa. Poliisitodistus on ote rekisteristä, josta käyvät ilmi merkinnät rikoksista ja rikos epäilyistä. Hyväksyttävällä poliisitodistuksella tarkoitetaan todistusta, johon ei sisälly merkintöjä epäilyistä, syytteestä tai tuomiosta, joka koskee lapsen kohdistunutta seksuaalirikosta. Tähän tarkoitukseen annettavista todistuksista ei käy ilmi, onko henkilöä epäilty tai onko hänet tuomittu muunlaisista rikoksista. Jos seksuaalirikoksista ei ole merkintöjä, todistus on siis puhdas eli siinä on lyhyt merkintä, että kyseisestä henkilöstä ei ole mitään mainittavaa.

Todistuksessa ilmoitettavat rikostyyppit on luetteloitu. Seksuaalirikoksista lasta kohtaan on säännökset tietyissä lainkohdissa ja sellaiset rikokset otetaan todistukseen. Näihin sisältyvät eri muodot alle 16-vuotiaan henkilön seksuaalisesta hyväksikäytöstä. Lastensuojelulain (barnevernloven) mukaan myös rekisterimerkinnät eräistä tätä vanhempiinkin kohdistuvista seksuaalirikoksista on otettava huomioon. Lapsipornografiaa koskevia rikoksia ei merkitä todistukseen lastentarhoja ja kouluja koskevien lakien mukaan, mutta kylläkin lastensuojelulain mukaan. Rangais tusmääräyksiä tai muita seuraamuksia ei rinnasteta tuomioihin eikä niistä tehdä todistukseen merkintää.

Todistus täytyy esittää ennen kuin työnantaja tekee lopullisen päätöksen työhön otosta. Työnhakija pyytää todistuksen poliisilta ja hänen on tällöin esitettävä todistus siitä, että hänelle on tarjottu tehtävää. Työnhakija luovuttaa itse todistuksen työnantajalle. Todistus on esitettävä viranomaiselle, joka palkkaa henkilökunnan. Yksityisissä lastentarhoissa ja esikouluissa todistus esitetään omistajalle tai omistajan edustajalle. Kunta tarkastaa valvontaviranomaisen ominaisuudessa tällaisen laitoksen omistajaa koskevan todistuksen. Kunta voi kieltäytyä hyväksymästä yksityistä esikoulua, jos omistaja ei voi esittää hyväksyttävää todistusta.

Todistusta ei vaadita kaikilta työtä hakevilta. Työpaikkailmoituksessa on ilmoitettava poliisitodistuksen vaatimisesta. Todistuksen esittäminen muodostaa viimeisen vaiheen työhönottomenettelyssä. Kun työnantaja on päättänyt ottamaan tietyn työnhakijan, se tapahtuu ehdolla, että työnhakija esittää hyväksyttävän todistuksen. Työnantaja on velvollinen tuomaan todistuksen, kun se on täyttänyt tehtävänsä. Sillä, joka saa tietoja todistuksesta, on vaitiolovelvollisuus.

Velvollisuus esittää poliisitodistus koskee kaikkea henkilökuntaa, niin vakituista henkilökuntaa, joka suoraan työskentelee lasten kanssa kuin keittiöhenkilökuntaa, esikoulussa aseetonta palvelusta suorittavia sekä pitkäaikaissijaisia ja muita sijaisia, jotka ovat toiminnassa melko vakiintuneesti mukana. Myös yksityisen esikoulun omistaja, jonka tarkoitus on olla mukana toiminnassa, on velvollinen esittämään todistuksen. Vaatimus ei koske lapsen vanhempaa, joka tilapäisesti työskentelee esikoulussa.

Työhön palkattavien henkilöiden lisäksi todistus voidaan vaatia myös sellaisilta henkilöiltä, jotka säännönmukaisesti oleskelevat lastentarhassa tai esikoulussa. Näillä tarkoitetaan henkilöitä, jotka eivät työskentele esikoulussa, mutta oleskelevat siellä siinä määrin, että he voivat luoda luottamuksellisen suhteen lapsiin. Myös perheenjäseniltä, jotka ovat läsnä perhepäiväkodin aukioloaikoina, todistus voidaan vaatia.

Henkilö, joka on tuomittu lapseen kohdistuneesta seksuaalirikoksesta, on koko tulevaisuutensa poissuljettu työstä lastentarhassa ja esikoulussa. Kysymys on siis elinikäisestä ammattikiellosta. Henkilöä, joka on epäilty tai syytteessä rikoksesta, ei saa palkata ennen kuin asia on lopullisesti ratkaistu. Jos tuomio on vapauttava, estettä kyseisen henkilön palkkaamiselle ei ole.

Myös Norjan yliopistolainsäädännössä on säännöksiä poliisitodistusten esittämisvelvollisuudesta. Opiskelijoilta, jotka opintojensa aikana ovat yhteydessä esikoululaisiin tai koululaisiin, voidaan vaatia todistus siitä, että he eivät ole epäiltyjä, syytteessä tai tuomittuja seksuaali-, väkivalta- tai huumausainerikoksesta.

Säännökset lastentarhoissa työskenteleviltä vaadittavista poliisitodistuksista tulivat voimaan vuoden 1996 alussa. Oslon poliisilaitos antoi runsaat 1 000 todistusta ensimmäisen puolen vuoden aikana 1997. Kaikki todistukset olivat hyväksyttäviä. Norjan lapsi- ja perheministeriöstä elokuussa 1999 saadun tiedon mukaan todistusten esittämisvelvollisuuteen on yleensä suhtauduttu myönteisesti. Erityisiä tutkimuksia lain vaikutuksista ei ole tehty.

Lapsi- ja perheministeriölle on osoitettu pyyntöjä, että vaatimus poliisitodistusten esittämisestä laajennettaisiin esimerkiksi perhepäivähoitajiin ja leikkipuisissa työskenteleviin. Varsinkin poliisin taholta on myös kiinnitetty huomiota tarpeeseen laajentaa luetteloa rikoksista, jotka on mainittava poliisitodistuksissa. Kysymykseen tulevia rikoksia voisivat olla aikuisiin kohdistuvat seksuaalirikokset sekä väkivalta- ja huumoririkokset.

2.3. Nykytilan arviointi

Nykyisen lainsäädännön sallimia työntekijöiden taustojen tarkistamismenettelyjä ei ole tarkoitettu, lasten huostaanottoa lukuun ottamatta, lasten suojelemiseksi vaan muunlaisen turvallisuuden takaamiseksi. Säännökset eivät mahdollista rikostietojen tarkastamista tilanteissa, jossa tällä tavoin haluttaisiin osaltaan vähentää lapsen riskiä joutua hyväksikäytön kohteeksi. Työnantajalla ei ole mahdollisuutta tarkistaa työnhakijan taustaa silloinkaan kun hänellä näyttäisi olevan siihen perusteltu tarve.

Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskuksen tekemän tutkimuksen, Lasten seksuaalinen hyväksikäyttö, mukaan lapsen seksuaalisen hyväksikäytön epäilyt ovat nelinkertaistuneet 15 vuodessa. Sosiaali- ja terveydenhuollon viranomaisten tietoon tuli 1.5.1998 - 30.4.1999 välisenä aikana 778 tapausta, joissa epäiltiin tapahtumahetkellä

alle 16-vuotiaan lapsen joutuneen seksuaalisen hyväksikäytön kohteeksi. Lähes puolet tapauksista oli ilmoitettu poliisille. Rikossyyte oli selvitysaikana nostettu neljäsosassa (176) näistä tapauksista ja kymmenesosa tapauksista oli syyteharkinnassa. Epäillyistä miehiä oli 96 prosenttia ja näistä neljä prosenttia oli sellaisia, jotka oli aikaisemmin tuomittu lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä. Lasten kanssa työskentelevien ammattihenkilöiden osuus epäillyistä oli kaksi prosenttia, lukumäärältään 17 kappaletta ja näistä yksi oli tuomittu aikaisemmin vastaavasta teosta.

Seksuaalisella hyväksikäytöllä on hyvin vakavat seuraukset lapsen kasvu- ja kehitykselle. Lapsia tulee suojella myös muulta hyväksikäytöltä, väkivallalta ja huumeiden käyttöön houkuttelulta päivähoitossa, koulussa ja muussa kasvatus-, opetus-, hoito- ja huolenpitotyössä. Lapsen hyvinvointia voidaan edistää sillä, että lasten parissa eivät voi työskennellä henkilöt, joiden voidaan perustellusti arvioida olevan uhka lapsen turvallisuudelle. Sillä, että tehtävään hakeutuvalla asetetaan velvoite esittää tieto rikostaustastaan, voidaan osaltaan lisätä lasten oikeutta turvalliseen ympäristöön. Lasten suojaaminen näissä tapauksissa hyväksikäytöltä tulee kuitenkin toteuttaa siten, että työnhakijan yksityisyyden suojaan ei puututa enempää kuin se esitetyn menettelyn tarkoituksen toteuttamiseksi välttämätöntä. Käytännössä tieto tai epäily rikostaustasta saattaa helposti muodostua tosiasialliseksi perusteeksi olla ottamatta henkilöä kyseiseen tehtävään. Tämän vuoksi ne rikokset, joista tieto on esitettävä, on rajattava täsmällisesti ja rikostyyppien on oltava menettelyn tavoitteen kannalta perusteltu. Myös henkilöpiirin, jota menettely voi koskea, on oltava mahdollisimman selkeästi rajattu.

3. ESITYKSEN TAVOITTEET JA KESKEISET EHDOTUKSET

3.1. Yleistä

Esityksen tavoitteena on luoda menettely, jolla lasten kanssa työskentelemään valittavien henkilöiden rikostaustaa koskevia tietoja voitaisiin tietyin edellytyksin tarkistaa. Tavoitteena on vähentää lasten riskiä joutua seksuaalisesti hyväksikäytetyksi, väkivallan kohteeksi tai houkuteluksi huumausaineiden käyttöön. Esitys koskisi virka-, työ- ja toimeksiantosuhteita sekä yksityisiä sosiaali- ja terveyspalvelujen tuottajia yhteiskunnan järjestämässä tai valvomassa toiminnassa. Lisäksi esitys koskisi työsuhteita yksityisellä sektorilla julkisen valvonnan ja lupa- tai ilmoitusmenettelyn ulkopuolella. Menettely ehdotetaan ulotettavaksi myös vapaa-ajan- ja harrastustoimintaan silloin, kun toiminnan järjestäjä palkkaa henkilön työsuhteeseen.

Esityksessä ehdotetaan muutettavaksi työ sopimuslakia, valtion virkamieslakia ja kuntalakeja sekä perhehoitajalakeja, yksityisten sosiaalipalvelujen valvonnasta ja yksityisestä terveydenhuollosta annettua lakia. Esitystä valmisteltaessa on ollut esillä mahdollisuus sijoittaa ehdotettu säännös Eduskunnassa parhaillaan käsiteltävänä olevaan ehdotukseen laiksi yksityisyyden suojasta työelämässä. Ehdotus ei kuitenkaan sisältönsä ja tarkoituksensa vuoksi sopisi tähän yhteyteen, koska ehdotetussa laissa yksityisyyden suojasta työelämässä tavoitteena on työnhakijan ja työntekijän yksityisyyden suojan lisääminen eikä sen rajoittaminen. Lakiin voitaisiin tehdä tarvittaessa viittaus nyt ehdotettavaan menettelyyn. Lisäksi on ollut esillä vaihtoehto, jossa menettelystä säädettäisiin erillinen laki. Säännöksen sijoittamista yleisiin työ- ja virkasuhdetta koskeviin ja niitä nyt esite-

tyssä suhteessa asiallisesti vastaaviin sosiaali- ja terveydenhuollon lakeihin puoltaa kuitenkin se, että kyseisissä laeissa säännellään muiltakin osin muun muassa työsuhteen syntymistä ja osapuolten vastuista.

Ehdotuksen mukaan lasten kanssa työskentelemään valitun henkilön tulisi työnantajan pyynnöstä toimittaa työnantajalle nähtäväksi itseään koskeva ote rikosrekisteristä. Oteesta tulisi käydä ilmi, onko henkilö tuomittu sukupuoliseksuaalisuutta loukkaavasta teosta, seksuaalirikoksesta, törkeästä henkeen ja terveyteen kohdistuvasta rikoksesta tai huumausainerikoksesta. Menettely koskisi uusia työ- ja virkasuhteeseen valittavia henkilöitä. Menettely koskisi myös henkilöitä, jotka saman työnantajan sisällä siirretään uusiin työtehtäviin, mikäli tehtävien luonne samalla muuttuu niin, että uusiin tehtäviin olennaisesti kuuluu työskentelyä lasten kanssa. Vastaavasti perhehoitajaksi aikovan olisi toimitettava ote kunnalle tai kuntayhtymälle ennen alaikäiselle annettavan perhehoidon toimeksiantosopimuksen tekemistä. Menettely koskisi myös henkilöä, joka alaikäiselle palveluja tuottavan yksityisen sosiaali- ja terveystalouden tuottajan henkilöstöön kuuluva toimii muussa kuin työsopimussuhteessa. Tällöin lääninhallituksen tulee ennen toimiluvan myöntämistä tai kunnan viipymättä vastaanotettuaan ilmoituksen pyytää nähtäväksi rikosrekisteriote

Rikosrekisterilain salassapitoperiaatteen mukaan rikosrekisteritietojen luovuttamisesta on säädettävä rikosrekisterilaissa. Tämän vuoksi rikosrekisterilakiin ehdotetaan lisättäväksi säännös, jonka nojalla henkilöllä olisi oikeus saada sellainen itseään koskeva rikosrekisteriote, johon merkittäisiin tietyt lainkohdassa mainitut rikokset ja niistä tuomitut rangaistukset. Lisäksi rikosrekisterilakiin ehdotetaan tehtäväksi eräitä muita täsmennyksiä.

3.2. Säännösten soveltamisala

Ehdotettavalla menettelyllä pyritään saamaan aikaan lapsille turvallisempi kasvuympäristö esiopetuksessa, koulussa, sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujen piirissä sekä harrastustoiminnassa. Menettely koskisi sellaista toimintaa, jossa on mahdollisuus lapsen ja aikuisen väliseen pitkäkestoiseen, henkilökohtaiseen kontaktiin, joka mahdollistaa luottamuksellisen suhteen luomisen lapseen ja sitä kautta mahdollisuuden hyväksikäyttöön. Työtehtävät, joissa ollaan satunnaisesti kontaktissa lapseen, kuten lääkärin vastaanottotilanteet tai kasvatus- ja perheneuvolatoiminta, eivät tulisi menettelyn piiriin. Samoin lyhytaikaiset työsuhteet, jotka usein ovat sijaisjärjestelyjä, jäisivät menettelyn ulkopuolelle.

Menettely ehdotetaan koskemaan kaikkia niitä virka- ja työsuhteisiin palkattavia henkilöitä, joiden työtehtäviin olennaisesti kuuluu alaikäisten kasvatusta, opetusta, hoitoa tai muuta huolenpitoa. Tällaisia henkilöstöryhmiä olisivat muun muassa päivähoiton hoito- ja kasvatushenkilöstö, lastensuojelun laitoshuollon hoito- ja kasvatushenkilöstö, yksityisten perhekotien hoito- ja kasvatushenkilöstö, esiopetuksen, perusopetuksen, lukiokoulutuksen ja toisen asteen ammatillisen koulutuksen opetushenkilöstö, nuorisotoimen ohjaushenkilöstö sekä osittain liikuntatoimen ohjaushenkilöstö. Lisäksi menettely koskisi sairaaloiden lastenosastojen sekä lastenpsykiatrien ja nuorisopsykiatrien osastojen hoitohenkilökuntaa.

Kasvatus-, opetus-, hoito- ja huolenpitotehtävien lisäksi on työtehtäviä, joissa henkilö tosiasiallisesti joutuu jatkuviin kontakteihin samojen lasten kanssa. Näin on erityisesti silloin, kun henkilö työskentelee lapsille palveluja tarjoavassa yhteisössä, kuten koulussa tai lastensuojelulaitoksessa. Vaikka henkilö on palkattu tekemään muuta kuin lapsiin kohdistuvaa työtä, yhteisö voi toimia periaatteella, jonka mukaan kaikilta yhteisön aikuisilta odotetaan osallistumista vuorovaikutukseen lasten kanssa. Tällaisia tehtäviä voisivat olla lastensuojelulaitoksen tai internaattikoulun talonmies ja keittiöhenkilökunta. Myös laitoksen tai toimintayksikön hallintohenkilökunnan tehtävät voisivat olla sellaisia, jotka edellä mainituin perustein olisivat menettelyn piirissä. Menettelyn piiriin tulisivat myös ne tehtävät lapsille palveluja tarjoavissa yhteisöissä, joissa henkilöt pääasiassa tekevät työtä suoraan lasten kanssa, vaikka työ ei olekaan kasvatusta, opetusta, hoitoa tai huolenpitoa, kuten koulujen ja lastensuojelulaitosten sosiaalityöntekijät ja psykologit.

Työnantaja määrittelee kulloistenkin työtehtävien sisällön. Myöskään julkissektorilla ja erityisesti kuntasektorilla tehtävien nimikkeitä ei ole yleensä säännelty, vaan kunnat voivat vapaasti määrittellä virka- ja työsopimussuhteisten tehtävien nimikkeet ja niihin kuuluvat toimenkuvat. Tämän vuoksi esityksessä ei ole voitu yksilöidä niitä tehtävänimikkeitä, joihin menettely tulisi sovellettavaksi. Työnantajalla olisi kysymyksen tulevilla toimialoilla velvollisuus määrittellä ennalta, mitkä työtehtävät ovat sellaisia, jotka kuuluvat menettelyn piiriin.

Menettely koskisi vastaavasti yksityisesti tuotettuja palveluja. Menettelyn soveltamista ei ole haluttu jättää sattumanvaraiseksi sen suhteen, onko kysymyksessä julkisesti vai yksityisesti tuotettu palvelu. Yksityissektorin osalta on mahdotonta myöskään luetella tehtävänimikkeitä, joita menettely koskisi. Yksityissektorilla on vastaavasti lukuisia palvelu- ja muita tehtäviä, joissa henkilö on satunnaisessa vuorovaikutuksessa lasten kanssa mutta joihin menettely ei tulisi sovellettavaksi.

Yksityisiä sosiaali- ja terveystyöpalveluja tuottavissa toimintayksiköissä työsuhteessa olevat henkilöt olisivat menettelyn piirissä työsopimuslain nojalla. Sen sijaan jos mainittuja palveluja tuotetaan täysin yksityisenä ammatinharjoittajana ilman työsopimussuhdetta, tausta tulisi tarkistettavaksi lupa- tai ilmoitusmenettelyn yhteydessä lääninhallituksen tai kunnan toimesta.

Menettelyn piiriin tulisi myös toimeksiantosopimussuhteinen perhehoito silloin kun perhehoitoa annetaan alaikäiselle. Toimeksiantosopimussuhteisessa perhehoidossa kunta tai kuntayhtymä ja yksityinen henkilö tekevät toimeksiantosopimuksen perhehoidosta ja perhehoitoa koskevista seikoista. Ennen sopimuksen tekemistä kunnan tai kuntayhtymän on arvioitava perhekodin sopivuus. Ennen sijoituspäätöstä (toimeksiantosopimuksen tekemistä) kunnan tai kuntayhtymän tulisi edellyttää perhehoitajaksi aikovaa henkilöä toimittamaan rikosrekisteriote. Yleistä on, että toimeksiantosopimuksen tekee vain toinen aviopuolisoista. Rekisteriote edellytettäisiin vain niiltä henkilöiltä, jotka toimivat perhehoitajina eli ovat toimeksiantosopimuksen osapuolia.

Silloin kun työ pääasiassa kohdistuu samanaikaisesti sekä aikuisiin että lapsiin, menettely ei tulisi sovellettavaksi. Tällaisia hoitoyksiköitä on muun muassa kehitysvammahuollon laitoshuollossa. Myös liikuntatoimessa voi olla tämän luonteisia tehtäviä, kuten uimahallinvalvojat.

Menettelyn ulkopuolelle jäisivät työtehtävät, joissa työntekijän yhteydenpito lapsiin on satunnaista tai vastaanottotoiminnan luonteista ja voidaan olettaa, ettei lapsen ja työntekijän välille synny sellaista henkilökohtaista tai luottamuksellista suhdetta, joka voisi johtaa esimerkiksi seksuaaliseen hyväksikäyttöön tai houkutteluun huumausaineiden kokeiluun. Tällaisia tehtäviä ovat muun muassa lääkärin vastaanottotilanteet, virastossa työskentelevän sosiaalityöntekijän työ, kasvatus- ja perheneuvolassa tehtävä työ, kotipalvelu, lastenneuvolatoiminta ja kirjastoissa tehtävä työ. Lapsi tapaa näissä tilanteissa työntekijän usein myös vanhempansa seurassa.

Menettelyn ulkopuolelle jäisi myös omaishoito. Vaikka omaishoidon tuella hoidetaan myös alaikäisiä vaikeasti vammaisia tai kehitysvammaisia, näissä tilanteissa lähes poikkeuksetta omaishoitajana toimii oma vanhempi. Menettelyn ulkopuolelle jäisivät myös yliopistolain (645/1997) ja ammattikorkeakouluopinnoista annetun lain (255/1995) mukaisia tehtäviä hoitamaan hakeutuvat, koska yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen opiskelijat ovat harvoja poikkeuksia lukuun ottamatta täysi-ikäisiä.

Ammatillisesta aikuiskoulutuksesta annetun lain soveltamisala on lain nimestä huolimatta juridisessa mielessä ikäneutraali. Sen mukaan ammatillisella aikuiskoulutuksella tarkoitetaan laissa säädetyllä tavalla suoritettuja opintoja ja tutkintoja opiskelijan iästä riippumatta. Kyseisen lain mukainen koulutus ja lain mukaiset tutkinnot yleensä edellyttävät kuitenkin opiskelijoilta sellaisia aiempia, usein työelämässä hankittuja tietoja ja taitoja, että nuorten alle 18-vuotiaiden osallistuminen tutkintoihin ja koulutukseen tulee käytännössä kyseeseen harvoin. Tällä perusteella voidaan katsoa, ettei ammatillisesta aikuiskoulutuksesta annetun lain mukaisiin tehtäviin hakeutuvien taustaa tarvitsisi selvittää. Poikkeuksena perusopetusta antavien hakijoiden taustojen tarkistamiseen olisi perusopetuslain 46 §:ssä tarkoitettu tilanne (muiden kuin oppivelvollisten opetus), kun opetus rajoittuu pääasiassa 18 vuotta täyttäneisiin oppivelvollisuusiän ylittäneisiin aikuisopiskelijoihin.

Menettelyn ulkopuolelle jäisivät lyhytaikaiset työ- tai virkasuhteet. Lyhytaikaiset palvelussuhteet ovat yleensä sijaisuuksia. Usein lyhytaikaiset sijaisuusjärjestelyt joudutaan tekemään nopeasti, jolloin käytettävissä olevan ajan puitteissa ei olisi edes mahdollista hankkia rekisteriotetta. Henkilö tulisi ehdotuksen mukaan menettelyn piiriin kuitenkin silloin, kun hänen palvelussuhteensa samaan työnantajaan vuoden aikana jatkuu yli kuukauden. Menettelyn ulkopuolelle ehdotetaan jätettäväksi myös ne henkilöt, jotka saman työnantajan palveluksessa siirtyvät toisiin tehtäviin, mikäli he ovat jo kertaalleen rekisteriotteen toimittaneet. Tällaisessa tilanteessa rekisteriotteen toimittamista voidaan pitää tarpeettomana.

Vapaaehtoistoimintaa lasten parissa tapahtuu runsaasti muun muassa urheiluseuroissa, nuorisotyön piirissä, partiotoiminnassa ja lastensuojelujärjestöjen piirissä. Lisäksi vapaaehtoisia toimii kunnan järjestämän lastensuojelutyön parissa esimerkiksi tukihenkilöinä, tukiperheinä ja lomaperheinä. Myös vapaaehtoistoiminnan piirissä on sellaisia vuorovaikutussuhteita, joissa voi syntyä mahdollisuus hyväksikäyttötilanteisiin. Ehdotuksen mukaan vapaaehtoinen kansalaistoiminta jäisi kuitenkin menettelyn ulkopuolelle. Toimintaa ei ole laissa muutenkaan säännelty, vaikka vapaaehtoistoimintaa tapahtuukin suurimmaksi osaksi yhdistyslain piiriin kuuluvissa järjestöissä. Rikosrekisteriotteen pyytämismenettelyn noudattamista ei voitaisi käytännössä mitenkään valvoa. Oikeusrekisterikeskuksella ei myöskään olisi minkäänlaisia mahdollisuuksia valvoa, onko otteen pyytämiseksi asiallinen laissa tarkoitettu peruste. Kun virka- ja työsuhteet tulisi-

vat menettelyn piiriin, on kuitenkin olemassa riski, että hyväksikäyttöön taipuvaiset henkilöt hakeutuvat vapaaehtoispuolelle. Menettelyn ulottaminen vapaaehtoistyöhön edellyttäisi eri selvitystä.

Ehdotuksen mukaan alaikäisten parissa työskentelevien mahdollista rikostaustaa ei selvitetäisi myöskään eräissä muissa tilanteissa, joissa mainittu työskentely tapahtuu virka- tai työsuhteen ulkopuolella. Työskentely voi tällöin tapahtua esimerkiksi yksityisenä yrittäjänä elinkeinovapauden nojalla. Yritystoimintaa, joka tapahtuu työsuhteen ulkopuolella julkisen vallan sääntelemättömillä aloilla, ei ole katsottu mahdolliseksi saattaa sääntelyn piiriin pelkästään rikostaustan selvittämistarpeen perusteella. Siviilipalveluslain (1723/1991) mukaisessa siviilipalveluksessa alaikäisten parissa työskentelemään määrättyjen siviilipalvelusmiesten taustojen selvittäminen ei olisi ehdotuksen mukaan mahdollista. Menettelyn laajentaminen siviilipalvelusmiehiin voitaisiin kuitenkin toteuttaa ottamalla asiaa koskevat säännökset siviilipalveluslakiin. Myöskään opiskelijoiden työharjoittelu ja muu opiskelu käytännön työtehtävien yhteydessä ei kuuluisi menettelyn piiriin silloin, kun opiskelija ei ole virka- tai työsuhteessa harjoittelu- tai työskentelypaikkaan. Esimerkkinä voidaan mainita opettajankoulutukseen kuuluvat käytännön harjoittelujaksot sekä ammatillisen koulutuksen työssäoppimisjaksot. Työskentely tapahtuu tällöin työskentelypaikan ja koulutuksen järjestämisestä vastuussa olevan tahon valvonnassa, jossa opiskelijan itsenäisyys tehtäviä suoritettaessa on huomattavasti vähäisempää kuin virka- tai työsuhteessa yleensä. Ammatillisesta koulutuksesta annetun lain mukaisen oppisopimuksen tehneet opiskelijat sen sijaan kuuluisivat menettelyn piiriin, koska oppisopimus on oikeudelliselta luonteeltaan määräaikainen työsopimus.

Ehdotusta valmisteltaessa on yksi tärkeä kysymys ollut määrittellä se, minkä ikäisten lasten parissa työskentelyä menettelyn tulisi koskea. Ehdotuksessa on päädytty siihen, että menettelyn piiriin tulisivat henkilöt, joiden työtehtäviin olennaisesti kuuluu työskentelyä alaikäisten kanssa. Alaikäisiä ovat kaikki alle 18-vuotiaat. Tämä näkökohta on luonnollisesti suurempi, mitä nuoremmista lapsista on kysymys. Lasten kehitys onkin otettu huomioon esimerkiksi rikoslain suojaikärajoissa. Rikoslain 20 luvun 5 §:n 1 momentin 1 kohdan mukaan tuomitaan seksuaalisesta hyväksikäytöstä, jos henkilö asemaansa hyväksikäyttäen taivuttaa sukupuoliyhteyteen tai ryhtymään muuhun seksuaalista itsemääräämisoikeutta olennaisesti loukkaavaan seksuaaliseen tekoon tai alistamaan sellaisen teon kohteeksi 18 vuotta nuoremman henkilön, joka on koulussa tai muussa laitoksessa hänen määräysvaltansa tai valvontansa alainen taikka muussa niihin rinnastettavassa alisteisessa suhteessa häneen. Rikoslain 20 luvun 6 §:n 1 momentin mukaan lapsen seksuaalisen hyväksikäytön suojaikäraja on 16 vuotta. Vastaavasti 6 §:n 3 momentin mukaan tuomitaan lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä myös silloin, jos lapsen vanhempi tai vanhempaan rinnastettavassa asemassa oleva henkilö, joka asuu lapsen kanssa samassa taloudessa, syyllistyy 16-18 -vuotiaaseen lapseen kohdistuvaan hyväksikäyttöön.

Ehdotuksen mukaan taustojen tarkistamismenettely koskisi siis henkilöitä, jotka työskentelevät alle 18-vuotiaiden kanssa. Näin menettelyllä suojeltaisiin kaikkia alaikäisiä. Ikäraja noudattaisi lastensuojelulain 3 §:n mukaista lapsen ikärajaa. Täysi-ikäisyyden rajaa puoltaa myös se, että ehdotuksella pyritään osaltaan myös lisäämään nuorten suoja- ja huumausaineiden käyttöä ja kokeilua vastaan.

3.3. Taustatietojen laajuus

Henkilö saa rikosrekisterilain 6 §:n mukaan itseään koskevan otteen rikosrekisteristä viisumia, työlupaa, oleskelulupaa tai muuta niihin verrattavaa syytä varten. Lisäksi hän voi käyttää henkilörekisterilain mukaista oikeuttaan tarkastaa itseään koskevat tiedot. Muuten rikosrekisteristä on mahdollista saada tietoja vain viranomaistarkoitusta varten. Rikosrekisterin sisältämät tiedot ovat henkilötietolain 11 §:n mukaisia arkaluonteisia tietoja. Niiden käsittelystä voidaan henkilötietolain 12 §:n mukaan säätää poikkeuksia lailla. Tällöin on otettava huomioon henkilötietolain 2 luvun henkilötietojen käsittelyä koskevat yleiset periaatteet ja erityisesti 9 §:n mukainen tarpeellisuusvaatimus. Myös hallituksen esityksessä laiksi yksityisyyden suojasta työelämässä todetaan, että työnantaja saisi käsitellä vain välittömästi työntekijän työsuhteen kannalta tarpeellisia henkilötietoja.

Tarpeellisuusvaatimus edellyttää, että työnhakijan taustatietoja voidaan selvittää vain siltä osin, kun se on tarpeellista työtehtävien kannalta lapsen tai nuoren turvallisen kasvuympäristön takaamiseen. Esityksen ensisijainen tavoite on suojata lapsia seksuaaliselta hyväksikäytöltä ja tämän vuoksi tietoa henkilön syyllistymisestä lapsen kohdistuvaan seksuaalirikokseen voidaan pitää tarpeellisena. Tämän lisäksi esityksessä ehdotetaan suojelun ulottamista myös eräisiin muihin erityisen moitittaviin tekoihin, joiden voidaan katsoa osoittavan henkilön sopimattomuutta työskennellä lasten kanssa.

Seksuaalirikoksiin syyllistyminen voi osoittaa henkilössä pysyvää seksuaalista suuntautumista. Erityisesti lapsen kohdistuva seksuaalinen käyttäytyminen voi olla pysyvä taipumus, jolloin henkilö voi syyllistyä rikokseen yhä uudestaan. Rikoslaisissa on tiettyjä nimenomaan lapsiin kohdistuvia seksuaalirikoksia, joihin syyllistyneitä on perusteltua pyrkiä estämään työskentelemästä lasten kanssa. Tällaisia rikoksia ovat sukupuolisiveellisyyttä loukkaavan lasta esittävän kuvan hallussapito (rikoslain 17 luku 19 §), lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö (20 luku 6 §), törkeä lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö (20 luku 7 §) sekä seksuaalipalvelujen ostaminen nuorelta (20 luku 8 §).

Edellä mainitun lisäksi myös muihin seksuaalirikoksiin syyllistyminen voi osoittaa sellaista seksuaalista taipumusta, että henkilöä voidaan pitää sopimattomana työskentelemään läheisessä yhteydessä lasten kanssa. Tällaisia muita seksuaalirikoksia ovat raiskaus (rikoslain 20 luku 1 §), törkeä raiskaus (20 luku 2 §), pakottaminen sukupuoliyhteyteen (20 luku 3 §), pakottaminen seksuaaliseen tekoon (20 luku 4 §), seksuaalinen hyväksikäyttö (20 luku 5 §), paritus (20 luku 9 §) sekä sukupuolisiveellisyyttä loukkaavan kuvan levittäminen (17 luku 18 §).

Myös syyllistyminen vakavaan väkivaltarikollisuuteen voi osoittaa tekijässään sellaista piittaamattomuutta toisen ihmisen henkeä, terveyttä ja yksityisyyttä kohtaan, että tällaisen henkilön työskentely lasten parissa voi olla perusteltua estää tai ainakin työnantajan tulee voida ottaa asia huomioon työntekijää palkatessaan. Tällaisina väkivaltarikoksina voidaan pitää tappoa (rikoslain 21 luku 1 §), murhaa (21 luku 2 §), surmaa (21 luku 3 §), törkeää pahoinpitelyä (21 luku 6 §) sekä törkeää ryöstöä (31 luku 2 §).

Huumausainerikosten osalta kyse on toisenlaisesta suojeluintressistä. Huumausaineiden käyttö yhä nuorempien lasten keskuudessa on lisääntymässä. Ottaen huomioon huumausaineisiin liittyvien ongelmien lisääntymisen ja yhteiskunnassa vallitsevan huumausaineiden vastaisen asenteen, huumausainerikoksiin syyllistyneiden pääsyä työskentele-

mään lasten kanssa voi olla syytä vaikeuttaa. Huumausainerikokseen syyllistyneen henkilön osalta voi olla olemassa myös riski, että henkilö välittää huumausaineita lasten keskuudessa. Huumausainerikoksista säädetään rikoslain 50 luvussa. Rikoksia ovat huumausainerikos (1 §), törkeä huumausainerikos (2 §), huumausainerikoksen valmistelu (3 §) sekä huumausainerikoksen edistäminen (4 §). Rikosrekisteriin ei tule merkintää sakkorangaistuksista, joten huumausaineiden käytöstä yleisimmin annettu sakkorangaistus ei tulisi taustaselvityksessä esille eikä sellainen siis vaikuttaisi työhönottoon.

Esitystä laadittaessa on ollut esillä kysymys siitä, tulisiko työnantajalle antaa oikeus saada tieto työnhakijaan kohdistuvista rikosepäilyistä tai jo nostetuista syytteistä. Poliisin henkilörekistereihin sisältyy rikosilmoitusta, rikostutkintaa, annettua virka-apua, etsintäkuulutusta, pidätyksiä ja rikosten tekotapaa koskevia tietoja, joita käytetään yleisen järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitämiseksi ja jotka voivat osin olla epäluotettavia. Sellaisten tietojen käyttöä henkilön soveltuvuuden arvioinnissa nyt puheena olevassa asiassa ei voida pitää yksilön oikeusturvan kannalta perusteltuna erityisesti sen vuoksi, että vaarana voisi olla henkilön työnsaannin estyminen ja urakehityksen vaikeutuminen myöhemmin perusteettomiksi osoittautuvien epäilyjen vuoksi. Tieto työnhakijaan kohdistetusta syytteestä voisi johtaa jo luvatus työpaikan menettämiseen, vaikka syyte sittemmin hylättäisiin. Myös Euroopan neuvoston ihmisoikeussopimus edellyttää, että jokaista rikoksesta syytettyä on pidettävä syyttömänä, kunnes hänen syyllisyytensä on laillisesti näytetty toteen (6 artikla). Syytteitä koskevien tietojen osalta ongelmana on oikeusturvakysymyksen lisäksi se, ettei ajantasaista ja kattavaa valtakunnanlaajuisista tietoa ole nykyisin keskitetysti saatavilla. Edellä mainittuja poliisin henkilörekistereihin sisältyviä tietoja käytetään poliisin luotettavuuslausuntoja annettaessa, jolloin poliisi tekee käytössään olevien tietojen pohjalta tulkintaa ja arviointia yleisen järjestyksen ja turvallisuuden näkökulmasta. Vastaavanlaista menettelyä ei ole tarkoituksenmukaista ulottaa nyt esillä olevaan laajamittaiseen taustojen selvittämiseen.

Rikosrekisteriin merkitään tuomioistuimen ratkaisut, jolla henkilö on tuomittu sakkorangaistusta ankarampaan rangaistukseen. Tuomioistuin ilmoittaa tiedot ratkaisusta rekisteriin viimeistään puolentoista kuukauden kuluttua ratkaisun antamisesta. Rekisteristä näkyy, onko tuomioistuimen ratkaisu lainvoimainen. Rikosrekisteristä on siten saatavissa varsin ajantasainen tieto henkilön rikostaustasta. Rikosrekisteristä voidaan etsiä tietoja rikosnimikkeeseen perusteella, jolloin etsityt tiedot näkyvät tuomioittain. Jos henkilö on tuomittu yhteiseen vankeusrangaistukseen etsitystä rikoksesta ja sen lisäksi jostain muusta rikoksesta, rikosrekisteriotteesta näkyvät automaattisesti tiedot kaikista kyseisellä ratkaisulla tuomituista rikoksista. Tiedot yhteiseen rangaistukseen sisältyvistä rikoksista, jotka eivät kuulu menettelyn piiriin, voidaan poistaa otteesta manuaalisesti. Tällöin tieto vähäisestä teosta, esimerkiksi huumausaineen käytöstä tuomittu rangaistus, voi jäädä näkyviin yhteiseen vankeusrangaistukseen johtaneena osatekona, vaikka teosta yksinään olisi seurannut pelkkä sakkorangaistus, jota ei olisi merkitty rikosrekisteriin. Käytännössä tällaisia tilanteita lasten pariin työskentelemään hakeutuvien osalta esiintyy harvoin. Rekisterinpitäjä ei luonnollisesti voi ottaa kantaa rikoksen moitittavuuteen tai selvittää tuomioon johtaneen teon olosuhteita. Yhteisen rangaistuksen osana oleva huumausainerikos kävisi siis ilmi työnhakijan rikosrekisteriotteesta ja työnantajan tehtävä olisi arvioida se, mikä merkitys teolle on annettava työnhakijan soveltuvuusarvioinnissa.

Ehdotuksen mukaan yksityinen henkilö saisi itseään koskevan rikosrekisteriotteen, josta kävisi ilmi, onko henkilö tuomittu sellaisesta rikoksesta, jotka ehdotuksen mukaan mer-

kitään työnhakijalle annettavaan otteeseen. Ehdotuksen yhteydessä ei ole pidetty aiheellisenä ryhtyä arvioimaan voimassa olevia rikosrekisterilain yleisiä poistosäännöksiä (10 §). Otteesta näkyisivät siis tiedot ratkaisuista, joita rekisteristä ei ole poistettu. Poistosäännöksiä on lähemmin selvitetty jaksossa 2.1.7., Rikosrekisterin tietosisältö. Jos esimerkiksi ratkaisu poistosäännösten mukaan poistetaan viiden vuoden kuluttua antamispäivästään, se ei enää sen jälkeen näkyisi kyseisessä otteessa kuten ei muussakaan otteessa, joka lain mukaan voidaan nykyisin antaa viranomaiselle työntekijän luotettavuuden selvittämiseksi.

3.4. Menettely taustatietojen selvittämisessä

Ehdotuksen mukaan työnantajan tulisi vaatia työnhakijalta ennen työhön ottamista rikosrekisteriotte, johon olisi merkitty tiedot rikosrekisterilaissa yksilöitävistä rikoksista tai tieto siitä, ettei henkilöllä ole kyseisistä rikoksista aiheutuneita merkintöjä. Menettely koskisi vain sitä henkilöä, joka on tullut tehtävään valituksi. Henkilön olisi ennen lopullista nimitystään toimitettava työnantajalle laissa tarkoitettu rikosrekisteriotte. Menettely vastaisi nykyään tietyissä tehtävissä vaadittavaa lääkärintodistuksen esittämisvelvollisuutta. Otteen esittäminen olisi osa valintamenettelyä, joten työ- tai virkasuhde voisi syntyä vasta, kun työnantajan edellyttämä ote on esitetty.

Vastaavasti haettaessa lääninhallitukselta lupaa sosiaali- ja terveystalvelujen tuottamiseen tilanteissa, joissa palvelun tuottajan toimialaan kuuluu palvelujen antaminen alaikäiselle, tulisi palvelun tuottajan muun kuin työsopimussuhteisen henkilöstön ennen luvan myöntämistä toimittaa ote rekisteristä lääninhallitukselle. Vastaavasti, kun yksityisten sosiaalipalvelujen tuottaja on velvollinen tekemään kunnalle kirjallisen ilmoituksen toiminnan aloittamisesta, kunnan tulisi viipymättä ilmoituksen vastaanotettuaan pyytää muun kuin työsopimussuhteisen henkilöstön rikosrekisteriotteet. Samaten ennen alaikäiselle annettavan perhehoidon järjestämistä koskevan toimeksiantosopimuksen tekemistä kunnan tai kuntayhtymän tulisi pyytää perhehoitajaksi aikovaa toimittamaan rikosrekisteriotte. Toiminnan harjoittajaa koskisi vastaavasti työsopimuslain mukainen velvoite otteen pyytämisestä hänen palkatessaan työntekijöitä.

Rikosrekisteriotteen toimittamisvelvollisuudesta olisi yleisten viran- ja työtehtävänkukaan liittyvien periaatteiden mukaisesti mainittava työnhaku- tai muussa ilmoituksessa. Henkilö olisi näin jo tehtävää hakiessaan tietoinen kyseisestä vaatimuksesta. Toimiluvan hakijan on normaalisti oltava tietoinen laissa olevista luvansaannin tai ilmoitusvelvollisuuden edellytyksistä. Rikosrekisteriotteen hinnaksi on tällä hetkellä määrätty 50 markkaa julkisoikeudellisten suoritteiden hinnoittelua koskevien periaatteiden mukaisesti. Tämä kustannus tulisi työnhakijalle, poikkeuksena valtion virkoihin hakeutuvat. Valtion varoista korvataan haku- ja ilmoittautumismenettelyn yhteydessä viranomaisen määräämät terveydentilaa koskevat tutkimukset valtion virkamiesten kohdalla. Vastaavasti rikosrekisteriotteesta aiheutuva kustannus korvattaisiin viranhakijalle valtion varoista.

Työnantajalla olisi velvollisuus pyytää selvitys aina ennen työntekijän palkkaamista. Tästä työnantajan velvollisuudesta säädettäisiin työsopimuslaissa (320/1970), valtion virkamieslaissa (750/1994) ja kuntalaissa (365/1995). Työnantajan laiminlyönnin seuraamuksista ei ehdotukseen sisälly erityisiä säännöksiä. Työsopimuslakia ehdotetaan täydennettäväksi viittaussäännöksellä (54 §), jonka nojalla työnantajan laiminlyöntiä

noudattaa menettelyä voitaisiin arvioida työsopimuslain rikkomuksena. Menettelyn laiminlyönnillä ei sen sijaan olisi vaikutusta jo solmittuun työsuhteeseen eikä laiminlyönnillä siten olisi negatiivisia seuraamuksia työntekijälle. Mikäli virantäytön tai lupa-, ilmoitus- ja toimeksiantosopimusmenettelyn yhteydessä laiminlyödään velvoite pyytää rikosrekisteriote, menettelystä vastuussa olleeseen viranhaltijaan voisivat tulla sovellettavaksi valtion virkamieslain virkavastuuta ja vahingonkorvauslain (412/1974) yleistä vahingonkorvausvastuuta koskevat säännökset.

Esityksessä ehdotetaan, että rekisteriote olisi palautettava työnhakijalle viipymättä sen jälkeen, kun työnantaja ei enää tarvitse otetta valintamenettelyn täytäntöön panemiseksi. Aika, jonka kuluessa ote on palautettava riippuu siitä, minkälainen valintamenettely on. Useissa tapauksissa riittää, että ote vain näytetään valinnasta vastaavalle taholle, joka palauttaa otteen työnhakijalle välittömästi sen jälkeen, kun se on tehnyt otteen esittämisestä merkinnät asiakirjoihinsa. Rekisteriotteen palauttaminen on tarkoituksenmukaista myös siksi, että työntekijä voi käyttää samaa otetta uudestaan. Henkilötietolain 11 §:n arkaluonteisten tietojen käsittelykielto rajoittaa tällaisten tietojen keräämistä ja tallettamista. Henkilötietoja saa käyttää tai käsitellä vain tavalla, joka on asiallisesti perusteltua rekisterinpitäjän toiminnan kannalta (6 ja 7 §). Lisäksi käsiteltävien tietojen tulee olla käsittelyn tarkoituksen kannalta tarpeellista (11 §). Ehdotuksella ei työnantajalle tai muulle viranomaiselle luoda oikeutta kerätä ja tallettaa työntekijän rikostaustaa koskevia tietoja. Käytännössä työnantaja voisi merkitä työnhakijaa koskeviin asiakirjoihin, että lainmukainen ote on esitetty. Mikäli otteessa on merkintöjä, rikosrekisterilaisissa yksilöitävistä rikoksista, työnantaja voi tehdä asiasta merkinnän nimitysasiakirjoihin. Nämä merkinnät ovat julkisuus- ja henkilötietolainsäädännön mukaan salassa pidettävää tietoa.

Valmistelun yhteydessä on ollut esillä vaihtoehto, jonka mukaan työnantajalla olisi oikeus hankkia rekisteriote työnhakijasta. Tämä voisi kuitenkin olla omiaan aiheuttamaan väärinkäyttöä, koska menettelyn piiriin voi erityisesti yksityissektorilla kuulua hyvin erilaisia toimintamuotoja. Rikosrekisterinpitäjän olisi vaikea kontrolloida, kenellä on oikeus otteen pyytämiseen. Työnhakijan toimimisvelvollisuutta puoltaa myös se, että tällöin henkilö on tietoinen siitä, mitä häntä koskevia tietoja työnantajalla on. Esillä on ollut myös kysymys siitä, tulisiko työnantajan harkintaan jättää se, pyytääkö hän rikosrekisteritiedot vai ei. Tämä voisi kuitenkin vaarantaa työntekijöiden tasapuolisen kohtelun ja aiheuttaa syrjintää. Myös menettelyn ennalta ehkäisevä vaikutus voisi tässä vaihtoehdossa jäädä odotettua vähäisemmäksi.

Rikosrekisterissä oleva merkintä ei merkitsisi nimitys- tai toimintakieltoa, vaan hakijan tai muun henkilön (perhehoitaja) soveltuvuus jäisi työnantajan harkintaan. Vastaavasti toiminnan asianmukaisuuden arviointi jäisi valvontaviranomaisen tehtäväksi. Ammattikieltoa ei ole haluttu ehdottaa erityisesti siksi, että rekisteriotteeseen sisällytetään tietoja myös muista rikoksista kuin lapsen kohdistuneesta seksuaalirikoksesta. Menettelyn käyttöönoton on arvioitu vaikuttavan ennaltaehkäisevästi niin, ettei henkilö, jolla on rikosrekisterissä merkintä kyseisistä rikoksista, hae työskentelemään lasten pariin. Jos näin kuitenkin kävisi, yksittäistapauksessa voi olla painavia erityisiä syitä valita henkilö merkinnästä huolimatta kyseiseen tehtävään. Tämä voisi tulla kysymykseen esimerkiksi, jos henkilö on aikaisemmin syyllistynyt huumausainerikoksiin, mutta pystyy luotettavasti osoittamaan, että ei itse käytä huumeita ja on muutenkin muuttanut elämäntapansa. Todennäköisenä voidaan pitää sitä, että työnantaja palkkaa tässä esityksessä kysymyksessä olevasta rikoksesta tuomitun henkilön vain huolellisen harkinnan jälkeen

myksessä olevasta rikoksesta tuomitun henkilön vain huolellisen harkinnan jälkeen ja että seksuaalirikoksesta tuomitun palkkaamisessa harkinta on korostuneen huolellista.

Rikosrekisterilain mukaan rikosrekisteriotetta pyydetessä on ilmoitettava tarkoitus, johon sitä tarvitaan (6 §:n 1 momentti). Esityksen mukaan ilmoittamisvelvollisuus koski myös työnhakijalle luovutettavaa otetta. Rikosrekisterin otteeseen on rikosrekisterilain 7 §:n 2 momentin mukaan merkittävä, mitä tarkoitusta varten se on annettu. Näillä säännöksillä pyritään osaltaan vaikuttamaan siihen, ettei otetta käytettäisi muuhun tarkoitukseen kuin mihin se on annettu. Tätä on pidetty välttämättömänä vaatimuksena jo rikosrekisterilainsäädäntöä uudistettaessa. Hallituksen esityksen (HE 368/1992 vp) perusteluissa todettiin tuolloin, että jos tarkastusoikeuden nojalla saadun rikosrekisteriotteen käyttö yleistyy esimerkiksi mainetodistuksena työhönoton yhteydessä, joudutaan harkitsemaan tarkastusoikeuden väärinkäytön säätämistä rangaistavaksi. Nyt ehdotettava menettely voi lisätä tällaisen väärinkäytön riskiä, joten menettelyä on seurattava tarkoin.

4. ESITYKSEN VAIKUTUKSET

Lasten ja nuorten parissa työskentelee ehdotuksessa tarkoitettulla tavalla kuntasektorilla arviolta runsas neljännes koko kuntasektorin henkilöstöstä eli noin 100 000 henkilöä. Näistä vakinaisten osuus on noin 70 prosenttia ja loput ovat määräaikaista. Määräaikaista ovat viransijaiset, avoimen viran hoitajat ja muut määräaikaista sijaiset, joita on mm. opetustoimessa ja sosiaalitoimessa vakinaisen henkilöstön virka- ja työvapaiden johdosta. Vakinaisten lähtövaihtuvuus kuntasektorilla on noin 4 prosenttia, mikä merkitsee noin 3 000 henkilöä vuodessa. Näiden lisäksi määräaikaista henkilöitä palkataan vuodessa siis 20 000 – 30 000 henkilöä. Valtiolla kyseisissä tehtävissä toimivan henkilöstön määrä on vähäinen. Yksityisen sektorin osalta ei ole saatavilla tietoa menettelyn piiriin kuuluvan henkilöstön määrästä tai sen vaihtuvuudesta.

Työnantajapuolelle menettelyllä ei ole merkittäviä taloudellisia tai henkilöstövaikutuksia. Työnhaku- tai muussa ilmoituksessa tulisi mainita otteen esittämisestä tehtävään nimittämisen edellytyksenä, mikä nostaa tältä osin ilmoituskustannuksia. Kunnille aiheutuisi lisätyötä ehdollisen valintamenettelyn käyttöönotosta. Sen osalta kustannuksia on kuitenkin tässä vaiheessa vaikea arvioida.

Ehdotuksella ei ole merkittäviä taloudellisia ja henkilöstövaikutuksia rikosrekisteriä ylläpitävälle Oikeusrekisterikeskukselle. Rikosrekisteriotteen hinnaksi on tällä hetkellä määrätty 50 markkaa julkisoikeudellisten suoritteiden hinnoittelua koskevien periaatteiden mukaisesti. Hinta kattaa otteen antamisesta aiheutuvat kustannukset. Vaikka ehdotuksen perusteella pyydettyjen otteiden tarkkaa lukumäärää on vaikea arvioida, otteiden toimittaminen kohtuullisessa ajassa edellyttäisi luultavasti lisähenkilöstön osoittamista Oikeusrekisterikeskuksen asiakaspalvelutehtäviin. Sisäisten henkilöstöjärjestelyjen lisäksi tehtäviin olisi luultavasti palkattava yhdestä kahteen uutta henkilöä, josta aiheutuisi palkkauskustannuksia noin 185 000 markkaa vuodessa henkilöä kohti.

Rikosrekisteriotteen hankkimisesta aiheutuisi 50 markan kustannus työn, viran tai toimiluvan hakijalle, poikkeuksena valtion virkoihin hakeutuvat. Valtion virkamieslaissa ehdotettulla rekisteriotteen hankkimisesta aiheutuneiden välttämättömien kustannusten

korvaamisella olisi erittäin vähäisiä vaikutuksia valtion talouteen. Valtion tehtävien luonteesta johtuen menettely tulee noudatettavaksi vain hyvin harvalukuisissa tehtävissä.

5. ASIAN VALMISTELU

5.1. Valmisteluvaiheet

Eduskunta edellytti 19.10.1999, että lainsäädäntöä täydennetään vuoden 2000 aikana säännöksillä, joilla voidaan selvittää lasten ja nuorten kanssa työskentelemään hakeutuvien tausta niin, ettei tällaisiin tehtäviin oteta henkilöitä, jotka on tuomittu lapsiin kohdistuneista seksuaalirikoksista. Tasavallan presidentti antoi 26.11.1999 valtioneuvostolle tehtäväksi ryhtyä eduskunnan lausumasta aiheutuviin toimenpiteisiin.

Oikeusministeriö asetti 1.3.2000 työryhmän (lasten kanssa työskentelevien taustojen selvittämistyöryhmä) valmistelemaan hallituksen esityksen muotoon tarvittavat lainsäädäntömuutokset, jotta eduskunnan lausumassa tarkoitettu menettely voidaan ottaa käyttöön. Ehdotuksessa tuli erityisesti selvittää, mitä henkilöryhmiä ja mitä rikoksia menettely koskee, kenelle taustatietoja voidaan luovuttaa ja missä vaiheessa, onko henkilön taustatietojen selvittäminen hänet työhön ottavan viranomaisen, laitoksen tai muun tahon oikeus vai velvollisuus, luovuttaako tiedot työnhakija tai hankkiiko tiedot työnantaja ja jos, onko työnhakijan suostumus tarpeen, mitä muutoksia menettelyn käyttöönotto aiheuttaa rikosrekisterin ylläpitoon, ovatko rikosrekisterin tietojen poistamista koskevat säännökset menettelyn kannalta asianmukaiset ja onko taustatietojen hankinnassa perusteltua käyttää poliisin henkilörekistereitä, sekä mitä vaatimuksia henkilötietojen suoja asettaa menettelylle. Työryhmän mietintö valmistui 26 syyskuuta 2000.

5.2. Lausunnot

Valmistelun aikana on kuultu oikeusrekisterikeskuksen ja tietosuojavaltuutetun toimiston edustajia, oikeuspoliittista tutkimuslaitosta sekä Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus Stakesia. Lisäksi työryhmä on järjestänyt kuulemistilaisuuden, jossa on kuultu seuraavia järjestöjä: AKAVA ry, Finlands Svenska Lärarförbund, Förbundet Hem och Skola i Finland, Kunta-alan ammattiliitto KTV ry, Lastensuojelun Keskusliitto, Opetusalan Ammattijärjestö OAJ, Palvelutyöntajat ry, Pelastakaa Lapset ry, Sosiaaliryöntekijäin Liitto ry, Suomen Ammattiliittojen Keskusjärjestö SAK ry, Suomen Ammattiin Opiskelevien Keskusliitto-SAKKI ry, Suomen lähi- ja perushoitajaliitto SUPER, Suomen lukiolaisten liitto ry, Suomen rehtorit ry, Suomen Terveystieteiden ja Sosiaalialan Opiskelijoiden liitto ry, Suomen Yrittäjät, Suomen Vanhempainliitto, Teollisuuden ja Työntantajain Keskusliitto TT ry, Terveystieteiden ja sosiaalihuoltoalan ammattijärjestö TEHY ry sekä Toimihenkilökeskusjärjestö STTK ry.

Lähtökohtaisesti kuultavat suhtautuivat lasten suojelun tarpeeseen myönteisesti. Työmarkkinajärjestöjen näkemyksen mukaan asian sääntely tulisi kuitenkin tapahtua muualla kuin työlainsäädännössä. Erityisesti kuultavat korostivat sitä, että menettelyn piiriin tulevien ammattien rajausta tulisi olla hyvin selkeä, jotta vältettäisiin epäselvyydet sen osalta, kuuluuko valittava henkilö menettelyn piiriin vai ei.

6. MUITA ESITYKSEEN VAIKUTTAVIA SEIKKOJA

Esitys liittyy hallituksessa paraikaa valmisteltavana olevaan esitykseen uudeksi työso-
pimuslaiksi, jonka työnantajan velvollisuuksia koskevaan lukuun tässä esityksessä eh-
dotettu työso-
pimuslain säännös tulisi sisällytettäväksi

Oikeusministeriön asettama toimikunta on 31.3.2000 jättänyt mietintönsä koskien luot-
tettavuuslausuntojen antamista koskevan lainsäädännön uudistamista (Henkilöstöturval-
lisuustoimikunnan mietintö KM 2000:2). Esityksessä ehdotetaan säädettäväksi laki tur-
vallisuus selvityksistä, jotka korvaisivat nykyisten luotettavuuslausuntojen antamisen.

YKSITYISKOHTAISET PERUSTELUT

1. Lakiehdotuksen perustelut

1.1. Työsopimuslaki

17 a §. *Rikosrekisteriote*. Lakiin ehdotetaan lisättäväksi säännös, joka koskee työnanta-
jan velvollisuutta pyytää työhön otettavan henkilön rikosrekisteriin merkittyjä taustatie-
toja. Pykälän mukaan työnantajan tulisi pyytää työnhakijalta ennen tehtäviin ottamista
nähtäväksi rikosrekisteriote, johon on merkitty, onko henkilö tuomittu sellaisesta suku-
puolisiveellisyttä loukkaavasta teosta taikka seksuaali-, väkivalta- tai huumausaineri-
koksesta, joka mainitaan ehdotetussa rikosrekisterilain 6 §:n 2 momentissa.

Työnantajan olisi pyydettävä rikosrekisteriote aina silloin, kun kyseessä on työsuhde,
johon olennaisesti kuuluu alaikäisen kasvatusta, opetusta, hoitoa tai muuta huolenpitoa
taikka muuta työskentelyä henkilökohtaisessa, muuten kuin satunnaisessa vuorovaiku-
tuksessa alaikäisen kanssa ilman huoltajan läsnäoloa. Työntekijöiden ammattinimikkei-
tä tai muita yksiselitteisiä perusteita menettelyn piiriin tulevien henkilöiden piiriin ra-
jaamiseksi ei säännöksessä luetella, vaan kysymyksessä olevilla toimialoilla toimivien
työnantajien tulisi määrittellä ne työtehtävät, jotka kuuluisivat ehdotetun menettelyn pii-
riin.

Henkilöstöryhmiä, joita menettely ainakin koskisi, olisivat päivähoidon hoito- ja kasva-
tushenkilöstö, lastensuojelun laitoshuollon hoito- ja kasvatushenkilöstö ja yksityisten
perhekotien hoito- ja kasvatushenkilöstö. Koulutuksen ja harrastustoiminnan osalta me-
nettelyn piiriin kuuluisivat ainakin esiopetuksen, perusopetuksen, lukiokoulutuksen ja
toisen asteen ammatillisen koulutuksen opetushenkilöstö, nuorisotoimen ohjaushenki-
löstö sekä osittain liikuntatoimen ohjaushenkilöstö. Lisäksi menettely koskisi sairaalo-
iden lastenosastojen ja lastenpsykiatristen ja nuorisopsykiatristen osastojen hoitohenki-
lökuntaa. Kasvatus-, opetus- ja hoitotehtävien lisäksi menettely koskisi myös muuta
sellaista henkilöä, jonka työtehtäviin olennaisesti kuuluu työskentelyä henkilökohtaisessa,
muuten kuin satunnaisessa vuorovaikutuksessa alaikäisen kanssa ilman huoltajan
läsnäoloa. Esimerkkinä voidaan mainita lastensuojelulaitoksen tai internaattikoulun tek-
ninen tai hallinnollinen henkilökunta. Muita menettelyn piiriin kuuluvia tehtäviä vois-
ivat olla koulujen ja lastensuojelulaitosten sosiaalityöntekijät ja psykologit.

Menettely koskisi vain sitä henkilöä, joka on tullut tehtävään valituksi. Pykälän mukaan työnantajan tulee ennen työsopimuksen solmimista pyytää nähtäväksi työnhakijaa koskeva ote rikosrekisteristä. Ote olisi tämän jälkeen palautettava viipymättä työnhakijalle. Menettelyn laiminlyönti olisi työnantajan menettelyvirhe, jolla ei olisi vaikutusta jo solmittuun työsuhteeseen.

Työntekijältä vaadittava ote ei saisi olla vuotta vanhempi. Työnantaja voisi siten hyväksyä enintään vuoden ikäisen otteen, mutta sallittua olisi, että työnantaja voisi vaatia henkilöltä uudemman otteen. Kun henkilö hakeutuu työhön ensimmäistä kertaa tai palaa työmarkkinoille pitkän tauon jälkeen, hän joutuu hankkimaan otteen nimenomaan tätä tehtävää varten. Jos taas kyseessä on usein toistuvissa lyhytaikaisissa työsuhteissa toimiva henkilö, hän voisi käyttää jo aiemmin esittämänsä otetta, kunhan se ei ole vuotta vanhempi.

Menettely koskisi vain uuteen työsuhteeseen valittavaa henkilöä eikä lasten kanssa ehdotetuin tavoin lain voimaantullessa työskenteleviä työntekijöitä. Rikosrekisteriote tulisi kuitenkin vaatia samaan työnantajaan jo työsuhteessa olevalta henkilöltä silloin, kun henkilölle annetaan sellaisia uusia tehtäviä, joissa rekisteriote on ehdotuksen mukaan vaadittava. Jo kertaalleen todistuksen toimittaneita saman työnantajan palveluksessa toisiin tehtäviin siirtyviä henkilöitä menettely ei koskisi.

Työnantajalla ei olisi velvollisuutta eikä liioin oikeutta vaatia rikosrekisteriotetta silloin, kun työntekijän työsuhte kestä yhdessä vuoden aikana enintään kuukauden. Jos henkilöllä on useita alle kuukauden kestäviä määräaikaisia työsuhteita samaan työnantajaan, ote tulisi pyytää siinä vaiheessa, kun työsuhteitten yhteenlaskettu kesto vuoden aikana ylittää yhteensä kuukauden. Vuodella ei tarkoiteta kalenterivuotta, vaan aika laskettaisiin ensimmäisen työsuhteen alkamisesta eteenpäin. Ehdotuksen mukaan työnantajan olisi siis työntekijää uudelleen palkattaessa tarkistettava, kuinka pitkän ajan henkilö on uuden työsuhteen alkamista edeltävän vuoden aikana työskennellyt työnantajan palveluksessa sellaisissa tehtävissä, joita kyseessä oleva menettely koskee. Jos kuukauden aika täyttyy uuden työsuhteen alkaessa tai sen aikana, työntekijän olisi työnantajan vaatimuksesta esitettävä ote rikosrekisteristä ennen työsuhteen alkamista.

Työnhakijan rikosrekisteriotteesta oleva merkintä ei merkitsisi työhönottokieltoa, vaan hakijan soveltuvuus jäisi työnantajan harkintaan.

54 §. *Rangaistussäännökset.* Lain 54 §:n 3 momenttiin ehdotetaan lisättäväksi viittaus ehdotettavaan työsopimuslain 17 a §:ään. Työnantaja, joka tahallaan tai huolimattomuudesta rikkoisi 17 a §:ssä säädetyn velvollisuuden pyytää työntekijää koskevan rikosrekisteriotteen, voitaisiin tuomita työsopimuslakirikkomuksesta sakkoon.

Voimaantulosäännös. Laki ehdotetaan tulemaan voimaan mahdollisimman pian sen jälkeen, kun se on hyväksytty ja vahvistettu. Lain 17 a §:n mukaista menettelyä noudatetaan otettaessa henkilö työsuhteeseen tai annettaessa työsuhteessa olevalle esityksessä tarkoitettuja tehtäviä lain voimaantulon jälkeen.

1.2. Kuntalaki

45 a §. *Rikosrekisteriote*. Ehdotettu 1 momentin mukainen virkaan nimittämisen edellytyksiä koskeva säännös vastaisi asiallisesti työsopimuslakiin ehdotettua säännöstä (17 a §).

Ehdotettu menettely koskisi sekä uuteen virkasuhteeseen ottamista että virkasuhteesta toiseen siirtämistä samoin kuin säännöksessä tarkoitettujen virkatehtävien antamista viranhaltijan nykyisessä virassa. Menettely koskisi sekä vakinaisia että väliaikaisia ja tilapäisiä viranhaltijoita. Taustojen tarkistamismenettely merkitsee käytännössä sitä, että päätös henkilön siirtämisestä tai hänen tehtäviensä muuttamisesta voitaisiin tehdä vasta sen jälkeen, kun rikosrekisteriote on toimitettu nähtäväksi.

Pykälän 2 momentissa säädetään noudatettavasta menettelystä valittaessa uusi viranhaltija kunnan palvelukseen. Viranhaltijan valinta voi olla joko vaali tai yksittäisen viranhaltijan toimivaltansa puitteissa tekemä viranhaltijapäätös. Koska 1 momentin säännöksen tarkoituksena on, että rikosrekisteriote pyydetään ainoastaan virkasuhteeseen otettavalta tai siirrettävältä henkilöltä, valintaa tai päätöstä tehtäessä ote pyydetään ainoastaan siltä henkilöltä, joka tulisi valituksi ja mahdollisilta varahenkilöiltä. Ehdollinen valintapäätös joudutaan antamaan tiedoksi valitulle ja mahdollisille varahenkilöille uhalla, että ellei otetta toimiteta säädetyssä tai pyydettyssä määräajassa, valinta raukeaa.

Jos määräajassa toimitetusta otteesta ilmenee sellaisia seikkoja, ettei valinnan vahvistava viranomaiskatso voivansa vahvistaa valintaa, valinta on todettava rauenneeksi. Ehdollisen valinnan vahvistamatta jättämisessä virkasuhde lakkaa ilman irtisanomista ja irtisanomisaikaa kunnallisen viranhaltijan palvelussuhdeturvasta annetun lain (484/1996) 10 §:n 1 momentin 5 kohdan mukaisesti. Ehdollisesti suoritettu valinta on erikseen vahvistettava tai todettava rauenneeksi. Menettelystä ja viranhoitomääräyksen antamisesta on tarkempia määräyksiä kuntien mallivirkasäännön 10 §:ssä.

Kun pyydetty rikosrekisteriote on toimitettu nähtäväksi, tämä ja otteen sisältö on todettava esimerkiksi virantäyttöä koskeviin asiakirjoihin ja huolehdittava otteen palauttamisesta viranhaltijalle takaisin viipymättä asian käsittelyn jälkeen.

Menettely voi tulla sovellettavaksi myös tilanteessa, jossa työnantaja haluaa käyttää direktio-oikeuttaan ja siirtää viranhaltijan pysyvästi toiseen virkaan kuntalain 44 b §:n mukaisesti, siirtää hänet väliaikaisesti toiseen virkaan tai virkasuhteeseen mallivirkasäännön 15 §:n mukaisesti tai lisätä hänelle uusia tehtäviä mallivirkasäännön 14 §:n mukaisesti. Mikäli henkilö ei tällaisessa tilanteessa toimita otetta, työnantaja ei voisi tehdä kyseistä siirtoa tai tehtävien lisäystä, mikä on katsottava työnantajan direktio-oikeuden rajoittamiseksi. Jos viranhaltijan siirron taustalla on toiminnan ja tehtävien uudelleenjärjestelyyn liittyvä perusteltu syy tai viranhaltijan työkyvyn alentuminen siten, että hän ei enää kykene suorittamaan asianmukaisesti virkatehtäviään, asiaa voidaan joutua arvioimaan siitä näkökulmasta, onko työnantajalla lailliset perusteet irtisanoa viranhaltija. Jos kyseessä on tilapäinen siirto tai tehtävien lisääminen ja henkilö ei pyynnöstä huolimatta toimita otetta, tilanne voisi olla tulkittavissa työnantajan ohjeiden ja määräysten noudattamatta jättämisenä, jolloin voidaan antaa varoitus. Mikäli edellä mainituissa tilanteissa esitetystä otteesta on merkintöjä ja työnantaja harkitsee, että henkilöä ei merkintöjen takia voida siirtää toisiin tehtäviin, rajoittaa tämänkin työnantajan direktio-oikeutta.

Työnantajan päätös otteen pyytämisestä ei ole valituskelpoinen päätös.

Voimaantulosäännös. Laki ehdotetaan tulemaan voimaan mahdollisimman pian sen jälkeen, kun se on hyväksytty ja vahvistettu. Lain 45 a §:n mukaista menettelyä noudatetaan otettaessa ja siirrettäessä henkilö virkasuhteeseen lain voimaatulon jälkeen.

1.3. Valtion virkamieslaki

8 c §. Ehdotettu virkaan nimittämisen edellytyksiä koskeva säännös vastaisi asiallisesti työsopimuslakiin ja kuntalakiin ehdotettua säännöstä.

Virkaan nimittämisen yleisiä perusteita koskevan Suomen perustuslain 125 §:n 2 momentin mukaan yleiset nimitysperusteet julkisiin virkoihin ovat taito, kyky ja koeteltu kansalaiskunto. Rikosrekisteriotteessa oleva merkintä ei siis merkitsisi sinänsä estettä nimitykselle, vaan sen merkitys harkittaisiin säädettyjen nimitysperusteiden mukaisesti.

Rikosrekisteriote ehdotetaan pyydettäväksi vasta sen jälkeen kun nimitysharkinta muilta osin on tehty. Rikosrekisteriote pyydetäisiin vain nimitysperusteiden valossa muutoin ansioituneimmalta henkilöltä. Näin saavutettaisiin mahdollisimman suuri yksityisyyden suoja siten, ettei sellaisten virkaa hakeneiden tai siihen ilmoittautuneiden henkilöiden, joita ei ehdoteta nimitettäväksi, ole tarpeettomasti toimitettava rikosrekisteriotetta. Käytännössä nimitettäväksi ehdotettava henkilö saattaa perustellusta syystä vaihtua ennen nimitystä. Näissä tilanteissa rikosrekisteriote olisi pyydettävä myös alkuperäistä useammalta henkilöltä.

Nimitettävän henkilön rikosrekisteritiedot ovat nimitysperusteiden arviointiin vaikuttava seikka, jonka nimittävän viranomaisen tulee tietää ennen nimityspäätöksen tekemistä. Mahdolliset rikosrekisteritiedot merkittäisiin nimitysmuistioon tai laatia niistä erillinen muistion liite, vaikka rikosrekisteriote palautetaan viipymättä henkilölle.

Pykälän 2 momentti koskisi vastaavasti määräaikaiseen virkasuhteeseen nimittämistä ja annettaessa virkamiehelle muutoin ensimmäistä kertaa tässä tarkoitettuja tehtäviä.

Valtionhallinnon tehtävien luonteesta johtuen menettely koskisi käytännössä ainoastaan vähäistä joukkoa virkamiehiä, kuten esimerkiksi valtion koulukoteihin nimitettävää henkilöstöä.

Tarkoituksena on, että virkaa hakeneelle tai siihen ilmoittautuneelle ei synny menettelystä ylimääräisiä kustannuksia. Tästä syystä rikosrekisteriotteesta suoritettava maksu korvattaisiin hakijalle valtion varoista. Nykyisin valtion varoista korvataan myös haku- tai ilmoittautumismenettelyn yhteydessä viranomaisen määräämät terveydentilaa koskevat selvitykset ja tutkimukset.

Ilmoitus viran haettavana tai avoinna olemisesta on julkaistava asianmukaisella tavalla. Tässä yhteydessä tarkoitettua virkaa tai määräaikaista virkasuhdetta koskevassa ilmoituksessa olisi perusteltua mainita myös rikosrekisteriotteen esittämisestä. Tarkoituksena onkin, että virkojen hakumenettelyä ja virkanimitysten valmistelua koskevissa periaatteissa otettaisiin huomioon uusi rikosrekisteriotetta koskeva säännös.

Voimaantulosäännös. Laki ehdotetaan tulemaan voimaan mahdollisimman pian sen jälkeen, kun se on hyväksytty ja vahvistettu. Lain 8 c §:n mukaista menettelyä noudatetaan nimitettäessä henkilö virkaan tai määräaikaiseen virkasuhteeseen taikka annettaessa hänelle muutoin ensimmäistä kertaa pykälän 1 momentissa tarkoitettuja tehtäviä tämän lain voimaantulon jälkeen.

1.4. Laki yksityisten sosiaalipalvelujen valvonnasta

6 a §. *Rikosrekisteriote.* Yksityisten sosiaalipalvelujen valvonnasta annettuun lakiin, jäljempänä valvontalaki, lisättäväksi ehdotettu säännös vastaisi asiallisesti työsopimuslakiin, kuntalakiin ja valtion virkamieslakiin ehdotettuja säännöksiä.

Säännös koskisi lääninhallituksen velvollisuutta ennen toimiluvan myöntämistä ja kunnan velvollisuutta viipymättä toimintaa koskevan ilmoituksen vastaanotettuaan pyytää muuhun kuin työsopimussuhteiseen henkilökuntaan kuuluvaa henkilöä toimittamaan rikosrekisteriote nähtäväksi silloin, kun yksityisen sosiaalipalvelujen tuottajan toimialaan kuuluu alaikäisen kasvatusta, opetusta, hoitoa tai muuta huolenpitoa. Säännöksen tarkoittamaa muuta kuin työsopimussuhteista henkilökuntaa ovat lähinnä yksityisyrittäjinä työskentelevät yksityisiä sosiaalipalveluja tuottavan yhteisön omistajat. Ote tulisi pyytää henkilöltä, jonka työhön olennaisesti kuuluu edellä tarkoitettua tai muuta työskentelyä henkilökohtaisessa, muuten kuin satunnaisessa vuorovaikutuksessa alaikäisen kanssa ilman huoltajan läsnäoloa.

Rikosrekisterioteesta tulisi näkyä, onko henkilö tuomittu sellaisesta sukupuolisiveellisyttä loukkaavasta teosta taikka seksuaali-, väkivalta- tai huumausainerikoksesta, joka mainitaan ehdotetussa rikosrekisterilain 6§:n 2 momentissa. Ote ei saisi olla vuotta vanhempi

Ote olisi pyydettävä myös ennen kuin uusi henkilö ryhtyy edellä tarkoitettuihin tehtäviin tai ennen kuin henkilölle toiminnan kestäessä ensimmäistä kertaa annetaan näitä tehtäviä. Tämä edellyttää, että palvelun tuottaja ilmoittaa asiasta lain 5 §:n tarkoittamassa tapauksessa lääninhallitukselle ja 6 §:n tarkoittamassa tapauksessa kunnalle.

Pykälän 2 momentin mukaan säännöksen tarkoittamaa menettelyä ei kuitenkaan edellytettäisi, jos työskentely säännöksen tarkoittamissa tehtävissä kestäisi yhden vuoden aikana yhteensä enintään kuukauden.

Selvyyden vuoksi pykälän 3 momentissa myös todettaisiin, että palvelun tuottajan työsopimussuhteisen henkilökunnan velvollisuudesta toimittaa rikosrekisteriote säädettäisiin ehdotetussa työsopimuslain 17 a §:ssä.

Menettely koskisi vain uusia lain voimaantulon jälkeen käsiteltäviä hakemuksia tai vastaanotettuja ilmoituksia.

Valvontalaki on luonteeltaan yleislaki. Lakia sovelletaan siltä osin kuin muissa laeissa ei ole toisin säädetty. Erityislakien säännöksiä on noudatettava silloin, kun ne ovat valvontalain säännöksiä yksityiskohtaisempia tai tiukempia. Erityislaeista esimerkiksi lasten päivähoidosta annetun lain (36/1973) 28 – 30 §:iin sisältyy yksityisesti harjoitettua päivähoitotoimintaa koskevia säännöksiä.

Valvontalain mukaisina valvontaviranomaisina toimivat lääninhallitus ja se kunta, jossa palveluja annetaan. Päivähoitolain mukaan ensisijaisena valvontaelimenä toimii kunta.

Kun pyydetty rikosrekisteriote on toimitettu nähtäväksi, tämä ja otteen sisältö on todettava palvelun tuottajaa koskevissa asiakirjoissa.

Rekisteriotteessa oleva merkintä ei merkitsisi toimiluvan epäämistä tai muuta toiminnan estettä, vaan, kuten nykyisinkin, toiminnan asianmukaisuuden arviointi jäisi merkinnästä huolimatta aina viime kädessä toimintaa valvovan viranomaisen harkintaan. Mikäli rikosrekisteriotteesta ilmenee, että henkilö on syyllistynyt edellä mainittuihin rikoksiin, tulee harkita, onko kyseessä sellainen epäkohta, ettei toimilupaa voida myöntää tai, että lääninhallituksen tulee ryhtyä valvontalain 16, 17 ja 18 §:n mukaisiin toimiin. Vastaava toimivalta kuuluu päivähoitolain 29 §:n perusteella kunnalle.

Voimaantulosäätös. Laki ehdotetaan tulemaan voimaan mahdollisimman pian sen jälkeen, kun se on hyväksytty ja vahvistettu. Lain 6 a §:n mukaista menettelyä noudatetaan päätettäessä toimiluvan myöntämisestä koskevasta hakemuksesta tai vastaanotettaessa ilmoitus lain voimaantulon jälkeen.

1.5. Perhehoitajalaki

1 §. Pykälään ehdotetaan lisättäväksi uusi 3 momentti, jolloin nykyinen 3 momentti siirtyy 4 momentiksi. Säännös koskee kunnan tai kuntayhtymän velvollisuutta pyytää alaikäiselle annettavan perhehoidon toimeksiantosopimusta valmistellessaan perhehoitajaksi aikovalta henkilöltä rikosrekisteriote, johon on merkitty, onko henkilö tuomittu sellaisesta sukupuolisiveellisyttä loukkaavasta teosta taikka seksuaali-, väkivalta- tai huumausainerikoksesta, joka mainitaan ehdotetussa rikosrekisterilain 6 §:n 2 momentissa. Rikosrekisteriote tulisi pyytää aina valmisteltaessa toimeksiantosopimusta alaikäiselle annettavasta perhehoidosta huolimatta siitä, että kyseinen kunta olisi aiemminkin sijoittanut alaikäisen kyseisen henkilön hoidettavaksi.

Säännös vastaa asiallisesti työsopimuslakiin, kuntalakiin, valtion virkamieslakiin ja lakiin yksityisten sosiaalipalvelujen valvonnasta ehdotettuja säännöksiä.

Menettely koskisi vain uusia lain voimaantulon jälkeen tehtäviä toimeksiantosopimuksia. Menettelyä ei edellytettäisi, jos saman lapsen kohdalla hoitoa annetaan tai toimeksiantosopimus tehdään olemaan voimassa yhden vuoden aikana yhteensä enintään kuukauden ajan. Henkilöltä vaadittava ote ei saisi olla vuotta vanhempi. Rekisteriotteessa oleva merkintä ei merkitsisi sitä, että toimeksiantosopimusta ei kyseisen henkilön kanssa voitaisi solmia, vaan asia jäisi kuten nykyisinkin, viimekädessä aina kunnan tai kuntayhtymän harkintaan.

Voimaantulosäännös. Laki ehdotetaan tulemaan voimaan mahdollisimman pian sen jälkeen, kun se on hyväksytty ja vahvistettu. Lain 1 §:n 3 momentin mukaista menettelyä noudatetaan tehtäessä toimeksiantosopimus lain voimaantulon jälkeen.

1.6. Laki yksityisestä terveydenhuollosta

4 §. Pykälään ehdotetaan lisättäväksi uudet 3 , 4 ja 5 momentit, jotka vastaavat asiallisesti edellä mainittuihin lakeihin ehdotettuja säännöksiä.

Säännös edellyttäisi, että lääninhallitus ennen toimiluvan myöntämistä pyytää muuhun kuin työsopimussuhteiseen henkilökuntaan kuuluvaa henkilöä toimittamaan rikosrekisteriotteen nähtäväksi silloin, kun yksityisen terveydenhuollon palvelujen tuottajan toimialaan kuuluu terveydenhuollon palvelujen antaminen alaikäiselle. Ote tulisi pyytää henkilöltä, jonka työhön olennaisesti kuuluu työskentelyä henkilökohtaisessa, muuten kuin satunnaisessa vuorovaikutuksessa alaikäisen kanssa ilman huoltajan läsnäoloa.

Rikosrekisteriotteesta tulisi näkyä, onko henkilö tuomittu sellaisesta sukupuolisiveellisyttä loukkaavasta teosta taikka seksuaali-, väkivalta- tai huumausainerikoksesta, joka mainitaan ehdotetussa rikosrekisterilain 6 §:n 2 momentissa. Ote ei saisi olla vuotta vanhempi. Ote olisi pyydettävä myös ennen kuin uusi henkilö ryhtyy edellä tarkoitettuihin tehtäviin tai kun henkilölle toiminnan kestäessä ensimmäistä kertaa annetaan näitä tehtäviä. Tämä edellyttää, että palvelun tuottaja ilmoittaa asiasta lääninhallitukselle.

Menettelyä ei kuitenkaan edellytettäisi, jos työskentely säännöksen tarkoittamissa tehtävissä kestäisi yhden vuoden aikana enintään kuukauden.

Kun pyydetty rikosrekisteriote on toimitettu nähtäväksi, tämä ja otteen sisältö on todettava palvelun tuottajaa koskevissa asiakirjoissa.

Yksityistä terveydenhuoltoa koskevan lain mukaisena valvontaviranomaisena toimii lääninhallitus. Rekisteriotteessa oleva merkintä ei merkitsisi automaattisesti toimiluvan epäämistä tai muuta toiminnan estettä, vaan toiminnan asianmukaisuuden harkinta jäisi merkinnästä huolimatta aina lääninhallituksen harkintaan. Jos rikosrekisteriotteesta ilmenee, että henkilö on syyllistynyt edellä mainittuihin rikoksiin, tulisi harkita, onko kysymyksessä sellainen epäkohta, ettei toimilupaa voida myöntää tai, että lääninhalli-

tuksen tulisi ryhtyä yksityistä terveydenhuoltoa koskevan lain 20, 21 ja 22 §:n mukaisiin toimiin.

Laki yksityisestä terveydenhuollosta ei koske itsenäistä ammatinharjoittajaa. Itsenäisellä ammatinharjoittajalla tarkoitetaan henkilöä, joka terveydenhuollon ammattihenkilöistä annetun lain (559/1994) nojalla harjoittaa itsenäisesti ammattiaan. Terveydenhuollon oikeusturvakeskus ja lääninhallitus valvovat terveydenhuollon ammattihenkilöitä lähinnä kanteluiden perusteella. Ennen toiminnan aloittamista itsenäisen ammatinharjoittajan tulee kuitenkin tehdä terveydenhuollon oikeusturvakeskukselle ilmoitus ammatin harjoittamisesta itsenäisesti. Itsenäisenä ammatinharjoittajana toimii jonkin verran muun muassa lastenlääkäreitä ja –psykiatreja. Toiminta on pääsääntöisesti luonteeltaan vastaanottoa, jossa ollaan vain satunnaisesti kontaktissa lapseen. Tämän vuoksi velvollisuus rikosrekisteriotteen toimittamiseen ei koskisi itsenäistä ammatinharjoittajaa.

Voimaantulosäännös. Laki ehdotetaan tulemaan voimaan mahdollisimman pian sen jälkeen, kun se on hyväksytty ja vahvistettu. Lain 4 §:n 3 momentin mukaista menettelyä noudatetaan päätettäessä toimiluvan myöntämistä koskevasta hakemuksesta lain voimaantulon jälkeen.

1.7. Rikosrekisterilaki

6 §. Pykälän 1 momentti ehdotetaan tarkistettavaksi niin, että rikosrekisteriotteen pyytäjälle kuuluvasta velvollisuudesta ilmoittaa otteen käyttötarkoitus säädettäisiin pykälään lisättäväksi ehdotetussa 3 momentissa.

Pykälään ehdotetaan lisättäväksi uusi 2 momentti, jolloin nykyinen 2 momentti siirtyy 4 momentiksi. Uuden 2 momentin nojalla yksityinen henkilö voisi saada itseään koskevia tietoja rikosrekisteristä ryhtyäkseen tehtävään, johon olennaisesti kuuluu työskentely alaikäisten parissa ja jossa ote on lain mukaan toimitettava työnantajalle tai viranomaiselle lupa- tai ilmoitusmenettelyä varten taikka toimeksiantosopimuksen tekemistä varten. Mainittuja viranomaisia ovat perhehoidon toimeksiantosopimuksia tekevät kunnat ja kuntayhtymät, lääninhallitukset sosiaali- ja terveydenhuollon yksityiselle palvelujen tuottajalle lupia myöntävinä ja ilmoituksia vastaanottavina viranomaisina sekä kunnat ilmoituksia vastaanottavina viranomaisina. Otteeseen merkittäisiin tiedot siitä, onko henkilö tuomittu rikoslain 17 luvun 18 tai 19 §:ssä tarkoitettu sukupuolisiveellisyttä loukkaavasta teosta, 20 luvussa tarkoitettu seksuaalirikoksesta, 21 luvun 1 §:n nojalla taposta, 2 §:n nojalla murhasta, 3 §:n nojalla surmasta tai 6 §:n nojalla törkeästä pahoinpitelystä, 31 luvun 2 §:n nojalla törkeästä ryöstöstä taikka 50 luvussa tarkoitettu huumausainerikoksesta. Ehdotuksen syitä ja rikosnimikkeiden rajausta on käsitelty yleisperusteluissa.

Jos rikosrekisteriin ei ole merkitty edellä mainittuja tietoja henkilöstä, oikeusrekisterikeskus antaisi todistuksen, jossa todettaisiin, ettei rikosrekisteriin ole merkitty henkilöstä sellaisia tietoja kuin 6 §:n 2 momentissa tarkoitetaan. Jos henkilöstä on merkitty tieto

rikosrekisteriin muusta kuin 6 §:n 2 momentissa mainitusta rikoksesta, sellainen tieto ei siis kävisi ilmi henkilölle annettavasta rikosrekisteriotteesta.

Otteen hankkiminen olisi työhön palkattavan henkilön tehtävä. Ote tilataan oikeusrekisterikeskukselta samaa menettelyä noudattaen kuin muukin ote, joka rekisteristä voidaan yksityishenkilölle luovuttaa. Otteen tilaaminen tapahtuu allekirjoitetulla kirjallisella pyynnöllä, jossa ilmoitetaan otteen käyttötarkoitus. Oikeusrekisterikeskus lähettää otteen henkilölle postitse. Oikeusrekisterikeskus perii tilaajalta otteen toimittamisesta valtion maksuperustelain (150/1992) mukaisen maksun.

Pykälään ehdotetaan lisättäväksi uusi 3 momentti. Sen mukaan 1 ja 2 momenteissa tarkoitettua tietoa pyydetessä olisi ilmoitettava tarkoitus, johon sitä tarvitaan. Käyttötarkoitus on nykyisinkin ilmoitettava pyydetessä ote 1 momentin nojalla esimerkiksi työlupaa varten. Vastaava ilmoitusvelvollisuus koskisi uuden 3 momentin mukaan myös pyyntöä, jonka henkilö esittää 6 §:n 2 momentissa tarkoitettua otteen saamiseksi. Rikosrekisterin pitäjän on rikosrekisterilain 7 §:n 2 momentin mukaisesti merkittävä otteeseen, mitä tarkoitusta varten se on annettu.

7 §. Pykälään sisältyvät säännökset osaotteen antamisesta rikosrekisteristä. Pykälän 1 momentin mukaan rikosrekisterin otteeseen voidaan merkitä vain osa rekisteriin talletetuista 2 §:ssä tarkoitetuista tiedoista siten kuin siitä asetuksella tarkemmin säädetään. Pykälää ehdotetaan tarkistettavaksi niin, että rikosrekisteristä on mahdollista antaa myös ehdotetussa 6 §:n 2 momentissa tarkoitettu ote.

Voimaantulosäännös. Laki ehdotetaan tulemaan voimaan mahdollisimman pian sen jälkeen, kun se on hyväksytty ja vahvistettu.

2. Voimaantulo

Ehdotetut lait on tarkoitettut tulemaan voimaan mahdollisimman pian sen jälkeen, kun ne on hyväksytty ja vahvistettu.

3. Säättämisjärjestys

Rekisterilainsäädäntöä koskevia ehdotuksia käsitellessään perustuslakivaliokunta on todennut, että henkilötietojen suojaa koskevan perusoikeussäännöksen kannalta tärkeitä sääntelykohteita ovat ainakin rekisteröinnin tavoite, rekisteröitävien henkilötietojen sisältö, niiden sallitut käyttötarkoitukset mukaan lueteltuna tietojen luotettavuus ja tietojen säilytysaika henkilörekisterissä samoin kuin näiden seikkojen sääntelemisen kattavuus ja yksityiskohtaisuus lain tasolla (PeVL 25/1998 vp ja PeVL 14/1998 vp). Taustojen tarkistamismenettelyn tavoitteena on lisätä lasten oikeutta turvalliseen kasvuympäristöön. Tämä toteutettaisiin niin, että työnhakijan yksityisyyden suojaan puututaan vain sen verran kuin tavoitteen kannalta on välttämätöntä.

Lakiehdotuksissa on edellä esitetyn mukaisesti otettu huomioon perustuslain 10 §:n vaatimukset henkilön yksityiselämän sekä henkilötietojen suojasta sekä henkilötietolain henkilötietojen käsittelyä koskevat säännökset. Tämän vuoksi lakiehdotukset voidaan käsitellä tavallisen lain säätämisympäristössä.

Edellä esitetyn perusteella annetaan Eduskunnan hyväksyttäväksi seuraavat lakiehdotukset:

1.

L a k i**työsopimuslain muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan 30 päivänä huhtikuuta 1970 annetun työsopimuslain (320/1970) 54 §:n 4 momentti, sellaisena kuin se on laissa 368/1996, sekä
lisätään lakiin uusi 17 a §, seuraavasti:

17 a §
Rikosrekisteriote

Otettaessa henkilö sellaiseen työhön, johon olennaisesti kuuluu alaikäisen kasvatusta, opetusta, hoitoa tai muuta huolenpitoa taikka muuta työskentelyä henkilökohtaisessa, muuten kuin satunnaisessa vuorovaikutuksessa alaikäisen kanssa ilman huoltajan läsnäoloa, tulee työnantajan ennen työsopimuksen tekemistä pyytää työnhakijalta nähtäväksi rikosrekisterilain (770/1993) 6 §:n 2 momentissa tarkoitettu ote rikosrekisteristä. Ote ei saa olla vuotta vanhempi ja se on palautettava työnhakijalle viipymättä. Vastaavasti on meneteltävä myös annettaessa työntekijälle työsuhteen kestäessä ensimmäistä kertaa edellä tarkoitettuja tehtäviä.

Menettelyä ei kuitenkaan sovelleta, jos työskentely edellä tarkoitetuissa tehtävissä kestää yhden vuoden aikana yhteensä enintään kuukauden.

54 §
Rangaistussäännökset

 -
 Työnantaja tai tämän edustaja, joka tahallaan tai huolimattomuudesta rikkoo 17 a §:ssä, 24 §:n 4 momentissa, 26 §:n 1 momentissa, 47 §:ssä tai 52 §:n 2 momentissa olevia säännöksiä, on tuomittava *työsopimuslakirikkomuksesta* sakkoon. Vastuu työnantajan ja tämän edustajien kesken määräytyy rikoslain 47 luvun 7 §:ssä säädettyjen perusteiden mukaan.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 200 .

2.

Laki**kuntalain muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
lisätään 17 päivänä maaliskuuta 1995 annettuun kuntalakiin (365/1995) uusi 45 a §
seuraavasti:

45 a §
Rikosrekisteriote

Ennen kuin henkilö otetaan tai siirretään sellaiseen virkasuhteeseen, johon olennaisesti kuuluu alaikäisen kasvatusta, opetusta, hoitoa tai muuta huolenpitoa taikka muuta työskentelyä henkilökohtaisessa, muuten kuin satunnaisessa vuorovaikutuksessa alaikäisen kanssa ilman huoltajan läsnäoloa, tulee kunnan pyytää henkilöltä nähtäväksi rikosrekisterilain (770/1993) 6 §:n 2 momentissa tarkoitettu ote rikosrekisteristä. Ote ei saa olla vuotta vanhempi ja se on palautettava henkilölle viipymättä. Vastaavasti on meneteltävä annettaessa viranhaltijalle virkasuhteen kestäessä ensimmäistä kertaa edellä tarkoitettuja tehtäviä. Menettelyä ei kuitenkaan sovelleta, jos työskentely edellä tarkoitetuissa virkatehtävissä kestää yhden vuoden aikana yhteensä enintään kuukauden.

Jollei rikosrekisteriote ole käytettävissä virkaa täytettäessä, valinta on suoritettava ehdollisena ja valinnan vahvistaminen on ratkaistava vasta sitten kun ote on esitetty. Virkaan ehdollisesti valitun on esitettävä rikosrekisteriote viimeistään 30 päivän tai virran täyttävän viranomaisen erityisestä syystä myöntämän pidemmän määräajan kuluessa valitsemispäätöksen tiedoksisaannista lukien uhalla, että valinta muutoin itsestään raukeaa. Valinnan vahvistamisesta tai sen raukeamisesta päättää ehdollisen valinnan suorittanut viranomainen tai vahvistamisesta asianomainen alempi täytäntöönpaneva viranomainen.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 200 .

3.

L a k i**valtion virkamieslain muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
lisätään 19 päivänä elokuuta 1994 annettuun valtion virkamieslakiin (750/1994)
uusi 8 c § seuraavasti:

8 c §

Sellaiseen virkaan, johon olennaisesti kuuluu alaikäisen kasvatusta, opetusta, hoitoa tai muuta huolenpitoa taikka muuta työskentelyä henkilökohtaisessa, muuten kuin satunnaisessa vuorovaikutuksessa alaikäisen kanssa ilman huoltajan läsnäoloa, nimityksen edellytyksenä on, että virkaan hakenut tai siihen ilmoittautunut henkilö pyynnöstä toimittaa nähtäväksi rikosrekisterilain (770/1993) 6 §:n 2 momentissa tarkoitetun otteen rikosrekisteristä. Ote ei saa olla vuotta vanhempi ja se on palautettava virkaa hakeneelle tai siihen ilmoittautuneelle viipymättä.

Mitä 1 momentissa säädetään, sovelletaan myös nimitettäessä henkilö 9 §:n 1 momentin nojalla vuoden aikana yhteensä yli kuukauden kestäviin määräaikaisiin virkasuhteisiin tai annettaessa virkamiehelle muutoin ensimmäistä kertaa 1 momentissa tarkoitettuja tehtäviä.

Edellä 1 momentissa tarkoitetun rikosrekisteriotteen hankkimisesta aiheutuneet välttämättömät kustannukset suoritetaan valtion varoista.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 200 .

4.

Laki**yksityisten sosiaalipalvelujen valvonnasta annetun lain muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti

lisätään yksityisten sosiaalipalvelujen valvonnasta 9 päivänä elokuuta 1996 annettuun lakiin (603/1996) uusi 6 a § seuraavasti:

6 a §

Rikosrekisteriote

Jos yksityisen sosiaalipalvelujen tuottajan toimialaan kuuluu alaikäisen kasvatusta, opetusta, hoitoa tai muuta huolenpitoa tulee lääninhallituksen ennen 5 §:ssä tarkoitetun luvan myöntämistä tai kunnan viipymättä 6 §:ssä tarkoitetun ilmoituksen vastaanotettuun pyytää muuhun kuin työsopimussuhteiseen henkilökuntaan kuuluvalta henkilöltä, jonka työhön olennaisesti kuuluu edellä tarkoitettua tai muuta työskentelyä henkilökohteisessa, muuten kuin satunnaisessa vuorovaikutuksessa alaikäisen kanssa ilman huoltajan läsnäoloa, nähtäväksi rikosrekisterilain (770/1993) 6 §:n 2 momentissa tarkoitettu ote rikosrekisteristä. Ote ei saa olla vuotta vanhempi ja se on palautettava henkilölle viipymättä. Ote on pyydettävä myös ennen kuin uusi henkilö ryhtyy edellä tarkoitettuihin tehtäviin tai henkilölle toiminnan kestäessä ensimmäistä kertaa annetaan näitä tehtäviä. Palvelun tuottajan on ilmoitettava asiasta asianomaiselle lääninhallitukselle tai kunnalle.

Edellä 1 momentissa tarkoitettua menettelyä ei kuitenkaan edellytetä, jos työskentely säännöksen tarkoittamissa tehtävissä kestää yhden vuoden aikana yhteensä enintään kuukauden.

Palvelun tuottajan työsopimussuhteisen henkilökunnan velvollisuudesta toimittaa 1 momentissa mainittu ote säädetään työsopimuslain (320/1970) 17 a §:ssä.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 200 .

5.

L a k i**perhehoitajalain 1 §:n muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti

lisätään 3 päivänä huhtikuuta 1992 annetun perhehoitajalain (312/1992) 1 §:ään uusi 3 momentti, jolloin nykyinen 3 momentti siirtyy 4 momentiksi, seuraavasti:

1 §

Perhehoitaja

Jos toimeksiantosopimus koskee perhehoidon antamista alaikäiselle henkilölle, tulee kunnan tai kuntayhtymän ennen toimeksiantosopimuksen tekemistä pyytää henkilöltä nähtäväksi rikosrekisterilain (770/1993) 6 §:n 2 momentissa tarkoitettu rikosrekisteriote. Ote ei saa olla vuotta vanhempi ja se on palautettava henkilölle viipymättä. Menettelyä ei kuitenkaan sovelleta, jos hoitoa annetaan tai toimeksiantosopimus tehdään olemaan voimassa yhden vuoden aikana yhteensä enintään kuukauden.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 200 .

6.

L a k i**yksityisestä terveydenhuollosta annetun lain 4 §:n muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti

lisätään yksityisestä terveydenhuollosta 9 päivänä helmikuuta 1990 annetun lain (152/1990) 4 §:ään uusi 3, 4 ja 5 momentti seuraavasti:

4 §

Lupa

Jos palvelujen tuottajan toimialaan kuuluu terveydenhuollon palvelujen antaminen alaikäiselle, tulee lääninhallituksen ennen luvan myöntämistä pyytää muuhun kuin työsopimussuhteiseen henkilökuntaan kuuluvalta henkilöltä, jonka työhön olennaisesti kuuluu työskentelyä henkilökohtaisessa, muuten kuin satunnaisessa vuorovaikutuksessa alaikäisen kanssa ilman huoltajan läsnäoloa, nähtäväksi rikosrekisterilain (770/1993) 6 §:n 2 momentissa tarkoitettu ote rikosrekisteristä. Ote ei saa olla vuotta vanhempi ja se on palautettava henkilölle viipymättä. Ote on pyydettävä myös ennen kuin uusi henkilö otetaan edellä tarkoitettuihin tehtäviin tai henkilölle toiminnan kestäessä ensimmäistä kertaa annetaan edellä tarkoitettuja tehtäviä. Palvelun tuottajan on ilmoitettava asiasta lääninhallitukselle.

Edellä 3 momentissa tarkoitettua menettelyä ei kuitenkaan edellytetä, jos työskentely säännöksen tarkoittamissa tehtävissä kestää yhden vuoden aikana yhteensä enintään kuukauden.

Palvelun tuottajan työsopimussuhteisen henkilökunnan velvollisuudesta toimittaa 1 momentissa mainittu ote säädetään työsopimuslain (320/1970) 17 a §:ssä.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 200 .

7.

L a k i**rikosrekisterilain 6 ja 7 §:n muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan 20 päivänä elokuuta 1993 annetun rikosrekisterilain (770/1993) 6 §:n 1 momentti ja 7 §:n 1 momentti, sekä
lisätään 6 §:ään uusi 2 ja 3 momentti, jolloin nykyinen 2 ja 3 momentti siirtyvät 4 ja 5 momentiksi, seuraavasti:

6 §

Yksityinen henkilö saa itseään koskevan otteen rikosrekisteristä viisumia, työlupaa, oleskelulupaa tai muuta niihin verrattavaa syytä varten.

Sen lisäksi mitä 1 momentissa säädetään, yksityinen henkilö saa itseään koskevan otteen rikosrekisteristä voidakseen ryhtyä sellaiseen tehtävään, johon olennaisesti kuuluu työskentelyä alaikäisten parissa ja jossa ote on lain mukaan toimitettava työnantajalle tai viranomaiselle. Otteeseen merkitään tiedot siitä, onko henkilö tuomittu rikoslain 17 luvun 18 tai 19 §:ssä tarkoitetusta sukupuolisiveellisyyttä loukkaavasta teosta, 20 luvussa tarkoitetusta seksuaalirikoksesta, 21 luvun 1 §:n nojalla taposta, 2 §:n nojalla murhasta, 3 §:n nojalla surmasta tai 6 §:n nojalla törkeästä pahoinpitelystä, 31 luvun 2 §:n nojalla törkeästä ryöstöstä taikka 50 luvussa tarkoitetusta huumausainerikoksesta.

Edellä 1 ja 2 momenteissa tarkoitettua tietoa pyydetessä on ilmoitettava tarkoitus, johon sitä tarvitaan.

7 §

Sen lisäksi mitä 6 §:n 2 momentissa säädetään rikosrekisterin otteeseen voidaan merkitä vain osa rekisteriin talletetuista 2 §:ssä tarkoitetuista tiedoista siten kuin siitä asetuksella tarkemmin säädetään.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 200 .